

מחזור המקדש ליום הכיפורים

קורן

נוסח ספרד

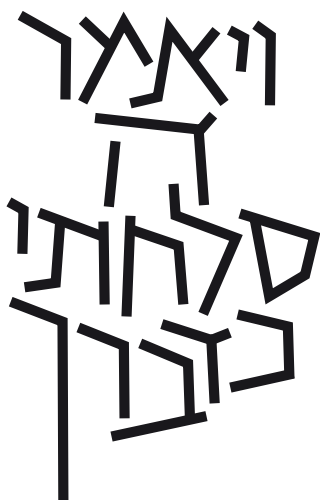

מכון המקדש

קורן ירושלים

מתזור המקדש ליום הכיפורים קורן

נוסח המתזור ערוך ומוגה בידי
הרב דוד פוקס

מבואות לקטעי התפילה ופרקי ההסבר מאת
הרב ישראל אריאל - מכון המקדש

•

מכון המקדש
הוצאת קורן ירושלים

מחזור המקדש ליום הכיפורים קורן
מהדורה ראשונה © תשע"ט (2019)
הוצאת קורן ירושלים
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
www.korenpub.com

© כל הזכויות שמורות על גופן תנ"ך קורן, 1962. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2019
© כל הזכויות שמורות על גופן סידור קורן, 1981. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2019
© כל הזכויות שמורות על פרקי ההסבר והציורים. מכון המקדש ירושלים בע"מ, 2019

ציירים: גורג' ברדיצ'בסקי, דמיטרי ברינובסקי, גרגורי וכליס, זליס סמיכוב, מיכאל פוטילוב.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

ספרד, מהדורה אישית, כריכה קשה, מסת"ב: 4-31-7760-965-978.

Printed in Israel

תוכן

- 231 קריאת שמע
236 עמידה
249 חזרת הש"ץ לשחרית
290 אבינו מלכנו
293 שיר של יום
300 סדר קריאת התורה
319 סדר הזכרת נשמות
- 325 הקדמה למוסף**
מוסף
332 עמידה
348 חזרת הש"ץ למוסף
373 סדר העבודה
- 511 הקדמה למנחה**
מנחה
517 סדר קריאת התורה
526 עמידה
540 חזרת הש"ץ למנחה
- 571 הקדמה לנעילה**
נעילה
577 אשרי
580 עמידה
593 חזרת הש"ץ לנעילה
623 סיום התפילה
- ז הקדמה**
ט מבוא
- 1 תוכנו של יום הכיפורים**
העבודה במקדש
ערב יום הכיפורים
הדלקת נרות 35
- 37 הקדמה לערבית**
ליל יום הכיפורים
45 תפילה זכה
52 כל נדרי
53 קבלת שבת
57 ערבית ליום הכיפורים
63 עמידה
77 סליחות
- 113 תשובת הכוהן**
הגדול וישראל בעזרה
- 159 הקדמה לשחרית**
שחרית
165 השכמת הבוקר
169 הכנה לתפילה
172 ברכות השחר
192 תפילות השחר
206 פסוקי דומרה
220 המלך
223 ברכו

הקדמה

”בתוך לבי משכן אבנה לזיוו, קרבן תקריב לו נפשי היחידה”
(רי אלעזר אזכרי)

מבע חיזוני, ולטפח רגשות וגעגועים כלפי ה'; שמראש נועדו להישאר ערטילאיים או לכל היותר לזכות למבע מילולי בלבד. עד כדי כך שכיום ישנם אנשים התמהים אם יש צורך במקדש של ביטויים מובהקים.

כמעט בלתי אפשרי להבין מה חסר לנו, כמו שכמעט בלתי אפשרי להסביר למה לא ניתן לנהל קשר של נישואים בין שני אנשים שגרים ביבשות שונות שכל התקשורת ביניהם היא במכתבים. בלי הקימה יחד בבוקר, המבטים ההדדיים החטופים, החיוכים העדינים וקריצות העין, האכילה המשותפת על הספה אחרי השכבת ילדים, ההבעה המפורשת של תסכולים - חסרים חיים! חיים ביחד. בהיעדר מקדש אפילו תקשורת הדדית של מכתבים אין לנו כיום - אנחנו נושאים תפילה אל ה' ואיננו זוכים לראות חוט שני שהופך ללבן או ניסים גלויים שמתרחשים לעין כול'. בהיעדר מרחב לביטוי חיזוני שלנו גם ה' אינו מתבטא בצורה גלויה. לכל היותר אנו זוכים בהרמו של חן מרומם וחמקמק, שבחלוף רגע החסד אנו מתלבטים אם הכמיהה שלנו היא זאת שכיובה בנו רגשות נשגבים כדי לספק לנו תגמול כלשהו.

הצד המסוכן בביטויים חיזוניים הוא שהמערכת המופלאה הזאת עלולה להיות

יהודי לעולם אינו מתהלך בעולם או ניגש אל ה' לבדו. בערב יום הכיפורים שפתיו מתחילות לנוע כשהוא מודע למיליוני יהודים שמתחילים להתפלל איתו בכל רחבי העולם ולדורות הקודמים שבזכותם הם ניצבים היום וכמו כן למציאות של הדור הזה, המרחפת בין גלות וגאולה.

יחד עם המודעות הזו קשה להתעלם מכך שאנחנו אחרי אלפיים שנות חוסר במקדש פיזי. יום הכיפורים בולט בין שאר המועדים כיום שבו היעדר המקדש מונע כמעט כל ביטוי פיזי של יחסו של עם ישראל אל ה' ויחס ה' אל עמו. יום שהיה מלא במחוות ברורות, בטבילות, בריצות וריזות, ובקרבות הפך ליום שבו משלבים תפילה, ציפייה ודממה.

המרחב של המקדש הוא מרחב של ביטויים מובהקים של הקשר בין עם ישראל לה'. המערכת המשוכללת והמדויקת של עבודת המקדש, התופסת את המקום המרכזי ביותר בחמשת חומשי התורה, מאפשרת ליחיד ולציבור מנעד רחב של מבע כלפי ה', וגם יוצרת תנאים להתגלות מפורשת של נוכחות ה'. חורבן המקדש וגלות של אלפיים שנה ללא המרחב הזה אילצו את עם ישראל לפתח את המרחב הפנימי שלו ללא

להתייצב בבית המקדש, הניסים הגלויים והפעולות המעשיות עשויות למלא אותנו כל כך בהתפעמות שלא נראה שום ערך בכונותינו וכמיהתנו הפשוטות והאישיות. אבל רחמנא ליבא בעי וזה הזמן למלא את הלב במשמעות הפנימית שבעבודת המקדש. כעת בתקופת האיירוסין שלנו, יש לנו הזדמנות להכיר את עבודת היום במקדש, ודווקא בגלל ריחוקנו להעזיז לצרף אליה את רצונותינו בצורה כנה ותמימה. אם נשדך בין השניים, עבודת המקדש ופנימיות ליבנו, יש סיכוי שגם במקדש הבנוי נצליח להפיח את המעשים שלנו בכונה טהורה בלי שחלילה נדרדר לחיצוניות גרידא.

ביצירת המחזור הייחודי הזה אנחנו מבקשים לאפשר למתפלל ליצור את החיבור הזה. בייחוד ביום הכיפורים, יום בו אנו שואפים לשוב ולמלא את כל המעשים שלנו בכונה ומשמעות, ולבקש מהי ומחברינו מחילה על מעשים שהיו ריקים מכונה או שנעשו בכונה שגויה. אם נשאף תמיד למלא את כל המעשים שלנו בכונה טהורה ובלב גועש, אז נוכח להיות ראויים גם להיראות פנים אל פנים עם היום כיפור, לקבל ממרום ביטויי אהבה מובהקים, ולעבוד במקדש שלא ייחרב (תנחומא שופטים ט).

תודתי נתונה לעוסקים במלאכה: העיצוב המוקפד הוא פרי מלאכתם של תמי מגר, רינה בן-גל ואליהו משגב. את התוכן ערכו והגיהו הרב אבי כהנא והרב ינון חן, ועל ההפקה אמון אבישי מגנצא.

הושע מילר, עורך ראשי
הוצאת קורן ירושלים

חיצונית בלבד, שלא תביע מהות אלא תהיה מקבץ של פעולות טכניות. כאשר חוזרים על התנועות בלי שהן תהיינה מבע של כוונה פנימית טהורה, הבית שהקמנו יחד עם ה' חסר חיים, ומתמוטט מאליו, כי לא זה התפקיד של המרחב הזה שנועד לגילוי הדדי בינינו לבין ה'.

אשרי הדור שלנו שנבחר על ידי רבנו של עולם וקיבל הזדמנות שמעולם לא הייתה לדורות שלפנינו. כמו דורו של נח שניגש ליצור חברה עם מודעות לכך שהי מסוגל לבחור להחריב אותה, כמו דורו של יהושע שנכנס לארץ הקודש בידעה שהי יכול להחליט שהעם אינו ראוי לכך, כך הדור שלנו ניצב היום עם זכרון העבר של האומה לנגד עינינו. אנו מודעים לסכנה שבביטוי חיצוני שאין בו מבע מהותי, שאינו גם קשור למוסריות ושלמות הלב. אנחנו יודעים שיש ערך אדיר לעולם הפנימי שאותו טיפחנו כבר אלפיים שנה. אבל בניגוד לדורות שהיו מצויים עמוק בגלות, לנו כיום יש את הפנאי הרוחני לחלוטם על בניית בית המקדש. בדור האחרון מושגים שאלפיים שנה היו פנימיים בלבד ודנו רק באספקטים תיאורטיים שלהם, הפכו למצוות שיש להן ביטוי פיזי גדוש בגעגוע ותוכן רוחני שזוקק אלפיים שנה. נוכחות ה' כבר איננה מוגבלת לדי אמות של הלכה תיאורטית בלבד והיא מתפשטת לתחומים רבים. לנו כבר יש את האפשרות ואת התעוזה לדמיין כיצד אנחנו נחדיר משמעות, רגש ורצון בעבודת המקדש בפועל.

לדור שבו יש ערגה אבל אין מקדש יש חשיבות עילאית. גם אחרי שתהיה לנו הזכות

מבוא

היא כגוף בלי נשמה. עם זאת, אצל רבים נאמר סדר העבודה מתוך רגש של קדושה, תוך כריעות והשתחויות, הנותנת מושג קלוש על גודל היום הזה במקדש.

במחזור המקדש שלפנינו, נעשה ניסיון למלא את החלל שנוצר מאז החורבן, ולהביע, כמידת היכולת, במילים ובציורים, משהו מגודלה ומהדרה של עבודת הכהן הגדול בבית המקדש.

התכנים של יום הכיפורים הם אוצר כביר של הלכות והגינות עמוקים. תקצר היריעה מלפרוס את כולן, בוודאי במסגרת מחזור יום הכיפורים שאדם נוטל עמו לבית הכנסת. עם זאת, איננו פטורים מלחוש ביום זה משהו ממה שחש בזמנו אדם מישראל שעמד בעזרה והיה שותף לעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים. תפילתו של אדם מישראל ביום זה אינה שלמה, אם אינו עד למעמד המופלא של עבודת הכהן הגדול במקדש ושל עמידת ישראל בעזרה. שעות אלה במקדש היו פסגת השנה כולה, הייתה זו עבודת אלוהים במובנה העליון.

מחזור המקדש

סללנו את דרכנו במחזור זה בלא מעט לבטים, כיצד לתת למתפלל, גם בהיותו ב'מקדש מעט', מושג מה על אשר התרחש ביום זה "בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו".

'סדר העבודה' במקדש ובעת החורבן
יום הכיפורים בזמן שבית המקדש היה קיים היה יום שכולו עבודה. הכהן הגדול היה עושה את עבודת הקודש בעזרה, בהיכל ובקודש הקודשים, וישראל הנוכחים בעזרה היו צופים בעבודתו ואף היו שותפים בחלקים ממנה, בתשובה, בווידי ובהשתחויה.

עם חורבן המקדש בירושלים, בטלה עבודת הכהן הגדול והותרה חלל ריק. היום הקדוש בשנה איבד את תוכנו העיקרי. חכמינו ז"ל תיקנו תפילות ווידיים ליום זה, כתחליף לעבודת הקרבנות במקדש, בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו", וקבעו את נוסח התפילות הללו. כמו כן תיקנו לומר בציבור את סדר עבודת הכהן הגדול במקדש לפרטיה, כחלק מתפילות היום.

בהעדר מקדש וכהן גדול ובהעדר המערכת השלמה, הכוללת "כוהנים בעבודתם, לויים בדוכנם וישראל במעמדם", דל כוחן של המילים לתת מושג על הגדול והעומק של המעמד במקדש. יתרה מזו, אף סדר המעשים כפשוטו קשה להבנה. במהלך הדורות ניסו הפייטנים לתאר סדר זה בצורה תמציתית וקצרה בפיוטי 'סדר העבודה' שכתבו, אך סגנון הפיוט הכביד על ההבנה. עבור חלק ניכר מציבור המתפללים 'סדר העבודה' הוא כ'ספר החתום'. המילים נאמרות כתפילה, אך בהעדר כוונה, האמירה

בשנת תשנ"ה, והתקבל בברכה בציבור הרחב. באותם ימים יצא המחזור בהוצאת חברת 'כרטא' ועתה הוא רואה אור מחדש בהוצאת 'קורן'.

אחד החידושים במחזור שלפנינו הוא הוספת קצרות ושינויים קלים בתפילה, כמתחייב על פי דברי פוסקים, ראשונים ואחרונים.

מתברר, כי רבים בציבור בתקופתנו, מעוניינים לבטא בתפילה באופן משמעותי את המתחדש בדורנו – דור תקומה. עם ישראל כיום בן חורין בארצו, שולט במרחביה וגם במקום המקדש, אך הדבר אינו מוצא את ביטויו בנוסח התפילה המקובל, שעיצובו נעשה בתקופת הגלות. אי לכך, ולבקשת רבים, נכנסו למחזור זה שינויים אחדים, וכאמור לאור דברי הפוסקים. השינויים שנכנסו לא שולבו בגוף התפילה אלא בתחתית העמוד, כדי לאפשר לכל מתפלל להמשיך ולהתפלל בנוסח התפילה שהוא רגיל בו. כך יוכל כל אחד לבחור את הנוסח המתאים לו, לפי הבנתו ובחירתו.

תודה ותפילה

'מכון המקדש' מודה להוצאת קורן על האכסניה המכובדת שנתנה למחזור זה, ועל השקעתה ומאמציה להוציא את סדרת מחזורי המקדש לכבוד ולתפארת. הוצאת קורן ראויה לתודה מיוחדת על הוצאת מחזור זה בדיוקנות, בלבוש חדש ובתוכן חדש, כמתבקש בדורנו.

כמו כן, תודתנו למשרד לענייני דתות על הסיוע שהגיש למכון המקדש. אנו מודים גם ליו"ר המכון למפרשי

בציורים הנלווים מקבל המעיין מושג כלשהו על המקדש בהדרו, וכך גם תיאור של עיקרי עבודת יום הכיפורים. כן יוכל המעיין לחוות ב'מראה כהן' כפי שנראה במהלך העבודה, להתבונן בקהל הסובב אותו בעודה, ולחוש משהו מתחושתם בשעה זו.

שמנו לנגד עינינו את שיטתו ההלכתית והרעיונית של מורה הדורות – הרמב"ם – בספרו 'משנה תורה' ובכתביו האחרים, 'פרוש המשנה' ו'מורה נבוכים'. זאת מבלי להתעלם מדעותיהם של פרשנים אחרים, ראשונים ואחרונים, אף שמקוצר היריעה לא יוכלו להביא את מגוון דעותיהם, למרות חשיבותן. יום הכיפורים הוא ים של הלכות והגיונות, המייחדים אותו משאר מועדי השנה. טיפה מן הים הזה דלינו, והננו מגישים אותה בפני הלומד והמעיין.

כבר אמרו חכמינו ז"ל: "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" (קידושין מ, ב). לפיכך, ככל שתגדל הידיעה, והדברים יהיו בהירים ומוחשיים, כך גם תקרב ותבוא השעה שבה ייבנה המקדש במקומו בירושלים, ועבודת יום הכיפורים תשוב למקומה כבעבר.

כדי לאפשר דיון רצוף בסדר העבודה' גופו, הפרדנו נושאים המחייבים דיון רחב לפרקים העומדים ברשות עצמם והמשמשים כמבוא לסדר העבודה. לפיכך, פעמים ימצא המעיין בביאור סדר העבודה חזרה על דברים שנידונו בהרחבה במבוא. הדבר נעשה כדי להקל על המעיין בסדר העבודה' לעמוד על עיקרי הדברים, בלי להזדקק למבוא בכללותו.

החידוש במהדורה זו

'מחזור המקדש' ליום הכיפורים ראה אור

המציאאות של ימינו יש לה הגדרה ברורה בדברי חז"ל, האומרים במסכת ברכות (לד, ב): "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד", והדברים מובאים להלכה ברמב"ם (הלכות תשובה ט, ב; הלכות מלכים יב, ב). בתקופה של יציאה מן הגלות, כשישראל יושבים על אדמתם בארץ ישראל כבני חורין, מתבקשת, בהכרח, תפילה התואמת את התקופה. תפילה אינה הקראה מתוך ספר, אלא ביטוי לרחשי הלב, ככתוב "ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא, ג). לפיכך אין נוסח התפילה יכול להיות זהה לנוסח שהיה נאמר בגלות. במציאות החדשה שזכינו לה מתחייבת תפילה לפי צורכי הומו, והדבר צריך למצוא את ביטויו בנוסח התפילה, הן בתפילות ימי החול והן בתפילות המועדים השונים.

התפילה – מעיקרי האמונה

יום הכיפורים הוא אחד הימים בשנה שבו חלק נכבד מן העם היהודי מתייחד בתפילה ובחשבון נפש עם בורא עולם. התפילה היא אחת ממטרות הצום, במיוחד ביום הכיפורים, וכפי שנאמר בהפטרדה, בישעיהו נח, ו: "הלוא זה צום אבחרהו... הלוא פרום לרעב לחמך... אז תקרא – וה' יענה, תשווע – ויאמר הנני", כלומר: אחרי התיקון והתשובה – תתפלל ותעק וה' יענה. מסיבה זו הוסיפו חכמים ביום כיפור תפילת נעילה:

לאור האמור, ראוי לחזור ולעמוד על יסודות מצוות התפילה, שלדעת הרמב"ם ורוב הפוסקים היא מצווה מן התורה. כבסיס ויסוד לתפילה, יש לשים מול עינינו שניים משלושה עשר עיקרי האמונה שקבע

התלמוד, הרב נחמן כהנא, אשר הדברים נכתבו בבית מדרשו, 'חזון יחזקאל', השוכן בצל מקום המקדש.

אין לנו אלא לסיים בתפילה הנאמרת במהלך תפילות המועדים, ואשר מקורה בתפילת הכהן הגדול ביום הכיפורים במקדש: "אנא רחום ברחמיך הרבים, השב שכינתך לציון עירך, וסדר העבודה לירושלים, ושם נעבדך ביראה, כימי עולם וכשנים קדמוניות. ברוך אתה ה', שאותך לבדך ביראה נעבוד".

תפילה כהלכתה בדור תקומה

מיוחדת היא תפילת יום הכיפורים מבין תפילות החגים, שבמהלכה מרגיש אדם מישראל כאילו הוא נוכח במקדש. שליח הציבור לוקח אותנו עמו בתפילת מוסף אל ההיכל וחצרותיו. המתפללים עוקבים אחר הכוהן הגדול בעבודתו במקדש, כשהוא מתוודה בשם כל ישראל לכפר על חטאי השנה כולה.

בהיותנו בגלות הייתה תפילה זו זיכרון העבר הקדום. אבל כשעם ישראל חזר לחיות את חייו בארץ ישראל וירושלים, כפי שזכינו, בחסדי ה', בדור תקומה זה, שבו נקבעו ישראל מכל הארצות לארץ ישראל, כשעינינו רואות ערים גדולות ויישובים בנויים לתפארה ברחבי הארץ, ירושלים בבניינה ובתפארתה ובה שישים ריבוא מישראל, ובלבה של ירושלים – הר הבית וקודש הקודשים בידי עם ישראל, במציאות זו – מתבקשת תפילה אחרת מוז שבתקופת הגלות. הדברים אמורים בכל תפילות השנה ובמיוחד ביום הכיפורים.

אמרו דברים מן השפה ולחוך, אך בורא עולם היודע מחשבות ידע באותה שעה כי אין זו אלא גניבת דעת: "מצינו כשהיו ישראל עומדין על הר סיני ביקשו לגנוב דעת העליונה, שנאמר: 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' (שמות כד, ו)..." אם תאמר שאין הכול גלוי לפניו, והלא כבר נאמר: זיפתהו בפייהם ובלשונם יכזבו לו, ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו (תהלים עה, לו)". כך גם מובא במדבר רבה (נשא פרשה ו): "אפילו בשעה שהיו אומרים 'נעשה ונשמע', היו אומרים בפייהם אחד ובלבם אחד... אפילו באותו היום שהיו עומדים לפני הר סיני לא היה לבם נכון לבוראם".

העולה מן האמור, שלא ייתכן זיוף בתפילה, אלא תפילה צריכה להיות אמיתית ומדויקת, כמובא במדרש תהלים (מומור קא, ג): "לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה... צריך אדם להיות עלוב [וישר] בתוך ביתו, וכל שכן בביתו של הקדוש ברוך הוא. 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני'... וכת שקרים אינה רואה פני השכינה".

כל אי דיוק בדיבורו של אדם לפני המקום – פסול. מסיבה זו קבעו חז"ל שלא כל אדם מישראל המביא ביכורים למקדש רשאי לקיים את מצוות 'מקרא ביכורים'. למשל, אדם שאיבד את פירות שדהו, או שלוחו של אדם, וכן אדם שאינו הבעלים של השדה שאת פירותיה הוא מביא – אלה לא יקראו במקדש את פרשת מקרא הביכורים. אדם כגון זה אינו יכול לומר: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'" (דברים כו, י), שכן הוא מביא למקדש פירות שדה שאינה שלו. כך אומרת המשנה גם בעניין

הרמב"ם. האחד: "אני מאמין באמונה שלמה, שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל", כלומר: הבורא מאזין לכל מילה היוצאת מפי האדם. והעיקר השני: "שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשי בני אדם וכל מחשבותיהם, שנאמר: 'היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם' (תהלים לג, טו)". מכאן מובן הדגש ששמו חז"ל על הכוונה בתפילה, וכדברי חז"ל בירושלמי ברכות (ה, ה): "אם כיוונת את לבך בתפילה – תהא מבושר שנשמעה תפילתך. מה טעם? יתכן לבם – תקשיב אוני' (תהלים י, יז)". היינו, ככל שאדם מתרכז במחשבתו ומבטא את רחשי לבו באמת – כך גם תקובל תפילתו.

תפילה מזויפת אינה מתקבלת

מצינו בדברי נביאי ישראל תוכחות על תפילות הנאמרות לפני ה' כשהפה אינו משקף את הכוונה האמתית, וכדברי ישעיהו (כט, ג): "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני". לנוכח תפילות מזויפות שכאלה הזהיר הנביא על העונש הצפוי: "לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה [ולהביא עליהם צרות] הפלא ופלא" (ישעיה כט, יד).

חז"ל במדרש מביאים מעשים מדורות עברו, על אודות דיבור שאינו רצוי בעיני בורא עולם ואינו אמתי, כמובא בתנחומא (פרשת בראשית): "קין ביקש לגנוב דעת של מעלה, אמר הקדוש ברוך הוא: 'מה עשית? קול דמי אחיך צועקים אלי!' (בראשית ד, י) כיון ששמע קין התחיל לעשות תשובה של רמאות".

כעין זה עשו ישראל לרגלי הר סיני, כמבואר בתוספתא (בבא קמא ז, ח) שישיראל

בימינו. ברור לכל, שאינה דומה תפילה של אדם מישראל כשהוא נרדף בגלות ומושפל עד עפר, וכשהוא חי חיי עוני בגטו חשוך אי שם בגולה הדוויה, לתפילות יהודי בן חורין בארצו ובירושלים הנבנית לעיניו לתפארה. מצוות התפילה היא עבודת הלב, וכדברי חז"ל (תענית ב, א): "איוז היא עבודה שבלב? – זו תפילה". נמצא, שבהיות ישראל נרדפים בגלות – עבודת הלב הראויה הייתה בקשה ליצאת מעבדות לחרות, ותוכן התפילה היה זעקה להגיע לארץ ישראל ולירושלים הבנויה. עתה, שהביאנו ה' לארץ אבותינו, וזכינו לשבת בירושלים, בהכרח עבודת הלב ותוכן התפילה משתנים; תחילה חובת האדם להודות לה' שהתקבלה תפילת הדורות ואלוהי ישראל הביא את ישראל לארצם. לאחר מכן צריך האדם להתפלל על ההמשך, וכדברי חז"ל (ברכות נד, א): "הנכנס לכרך... נוטן הודאה על שעבר וצועק על העתיד", ומענה יש להתפלל על המשך קיבוץ הגלויות, המשך בניין הארץ והרחבת גבולותיה, המשך בניין ירושלים, וכמובן עיקר העיקרים: בניין המקדש כימי עולם וכשנים קדמוניות.

אך בפועל תפילות הסיודור נשארו כשהיו, ולשונונו ושפתותינו ממשיכות לשנן את תפילות הגלות, אף שכאמור, תפילה שאינה אמת – אינה מתקבלת. וכבר עמד על כך רבי יהודה הלוי, ולא בוש מלהביע אמת זו, באומרו שאף בהיותנו בגלות התפילה אינה אלא מן השפה ולחוץ, ובלשונו (כוורי ב, כד): "הענין האלוהי [וההשגחה השמימית] אינו חל על האיש אלא כפי הזדמנותו לו; אם מעט – מעט, ואם הרבה – הרבה... אין

גר שנתגייר, שאינו קורא מקרא ביכורים, שכן אינו יכול לומר "הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו" (אמנם להלכה פסק הרמב"ם בהלכות בכורים שהגר מביא וקורא, הואיל והארץ נתנה לאברהם, ואברהם נקרא "אב המון גוים" (בראשית יז, ד), כלומר אברהם הוא אביהם של ישראל ושל הגרים, ולכן כשהגר אומר "לאבותינו" הוא אומר אמת).

ספר החינוך: התפילה והתחנון לפני ה' חייבים להיות אמתים ומדויקים

בעל ספר החינוך (מצוה תר"ז) הביא אף הוא הלכות אלו: "יש מביאין ואינן קורין, כגון העבד והשליח אינן קורין, שאינן יכולין לומר: 'אשר נתת לי' שהארץ אינה שלהם", והסיק מכאן הלכה למעשה, לאדם העומד בתפילה לפני ה', שלא יאמר אלא דברי אמת, ובלשונו: "מן העניין הזה יש לנו ללמוד בתפילותינו ותחנונונו לפני השם ברוך הוא, לדקדק מאוד ולהיזהר בלשון, שלא לומר דבר לפני השם כי אם בדקדוק גדול, וזכור זה בני ושמרה".

המקור לדבריו הם דברי חז"ל במשנה (מסכת ביכורים א, ד), האומרת שגר שהתגייר צריך לדקדק בלשונו בתפילה, ואינו יכול להתפלל כשאר בני אברהם יצחק ויעקב, אלא "כשהגר מתפלל בינו לבין עצמו, אומר: 'אלוהי אבות ישראל', וכשהוא בבית הכנסת אומר: 'אלוהי אבותיכם'. ואם הייתה אמו מישראל אומר: 'אלוהי אבותינו'".

אינה דומה תפילת אדם מישראל בגלות – לתפילתו בהיותו בן חורין בארצו
מכאן עלינו ללמוד לעניין נוסח התפילה

ה' אלהיך את שבוּתך ורחמך, ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה? היכן היא ההודאה על העבר והיכן התפילה לעתיד? מדוע סבורים אנו שהקב"ה ישיפע לנו ברכה בארצנו כשאנו עוצמים את עינינו, אוטמים את לבנו, וממשיכים לשגן את תפילות הגלות?

'תפילה חדשה בכל יום'

מדברי הגמרא בברכות (כט, ב) עולה, שאדם המתפלל בכל יום אותה תפילה – אין תפילתו רצויה לפני הבורא, אלא ראוי שאדם ישאל ויבקש במהלך התפילה דבר חדש בכל יום, ויהיה בבקשתו דבר חידוש שלא ביקש אתמול. ובלשון הגמרא: "העושה תפילתו קבע – אין תפילתו תחנונים". ושואלת הגמרא: "מאי קבע?" ומסבירים רבה ורב יוסף: "כל שאינו יכול לחדש בה דבר". ומפרש רש"י שכונת הגמרא היא ל"מי שאינו יכול לכוון את לבו לשאול צרכיו", שמה שהתפלל אתמול – כך מתפלל מחר, שתפילתו זו אינה ראויה. הוזה אומר: מן השמים מצפים שאדם יחדש דבר בכל יום, ויבקש בתפילתו על הצורך המיוחד ליום זה, ועל הדבר הנדרש לו ביום זה יותר מביום אתמול. כך גם מובא בירושלמי (ברכות ד, ד): "העושה תפילתו קבע" – "שלא יהא כקורא באיגרת". עוד נאמר שם: "רבי אלעזר היה מתפלל תפילה חדשה בכל יום. רבי אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום". הוזה אומר: זה עניינה של התפילה – חידוש בנפש האדם, ברצונותיו ובצרכיו, וחידוש המעשים המיוחדים ליום זה, כשכל מעשה מלווה בתפילה חדשה וברכה חדשה. וראה מה שכתב המבי"ט

דיבורנו: 'השתחוו להר קדשו, והשתחוו להדום רגליו, והמחזיר שכינתו לציון אלא כצפצוף הזוריר! שאין אנחנו חושבים על מה שנאמר בוה"'.
מעתה, אם בגלות לא יצאה התפילה מעומק הלב, על אחת כמה וכמה שכאשר אנו חוזרים בדבקות על לשון התפילה הגלותית בהיותנו בארצנו – לא נוכל לקרוא לתפילה שכוז "עבודה שבלב"!

כבר עמדו חכמים על כך שאין התפילה מתקבלת אלא אם כן היא באה מתוך צעקה אמיתית שבלב, כדברי הגמרא בסנהדרין (קו, ב). הגמרא שם מביאה את דברי האמורא רבא, שציין את ההבדל בין דורו לדורו של רב יהודה, שהיה "שליף מסאנא ואתא מטרא", כלומר, כשהיה מוריד את נעלו לצורך תענית על הגשם – כבר היה הגשם יורד, ואילו "אנן צוחינן וליכא דמשגח בך, כלומר אנו צווחים לשמים ואין משגיחים בנו. זאת למה? "אלא הקדוש ברוך הוא ליבא בעי, דכתיב: זיה יראה ללבב" (שמואל א' טו, ז). כלומר: הצווחה של רב יהודה ובני דורו הייתה צווחה אמיתית, מעומק הלב, ולכן הם היו נענים משמים וירד הגשם, ואילו הצווחה של בני דורנו היא צווחה מעושה, ולכן אין משגיחים בנו.

אדם בדור תקומה האומר בתפילתו: "הבט משמים וראה, כי היינו לעג וקלס בגויים, נחשבנו כצאן לטבח יובל, להרוג ולאבד למכה ולחרפה" – אין תפילתו תפילה אמיתית. תחינה זו אמת הייתה בזמן הגלות, ובמיוחד בזמן השואה האחרונה, אך האם מאז לא השתנה דבר? האם לא קיים ה' את דברו בתורה (דברים ל, ג), ככתוב: "וישב

בשומע תפילה – שואל, אבל לא ישאל לא בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות”.

‘חכם מִישראל – מתאווה מחמד ומצפה על כבוד ירושלים ועל כבוד בית המקדש’
 וראה מה שכתב הרמח”ל במסילת ישרים (פרק יט), בשם ‘תנא דבי אליהו’: “כל חכם מִישראל שיש בו דברי תורה לאמתו, ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא, ומתאווה ומחמד ומצפה על כבוד ירושלים, ועל כבוד בית המקדש, ועל ישועה שתצמח בקרוב, ועל כינוס גלויות – זוכה לרוח הקודש בדבריו”. ומוסיף הרמח”ל: “נמצאת למד, שזאת היא הכוונה המעולה שהיא רחוקה לגמרי מכל הנאת עצמו, ואינה אלא לכבודו של מקום ולקידוש שמו יתברך, המתקדש בבריותיו בשעה שעושים רצונו, ועל זה אמרו (זוהר כי תצא): ‘איהו חסיד המתחסד עם קונו’”. נמצא, שחסידים הראשונים אינם מתפללים על צרכי עצמם בלבד, כגון על צורכי פרנסתם, אלא הם מתפללים תפילה מיוחדת בברכה העוסקת בקיבוץ גלויות, וכן הם מתפללים תפילה מיוחדת ב’בונה ירושלים’, ומבקשים על בניין המקדש, וכן הם מרבים תחינה ותפילה בברכת ‘מצמיח ישועה’ על ישועת ישראל בארץ ישראל מכל אויביהם מסביב, ועל תקומת מלכות בית דוד בארץ המתחדשת בפריחתה ובבניינה.

התפילה על המקדש – מצווה מן התורה
 מעתה הגע עצמך! חזיל אמרו שאדם שאינו מחדש כל יום דבר חידוש בתפילה – אין תפילתו ראויה. לאור האמור, אדם הממשיך

בספר בית אלהים (שער היסודות, פרק סא): “אפשר שבדורות הראשונים היו רובם דבקים בעבודת ה’, וכל אחד מהם מגמת פניו ולבו הייתה שווה, להודות לה’ על כל פרט ופרט ממה שהיה הווה להם בכל יום, כל אחד כפי צחות לשונו [וכך הוסיף כל אחד מדעת עצמו תפילה חדשה וברכה חדשה]. ואנחנו צריכים לתת הודאה לאל יתברך שנודה לו... כי אין אנחנו זהירים בכבוד ה’ ואהבתו ויראתו על פניו כל היום כמו שהיו רובם זהירים בזמנים הקודמים”.

זה מה שכותב הרמב”ם בהלכות תפילה (ד, טו) בעניין מנהגם של חסידים הראשונים, שידעו להפעיל את מחשבתם, דמיונם ושיח שפתותיהם בתפילתם: “כיצד היא הכוונה? – שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה... חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפילה ושעה אחת לאחר תפילה **ומארכין בתפילה שעה**”.

הווה אומר, חסידים ואנשי מעשה מתעלים בכל יום למדרגה חדשה, ויש להם בכל יום תכניות חדשות לחדש מצוות ומעשים טובים, ולכן הם צריכים להאריך בתפילה כדי להצליח במעשיהם. זו לשון הרמב”ם (הלכות תפילה ו, ב): “המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפילתו יותר מדאי, אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו... אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות **מעין הברכה – מוסיף. כיצד? –** היה לו חולה – מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות לשונו, היה צריך לפרנסה – מוסיף תחינה ובקשה בברכת השנים, ועל דרך זה בכל אחת מהן. ואם רצה לשאול כל צרכיו

והריעו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא... אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות... ותסיף הצרה צרות אחרות."

ייתכן שיש מי שסבור, ששליטת האסלאם על הר הבית היא "ממנהג העולם", ומציאות זו אינה אלא המשך הגלות, ומה לנו להיות מצרים על צרה זו? הרי אין מדובר ברעב בביתו של אדם, או במגפה מתפשטת, שיש לזעוק עליה!

על כך אומר הרמב"ם שהאומר כן עובר על מצוות עשה מן התורה, ואין זה אלא פגם באמונה, לחשוב שמדובר במקרה בעלמא. למרבה הצער מצינו גם מי שכתב, שצדקה עשה עמנו הקב"ה שהשליט את מאמיני האיסלם על מקום המקדש, שכן בכך פטר אותנו הבורא מן המצוות שבמקדש.

אין זאת אלא מפני שיש מי ששבוי עדיין בכבלי הגלות, וטחו עיניו מראות את מעשי ה' הגדולים ואת הנס המופלא של חזרת הר הבית ומקום המקדש לידי ישראל.

לא כן אדם מישראל הרואה בעיניו פקוחות את גאולת ישראל המתרחשת ומתעצמת בימינו, כשהיא מתקדמת בעזרת גואל ישראל בצעדים גדולים, והדבר החסר הוא רק הכניסה לחצרות הקודש ובניין הבית השלישי. אדם זה לא ינוח ולא ישקוט, אלא להיפך, ירבה בתפילה ובמעשים לזרוז את הגאולה, וכדברי ישעיהו (סב, ו-ז): "המוכירים את ה' אל דמי לכם, ואל תתנו דמי לו, עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ!". וזהו גם דעת הרמב"ן בהשגות לספר המצוות (עשה ה). הרמב"ן שם ביאר את

את תפילת הגלות וחזור ומשנן דברים כאילו הגלות היא דבר נצחי ולא השתנה דבר, הרי זו היא בדיוק ההגדרה של "תפילת קבע" שאינה רצויה. אדם היושב בארץ ישראל, ואינו מחדש שבח לבורא שהביאנו עד הלום, ואינו מביא לידי ביטוי את צרכי הדור החדשים – אין לך "קריאה באיגרת" גדולה מזו! תפילה כו – מדוע שתתקבל?

כך, למשל, אם אדם מבקש בתפילתו "יהי רצון שתעלנו בשמחה לארצנו", כאילו הוא יושב עדיין הרחק בחוץ לארץ – הרי הוא כמי ש"לא חידש בתפילתו דבר!", והרי אדרבה, חובת האדם היא להודות לה' שהעלה את ישראל וכינס אותם מארבע כנפות הארץ לארץ אבותינו, ולירושלים הנבנית לתפארה לנגד עינינו. כאן מתבקשת התפילה לעתיד: "תן בלבנו לבנות מקדשך, ולעשות חובותינו בבית מקדשך".

הרמב"ם והרמב"ן: הרואה את מקום

המקדש בשבי אויב ואינו זעק –

מבטל מצווה מן התורה

התפילה על המקדש אינה עניין רק לחסידים ואנשי מעשה, אלא היא חובה על כל ישראל, שהרי אויבי ישראל מנסים להשתלט לא רק על הר הבית, אלא על ירושלים ועל הארץ כולה. בכגון זה מצווה מן התורה להתפלל על שחרור מקום המקדש מיד אויבי ישראל, וכמובן על בניין הבית מחורבותיו.

כך הם דברי הרמב"ם בהלכות תעניות (א, א-ג): "מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחוצרות על כל צרה שתבוא על הצבור... כלומר, כל דבר שייצור לכם, כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן, וזעקו עליהן

בפרס ויון ושאר האומות, ונולדו להם בנים בארצות הגויים, ואותן הבנים נתבלבלו שפתם, והייתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה... ואינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש... ומפני זה **כשהיה אחד מהן מתפלל - תקצר לשונו לשאול חפציו** או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקודש... וכיון שראה עזרא ובית דינו כך, עמדו ותיקנו להם שמונה עשרה ברכות על הסדר. שלוש ראשונות שבח לה' ושלוש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים... לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן. [שמונה עשרה הברכות סודרון] כדי שיהיו ערוכות בפי הכול וילמדו אותן, ותהיה תפילת אלו העיילים תפילה שלמה, כתפילת בעלי הלשון הצחה. ומפני עניין זה תיקנו כל הברכות והתפילות מסודרות בפי כל ישראל, כדי שיהא עניין כל ברכה ערוך בפי העיילג.

העולה מדבריו הוא, שמי שהוא "בעל לשון צחה" מוסיף תפילה בתוך שמונה עשרה הברכות ומתפלל כלשונו, וכפי שכתב בהלכה לעיל, שהיחיד מוסיף בכל אחת מן הברכות האמצעיות את בקשתו המיוחדת.

הרמב"ן: סגנון התפילה משתנה

מאדם לאדם ומתקופה לתקופה

כך כותב גם הרמב"ן בהשגות לספר המצוות (שורש א), שחכמים תיקנו להתפלל שלוש פעמים ביום, אך לשון התפילה אינה מחייבת ויש מקום לסגנון הפרטי של האדם, ורק לאחר החזרה מבבל לארץ ישראל תיקנו את שמונה עשרה הברכות: "שיתחייבו להתפלל בכל יום בוקר וערב - זה תקנת חכמים

הפסוק 'וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות, ונוכרתם לפני ה' אלהיכם", וכתב: "היא מצווה על כל צרה וצרה שתבוא על הציבור לצעוק לפניו בתפילה ובתרועה. והוא העניין שביאר שלמה ע"ה, כמו שכתוב (מלכים א' ח): 'בהיעצר השמים... רעב כי יהיה, דבר כי יהיה... כי יצר לו אויבו בארץ שעריו... כל נגע, כל מחלה, כל תפילה, כל תחינה, אשר יהיה לכל האדם, לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו, ופרש כפיו אל הבית הזה'. המציאות הזמנית בהר הבית הנתון חלקית בידי זרים, היא בדיוק המצב המתואר בתפילת שלמה: "כי יצר לו אויבו בארץ שעריו", שהרי מאמיני האיסלם השואפים להכחידנו ניצבים על שערי הר הבית. לדעת הרמב"ן מצווה מן התורה להתפלל ולזעוק על מציאות זו.

ניתן להביא מקור לדבריו ממסכת שמחות (ו, יב), שנאמר שם: "מתחילה לא בנה שלמה הבית אלא על תנאי, שכל מי שיש לו צרה יבוא ויתפלל עליה... רעב כי יהיה... כי יצר לו אויבו בארץ שעריו...". ומסיים התנא הלכה זו באומרו, שכאשר אדם מישראל רואה צרה ואינו זועק - הרי הוא כמורד: "ומניין שלא יחזיקו במרדן? תלמוד לומר: 'אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה!'" מעתה, היש מי שירצה להיקרא, חלילה, 'מורד', הרואה את צרת השכינה השבויה בהר הבית ה' ושותק?!

סגנון התפילה - כל אדם כלשונו וכחכמתו

מדברי הרמב"ם בהלכות תפילה (א, ד) עולה שכל אדם מתפלל בשפתו החופשית: "כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע, נתערבו

הוא, וכנגד תמידים תיקנום. גם בתקנה זו לא פירושו מטבעה של תפילה, אלא היו מתפללים כל אחד ואחד כפי צחות לשונו וחכמתו, ועיין שם בהמשך, בעניין תקנת תפילת שמונה עשרה. ברור מדבריו, שמעיקר הדין אין דפוס קבוע לתפילה, אלא כל אדם מתפלל "כחכמתו". כך גם כתב שם בעניין ברכת המזון: "נצטוונו מן התורה שנברך אחר אכילתנו, כל אחד כפי דעתו, כעניין ברכת מנימין רעיא (ברכות מ,ב), שאמר: 'ברוך רחמנא מאריה דהאי פיתא' [כלומר, מנימין הרועה בריך: ברוך הרחמן, אדוני לחם זה], ובאו הנביאים ותיקנו לנו נוסח מתוקן הלשון וצח המליצה".

שינויים בתפילה מדור לדור לדעת הרמב"ם

ושאר הראשונים

עוד מתברר, שלדעת הרמב"ם ניתן להוסיף בתפילה דברים לא רק בברכות האמצעיות, כמובא לעיל, אלא יש מקום להוסיף דברים גם בשלוש הברכות הראשונות והאחרונות, כשמדובר בצורך כלל ישראלי, ובקיום מצוות ה'.

כך כתב הרמב"ם בתשובה (שו"ת הרמב"ם סימן קפד), בדבר מנהג שנהגו בכמה מקומות להוסיף דברים בברכת רצה: "שאלה: ויורנו, בדבר מה שהזכיר הדרתו בפרק ו' מהלכות תפילה: 'אבל לא ישאל לא בשלוש ראשונות ולא בשלוש אחרונות'. ונהגו שיחיד יוסיף כתפילת רשות בעבודה מאמר בזה הלשון: 'בהר מרום ישראל, שם נעבדך ושם נדרוש את כל אשר ציוויתנו, בריח נוחח תרצה אותנו, תחזינה עינינו...' האם זה מותר, אם לאו? כי הוא פוגע בזה התנאי".

והשיב הרמב"ם: "התשובה: זו הלשון שמוסיפין בעבודה, אינה מזיקה ואין בה רע,

עוד כתב הרמב"ם בחידושו למסכת ברכות (מו, א), שהתפילה משתנה לפי הזמן. כך למשל בתקופה ששלטו מלכי בית דוד, כגון דוד ושלמה, אסא, חזקיהו ויאשיהו, היו מתפללים תפילה מיוחדת, שמלכות בית דוד תימשך לדורי דורות. לעומת זאת בזמן החורבן והגלות, כשמלכות בית דוד התבטלה, מתפללים על השבת מלכות בית דוד למקומה כבעבר. וזו לשונו: "בשעה שהייתה מלכות בית דוד קיימת היו אומרים [בתפילה] 'מלכות בית דוד עבדך תכין עד עולם, וכיוצא בזה, ובזמן גלות הוא שאמרו 'תחזירנה למקומה'. וכן בכל עניין ברכות ותפילות עיקר הברכה חובה, ושאר תורף שלהם לפי הזמן מתקנין אותה".

כך הם גם דברי המשנה בסוטה (ג, א): "אלו נאמרין בכל לשון... תפילה", ומפרש הרמב"ם בפירוש המשנה (סוטה ג, א): "התפילה – תחנון, ומתחנן אדם בכל לשון". אין הכוונה רק לשפת הדיבור, כגון

ושייבנה ביהמ"ק במהרה בימינו, ושיתקבצו נפוצותינו. והם היו מתפללין שתתקיים מלכות בית דוד, ושלא יחרב ביהמ"ק, ושלא יגלו ישראל מארצם. וכן כוהן גדול כשהיה מתפלל ביום הכיפורים ברכת 'רצה', לא היה מתפלל אותה על נוסח שלנו. יש אפוא לפנינו שיטה מסודרת של גדולי הראשונים, שהתפילה משתנה מתקופה לתקופה. ברור מעתה, שהתפילה משתנה בין מציאות של גלות ושעבוד בחוץ לארץ, לבין מציאות שלא נראתה זה אלפים בשנים, של תקומה ובניין בארץ ישראל ובירושלים הבנויה.

המבי"ט: שינויים שיעשו בתפילה בעתיד
 בעקבות הראשונים דלעיל כותב המבי"ט, רבי משה בן יוסף טראני, הפוסק ואיש ההלכה, בספר 'בית אלהים' (שער היסודות, פרק סא), שבעתיד ייעשו שינויים בתפילה, בהתאם למציאות המתחדשת. וזו לשונו: "הברכות של חול ותפילות המועדים והמוספים, צריך לומר כי יהיה שינוי בנוסח שלהם בזמן הגואל והתחייה, כמו יזשבור עול הגויים, [במקום זאת] נאמר: זנדה לך על ששברת עול הגויים... ואתה מוליכנו קוממיות בארצנו... ובברכת 'תקע בשופר גדול' נאמר: 'זנדה לך ה' אלוהינו על שתקעת בשופר גדול לחרותנו ונשאת נס... וקיבצתנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו'. [בעניין ברכת ירושלים נאמר]: 'תשכון בתוך ירושלים עירך לעולם כאשר דברת, וכיסא דוד עבדך לעולם... ובנינים יהיה בניין עולם, ברוך אתה ה', בונה ירושלים... ובתפילות המועדים [נאמר]: זמפני חטאינו גלינו מארצנו... ולא היינו

ואין זה שואל צרכיו, אלא זה עניין הברכה!" רצון הרמב"ם לומר, שאין כאן שאלת צרכיו הפרטיים של האדם, אלא המתפלל מדגיש את החובה המוטלת על ישראל להחזיר את העבודה למקומה, וכלשונו: "שם נעבדך [אנחנו] ושם נדרוש [אנחנו] את כל אשר ציויתנו", כלומר, שם נקיים אנחנו את מאתיים המצוות שנצטוונו לעשותן במקדש. מכאן הוראה ברורה של הרמב"ם, שלא רק שאין נזק בשינוי מילים אחדות בתפילה, אלא להיפך, "זה עניין הברכה!" להבהיר את בקשת המתפלל לפני בוראו.

כעין זה כותב בעל ערוך השולחן (אורח חיים סימן קיב): "בשלוש ראשונות ושלוש אחרונות אסור להוסיף... שהרי באחרונות נותן הודיה לרבו, ואיך יפסיק בבקשות?... אבל צרכי ציבור – מותר להוסיף, ולכן אומרים 'עלה ויבוא' בעבודה".

על השינויים בתפילות בין תקופת המדבר לבין תקופת הבית או תקופת הגלות כותב גם הרשב"א, תלמיד הרמב"ן, בחידושו למסכת ברכות (מז, ב): "בוודאי דקודם כיבוש הארץ ובניין ירושלים לא היו [ישראל במדבר] אומרים כמטבע שאמר לאחר כיבוש ובניין, כמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתיקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלוות הארץ".

כך כותב גם רבי שמעון בן צמח, מגדולי הראשונים, בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סימן קסא): "נוסח התפילה שאנו מתפללין היום אינו כנוסח שהיו מתפללין בפני הבית. שאנו מתפללין שתחזור מלכות בית דוד למקומה

קוממיות בארצנו". הסיבה לשינויים הללו דווקא באותם ימים, היא משום שבתקופת האר"י התקבצו לארץ ישראל רבים ממגורשי ספרד, ורובם התרכו בעיר צפת, עד שהעיר מנתה בימי גדולתה כחמישה עשר אלף יהודים.

מן הראוי להוסיף, שאנשי התקופה ראו במציאות זו מעין אתחלתא דגאולה. הדבר בא לידי ביטוי בניסיון להקים סנהדרין, כפי שזכר לעיל. יש לציין, שכאשר הדפיסו את הספר הראשון בדפוס צפת ת"ז (ספר 'לקח טוב' על מגילת אסתר), הדפיסו בשער הספר ציור של כיפת הסלע במקום המקדש. היה זה ספר ראשון שנדפס בארץ ישראל, והוא נדפס בחייו של המב"ט, בשנת 1577 למניין האומות. המדפיסים כתבו על גוף הכיפה 'בית המקדש', שכן בעקבות התגברות העלייה לארץ ישראל התעוררה התקווה להגיע גם לירושלים ולבניין הבית. מכאן גם מובן מדוע ראו בני התקופה חובה לתקן את נוסח התפילה, ולומר: "ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו".

וידוי מרכזי החסר ברשימת הווידויים: 'מאסנו בבית המקדש'

בוידוי יום הכיפורים מתוודים אנו על דברים קטנים וגדולים, כגון על חטא שחטאנו בדיבור פה, על זלזול הורים ומורים, על עוונת מצח ועל מידות אחרות שיש לתקן, אך יש עברות מרכזיות, על מצוות מן התורה – מצוות עשה ולא תעשה, שמשום מה לא בא וזכרן ברשימת הווידויים הארוכה.

ואכן, בוידוי יום הכיפורים שחיבר החיד"א מצינו וידויים על כמה עברות, שראוי

יכולים לעלות... מלך רחמן, שבת וריחמת עלינו ועל מקדשך... וקרבת פורינו והבאתנו לציון... יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו, עכשיו שהעליתנו ונטעתנו בארצנו ובירושלים, שנעשה לעולם קרבנות חובותינו. נמצא כי כל הברכות ונוסח התפילות יהיו קיימים, וזלת מעט הצריכות מעט תיקון".

המב"ט חי בצפת בתקופת פריחתה, כתוצאה מגירוש ספרד, לאחר שהתקבצו בה תלמידי חכמים גדולי עולם. הוא למד שם אצל המהר"י בר, ואף הוסמך על ידו כחבר בסנהדרין שהוקמה בומנו בצפת, וכן היה חבר בבית דינו של רבי יוסף קארו, מחבר השולחן ערוך. לאחר פטירתו של רבי יוסף קארו, התמנה המב"ט לרב העיר צפת. מהידועים בספריו הם ספרו על הרמב"ם – 'קריית ספר', ספר תשובותיו – שו"ת המב"ט, וספר על עיקרי האמונה – 'בית אלהים'.

דברי המב"ט מופיעים רבות בספרות ההלכה. כך למשל כתב בספר 'אהל משה', פרק כב, תחת הכותרת 'נוסחאות התפילה בומן ימות המשיח', ש"לאחר שנהיה בני חורין בארץ ישראל" – יחולו שינויים בתפילה, והביא את נוסח התפילות שיתחדשו, כנוסחאות הנ"ל שהציע המב"ט בספר בית אלהים. דברי המב"ט, שהתפילות ישתנו לאחר שיבת ישראל לארצם, הובאו גם בספר 'זבחי רצון, בהקדמה, וכן בספר 'התורה התמימה' (עמ' רפח). ובספר 'קוממיות בארצנו, סימן ט, שכותרתו 'מנהגים הנהוגים בבית מדרש האר"י', כתב שבבית מדרש זה הכניסו שינויים בתפילה, והתקינו לומר בברכת יוצר "ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו", וכן בברכת המזון: "ותוליכנו מהרה

ומוסיף שם כדלהלן: "בתפילת הימים הנוראים אנו מתפללים להשי"ת: זבכנ תן כבוד ה' לעמך' וכי שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך", וכנ"ל, ש"שמחה לארצך וששון לעירך" מכון לשמחה שעושים ישראל בהגיעם לירושלים ולבית המקדש, וצמיחת קרן לדוד" – הכוונה היא לחידוש מלכות בית דוד". ומסיים את דבריו שם: "רבותי! כעת בראש השנה ויום הכיפורים שאנו מבקשים מהשי"ת בתפילת זבכנ תן כבוד ה' לעמך' את ביאת דוד והקמת בית המקדש ונמליך עלינו את השי"ת, בזה אנו מבקשים מחדש את שלושתך, או נוכה לראות אפילו בתוקף הצרות שאנו בו, תיכף איזה סימן לטובה לישועת ישראל, ונוכה לישועה אמיתית בביאת בן דוד במהרה בימינו אמך".

יום הכיפורים בדורנו צריך לעורר לתשובה ולהביא לחידוש העבודה במקדש
מכאן לימוד לדורנו, אשר זכה לראות בעיניו את קיבוץ נדחי ישראל לארץ ישראל המונים המונים, ואת הרגעים הגדולים שבהם החזיר ה' את מקום המקדש לחיק העם היהודי. מול כל אלה, האפשר להישאר אדיש?! ראה מה שנאמר בנחמיה (ב, ב), עד כמה היה נחמיה דואב על החורבן: "ויאמר לי המלך: מדוע פניך רעים?... אין זה כי אם רוע לב!... ואומר למלך: המלך לעולם יחיה! מדוע לא ירעו פני, אשר העיר בית קברות אבותי חרבה, ושעריה אוכלו באש?" ויש לשאול: על מה היה נחמיה מיצר? והרי בימיו כבר הוקם המקדש! אלא שעם זאת עדיין היו פניו רעים על שערי חומות העיר השרופים. ומה נאמר

לכל ירא שמים להתוודות עליהן, כדי לנקות את עצמו ביום הדין מחטאים אלו. וכך נאמר שם: "מרדנו במלכות שמים, מרדנו במלכות בית דוד, מאסנו בבית המקדש, ושלושתך אנו מבקשים".

חטאים אלה נזכרים במדרש שמואל (פרשה יג), ונאמר שם שעתידיים ישראל לחטוא בהם: "תני רבי שמעון בן יוחי... בשלושה דברים עתידין ישראל למאוס: במלכות שמים, ובמלכות בית דוד, ובבניין בית המקדש... אמר רבי שמעון בן מנסיא: אין ישראל רואין סימן ברכה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלושתך, דכתבי: 'אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם' (הושע ג, ה) – זו מלכות שמים. 'זאת דוד מלכם' – זו מלכות בית דוד. 'זפחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים' – זה בניין בית המקדש". הרב יששכר טייכטל הי"ד, שהרבה להוכיח ולהתריע בספרו 'אם הבנים שמחה' אל מול כל המאורעות, הרדיפות ושפיכות הדמים שאירעו בימיו, כתב שכל אותם צרות לא באו אלא על חטא מאיסת המקדש. וכתב: "כל המכות שלקינו מטרתן לעורר אותנו לתשובה, על התרשלותנו מלעלות לארץ ישראל ולבנות את המקדש".

עוד כתב בספרו 'משנה שכיר' (מועדים ראש השנה – זבכנ תן כבוד ה' לעמך') שאנו מבקשים על שלושת החטאים הללו בתפילות ימים נוראים. וזה לשונו: "כתבתי בפנקס ביום צום גדליה בעת גלותי שגליתי בחצי אלול דשנת **תש"ב** אנוש עד דכא... שייסרו אותנו האכזרים אשר שם עד דכדוכה של נפש, וברחננו אנו ובני ביתי בלילה בעירוס ובחוסר כל... ומשם עורני השם לברוח לכאן..."

להחמיר הן להקל, אף על פי שהוא מבטל בזה מנהג קדמונים – אין ראוי להחזיקו בכך במידת יוהרא... מצד שלא נהגו הקדמונים כן. אחר שהוא מראה פנים [הוכחות] לדבריו, ושהוא כדאי לסמוך עליו. שכל תלמיד ותלמיד מקום הונח לו להתגדר בו, וזהו שאמרו חכמים: "...מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה שאין מוזחין אותו, רצונם לומר, שאין מסירין אותו מדעתו מצד המנהג הקדום". דברי המאירי נאמרו על חידוש של תלמיד מן התלמידים, ועל אחת כמה וכמה נכונים הדברים כשהדבר יוצא מפי כתבם של ראשונים וגדולי עולם, ובוודאי ראוי לסמוך על דבריהם.

דברי הראשונים הנל מדברים בעד עצמם, שבכל דור ודור התפילה מותאמת לצרכי הדור, וכדברי הרמב"ן לעיל ש"התפילה – לפי הזמן מתקנים אותה". הוזה אומר: באשר למסגרת התפילה שתיקנו חז"ל – זו אינה זוה ממקומה, כפי שהייתה בעבר, ולכן, למשל, אין מוזיזים את שמונה עשרה הברכות שתיקנו בתפילה ממקומן. אך עם זאת, רשאים וחייבים אנו להכניס לתפילה שינויים קלים המתחייבים מן התקופה המיוחדת שאנו חיים בה.

'מחזור המקדש' ליום הכיפורים – והשינויים בנוסח

במחזור שלפנינו נכנסו שינויים אחדים. חלק מהשינויים מבוססים על שיטת הראשונים הנ"ל, שאפשר וראוי להכניס לתפילה שינויים קלים לפי הזמן והמקום. כמו כן נכנסו שינויים שהוצעו על ידי המב"יט לאומרם בומן גאולה. כמו כן נכנסו הברכות הנאמרות בבית כנסת בהר הבית, כהכנה ליום שבו ייבנה בית כנסת

אנו, שחורבן המקדש מתמשך לנגד עינינו, ואין איש שם על לב? הרי זכינו לברכת ה' פי שבעים ושבעה מימי נחמיה, ואם כן על מה אנחנו וישיבים ומחשים? זכינו להיות עם ריבון בארצו ובירושלים, המקדש נמצא בהישג ידנו, ואילו אנו לוקים בעיוורון ובתימהון לבב. רבים מתרצים עיוורון זה בהסברים שונים. יש מי שמצפה לירידת מקדש משמים, יש גם מי שמצפה למשיח שיעשה את המלאכה. אך אין זו אלא הונאה עצמית. הכול יודעים שהרעיון של מקדש משמים אינו אלא דבר אגדה, העומד בניגוד לתורה האומרת: "לא בשמים היא" ו"באשר למשיח – הדבר מנוגד להלכה ברמב"ם, הקובעת כי "אין מצווה בתורה התלויה במשיח".

יש אולי מי שנוח לו להונות את עצמו בתירוצים מעין אלו. אך לא כן איש אמונה, העומד מול בוראו ביום הכיפורים. הוא בוודאי יסיר מעליו את מעטה האדישות, ישוב בתשובה ויבקש מחילה על אדישות הדור מול המשך החורבן. יתוודה לפני ה' במילים "מאסנו בבית המקדש", יקום ויתקן את המעוות וייתול חלק בעשיית מעשים ופעולות לקירוב שעת הבניין.

שינויים בתפילה בדורנו על פי שיטת

המב"יט ולפי דברי הראשונים שמא יאמר מאן דהו: איך אחדש דבר? איך אתפלל תפילה שלא התפללו אבותינו?

תשובה: אבותינו חיו בגלות. ואנו, אשרינו שזכינו לחיות בעידן חדש המחייב תפילה חדשה. גדולי הראשונים שדבריהם הובאו לעיל, לא חששו לחדש הלכה במקום שהדבר נדרש, וכדברי המאירי בחולין (ו, א): "תלמיד שאמר דבר הלכה מחודשת... הן

ישראל, ככתוב בתורה. ואילו המתפלל, שחי באי ידיעה כיצד תתקיים הנבואה, שמר את הדברים בלבו מתוך אמונה תמימה, וכפי שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (יב, ב): "כל אלו הדברים [של ימות המשיח] וכיוצא בהן, לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו".

דא עקא, שברבות הימים התפילה התפרשה בציבור, כאילו ייבנה המקדש בידי שמיים, והבנה זו יצרה אמונה, כאילו בניין המקדש מוטל על בורא עולם. זאת, בניגוד למצווה מפורשת בתורה, האומרת: "ועשו לי מקדש" (שמות כה, ח). וכמבואר בתורה, שרק כך יתקיים ההמשך: "ושכנתי בתוכם". (כאמור, שגרת לשון התפילה הפכה ברבות הימים לאמונה עממית בדבר ירידת מקדש משמים. לא כאן המקום להרחיב בתוכנו של מושג זה, שכן נכתבו בעניינינו מאמרים לרוב. ראה, למשל, באתר מכון המקדש, באנציקלופדיה 'מגילת בית המקדש', ערך 'מקדש בידי שמים - הלכה או אגדה?').

מעתה, כשברור שהמצווה מוטלת על ישראל, אנו מחויבים לשמוע לאזהרת בעל ספר החינוך, להיזהר מלומר בתפילה דבר שאינו אמת, ובלשונו: "יש לנו ללמוד **בתפילותינו ותחנונינו** לפני השם ברוך הוא, לדקדק מאוד ולהיזהר בלשון, שלא לומר דבר לפני השם **כי אם בדקדוק גדול!** וזכור זה בני ושומרהו". לאור דבריו, איך יתפלל אדם ויאמר לפני בוראו: "יהי רצון... שתבנה את בית המקדש", כשרצון ה' בתורתו הוא, שישראל הם שיבנו את בית המקדש?

חובה להוסיף ולהעיר בעניין זה, עם כל הזהירות וההסתייגות הנדרשות, כי האמונה בירידת מקדש משמים ראשית

בחצרות המקדש, במהרה בימינו. כבר כיום נוהגת תפילה זו וברכות אלה בבית כנסת בהר הבית שנקבע בזמנו על ידי מו"ר הרב שלמה גורן זצ"ל. זאת, על פי דברי הרמב"ם בהלכות תעניות ד, טו: "כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלם, היו מתכנסין בהר הבית... וכשמגיע שליח צבור לומר [בברכת מגן אברהם]: מי שענה את אברהם אומר: 'ברוך אתה ה' אלהינו אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך אתה ה' גואל ישראל', והן עונין אחריו: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'". השינויים כולם נרשמו בהערות בתחתית העמוד, כדי לאפשר לכל אדם לבחור את הטסח הנראה בעיניו.

להלן דוגמאות אחדות לשינויים שנכנסו במחזור:

יהי רצון... שייבנה בית המקדש במהרה בימינו'

אחד הביטויים הנפוצים בתפילה הוא - יהי רצון מלפניך... **שייבנה** בית המקדש במהרה בימינו, או - **שתבנה** בית המקדש במהרה בימינו. נוסח זה נאמר עקב הגלות המתמשכת, כשאדם מישראל חי בגטו חשוך, בשעבוד ובהשפלה, ובקצה העולם, רחוק מירושלים משאת נפשו. במציאות זו הביטוי "יהי רצון שייבנה בית המקדש", וכן "שתבנה את בית המקדש" היה ראוי ומתבקש. תקוות המתפלל הייתה לראות בקיום דברי הנביאים, כמו נבואת יחזקאל (לו, כח) האומר: "וידעו הגויים כי אני ה' מקדש את ישראל **בהיות מקדשי בתוכם לעולם**". הנביא נבא שהמקדש יקום, ולא פירש כיצד, בהנחה פשוטה שייבנה בידי

שינויים בתפילה המתחייבים בדור תקומה שינוי נוסף המתחייב בדורנו, הוא בתפילה המתאימה לתקופת הגלות, אך בימינו איבדה את משמעותה. המדובר הוא בפסקה בתפילת מוסף: "ומפני חטאינו גלינו מארצנו, והתרחקנו מעל אדמתנו, ואין אנחנו יכולים לעלות ולהיראות ולהשתחוות לפניך, ולעשות חובותינו בבית מקדשך". המתפלל בן דורנו, העומד מלא יראה לפני

אביו שבשמים, מרגיש שהמילים שהוא מוציא מפיו במשפט זה אינן תואמות את האמת. הרי כיום חזרנו לאדמתנו, ועתה קרבנו המקום לעבודתו, שכן השליט הקב"ה את ישראל על ירושלים ועל מקום המקדש. איך אם כן נכפור בטובה שהביא לנו אלוהי ישראל, ונאמר: "אין אנחנו יכולים לעלות?" והרי אנחנו יכולים ויכולים! הרבה טענות נשמעות בדורנו כדי להצדיק אמירת נוסח זה בימינו, וכדי להסביר מדוע יובל שנים לאחר שחרור מקום המקדש אנו ממשיכים בתפילה הגלותית כקוראים ב"איגרת". יש מי שאומר: נמשיך להתפלל שאיננו יכולים, כי לא איכשר דרא! ואחר אומר: איננו יכולים, כי 'צריך להשאיר משהו למשיח'.

לעומתם, המצפה באמת לעשות ולפעול לבניין המקדש ולחידוש העבודה, יאמץ לעצמו את הנוסח המוצע על ידי המבטיח בבית אלהים, כמובא להלן:

מפני חטאינו גלינו מארצנו, ונתרחקנו מעל אדמתנו, ובעוונותינו לא היינו יכולים לעלות וליראות ולהשתחוות לפניך, ולעשות חובותינו בבית בחירתך, בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו, מפני הוד שנשתלחה במקדשך. מלך רחמן, עתה,

בימי בית שני, עוד בהיות הבית על מכונו. מקור אמונה זו בכיתות האיסיים למיניהם שפרשו מירושלים ומן המקדש, חיו באזור ים המלח, ופיתחו אמונה בדבר ירידת מקדש שמימי ממרום. רעיון זה התקבל באמונה הנוצרית, כמתואר בספר חזון יוחנן, החותם את הברית החדשה. בספר זה (פרק כא) נאמר: "זיראני העיר הקדושה ירושלים יורדת מן השמים מאת האלוהים".

מובן מאליו שיהודי המאמין בתורה משה אין לו חלק ונחלה ברעיון מסוג זה. יתר על כן, התורה אוסרת באיסור לאו שלא להאמין ברעיון הסותר את המצוות שנאמרו לישראל בסיני, כמובא ברמב"ם בהלכות עבודה זרה (ב, ג), וכפי שנאמר (במדבר טו, לט): "ולא תתורו אחרי לבבכם". אין לנו, אפוא, אלא מה שנקבע בהלכה, כמובא בהלכות בית הבחירה לרמב"ם (א, א): "מצוות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות...". הלכה זו – תלויות בה כל המצוות שבמקדש, שכן מדובר במצווה שהיא 'תכלית התורה', כלשון הרמב"ם, וכל מוני המצוות, באין חולק, מנו אותה כמצוות עשה לדורות.

בדורנו, לאחר שעם ישראל שב לארצו ולירושלים עיר המקדש, חובה כפולה ומכופלת עלינו להיזהר מלהנציח שגיאות, או אמונות עממיות שגויות שדבקו בעם ישראל בתקופת הגלות, ולהסדיר את לשון התפילה כהלכתה. מכאן השינוי המוצע במחזור שלפנינו, ובמקום 'יהי רצון... שייבנה המקדש', נאמר: 'יהי רצון... שנבנה את בית המקדש'.

עשרה בכללה נאמרה על ידי המלאכים, בטרם נתקנו שמונה עשרה הברכות על ידי אנשי כנסת הגדולה.

כך מובא בשיבולי הלקט: "כשניצל אברהם אבינו מאור כשדים, פתחו מלאכי השרת ואמרו: ברוך אתה ה' מגן אברהם...". המדרש ממשיך ומבאר כיצד נתחדשו ברכות שמונה עשרה על ידי המלאכים, ומבואר שם בהמשך: "כשבנה שלמה את בית המקדש - מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו: 'ברוך אתה ה' בונה ירושלים'". מדרש זה מובא בדברי המבי"ט (שם) וכן בבית יוסף (אורח חיים סימן קיב), בערוך השולחן (אורח חיים קיב, ב), ועוד. להלן נוסח ברכת 'בונה ירושלים' לשיטת המבי"ט.

ולירושלים עירך ברחמים תשוב, ותשכון בתוכה כאשר דיברת. אשרינו שקיימת בנו זהבאתי אתכם ציון, עתה חזקנו לייסד את הבית הגדול והקדוש לתפארה ויעמוד לעולם, וכיסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין. ברוך אתה ה', בונה ירושלים.

להלן ברכות נוספות שראוי לתקנם בדור תקומה, לפי שיטת הרמב"ם, המבי"ט והראשונים.

תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ שארית גלויותינו הנפוצים בארבע כנפות הארץ, וקבצם מהרה לארצנו הטובה והרחבה. מודים אנחנו לך ששברת עול הגויים מעל צווארנו ואתה מוליכנו קוממיות בארצנו, כן תטכנו לרשתה ולשבת בה במלוא רוחב גבולותיה, ברוך אתה ה', מקבץ נדחי עמו ישראל.

רצה ה' אלהינו בעמך ישראל ולתפילתם שעה, והשב את העבודה לדביר ביתך, ואשי

שבת וריחמת עלינו ועל מקדשך, וקרבת פוורינו והבאתנו לציון. ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו, עכשיו שהעליתנו לארצנו ונטעת אותנו בירושלים ובמקום מקדשך, חזקנו ואמצנו לבנות מהרה את הבית הגדול והקדוש לכבוד ולתפארת, ככתוב בתורתך: 'ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם', והשרה שכינתך בתוכו, ותגדל כבודו.

אבינו מלכנו, גלה כבוד מלכותך עלינו מהרה, והופע והינשא עלינו לעיני כל חי, וקרב שארית פוורינו מבין הגויים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ. והביאנו לציון עירך ברינה, ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם, ונעבדך שם עד עולם. ואת מוסף יום הכיפורים הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך, כמו שכתבת עלינו בתורתך, על ידי משה עבדך, מפי כבודך, כאמור.

ברכת 'בונה ירושלים' וברכות נוספות - השינוי המתחייב בדור תקומה

אחת מברכות שמונה עשרה שיש לה מעמד מיוחד בדור תקומה, היא ברכת בונה ירושלים. המתפלל המצוי סבור, שמדובר בבניין העיר ירושלים ורחובותיה, ולא היא. ברכה זו התייחדה לבניין המקדש, כמבואר במסכת מגילה (יז, ב; יח, א), שברכת בונה ירושלים נתקנה לעניין בניין המקדש, עיין שם ברש"י.

רבים מן הראשונים מביאים את מדרש חז"ל, האומר שמלאכי מרום הם שתיקנו את ברכת 'בונה ירושלים' ביום שבנה שלמה המלך את המקדש. כך גם תפילת שמונה

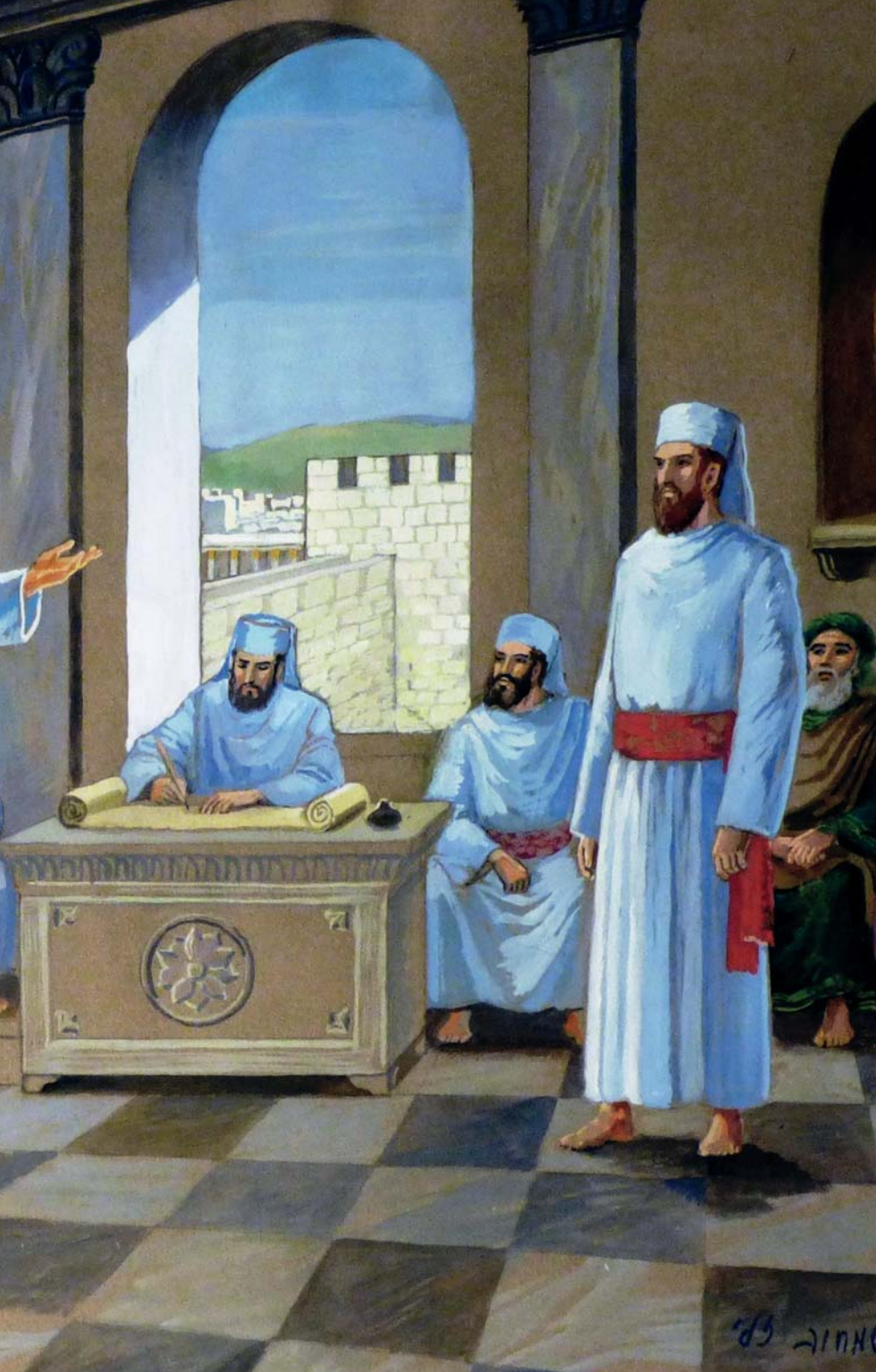
במקום המקדש, שכן לדעת חז"ל ישיבת עם ישראל בארץ ישראל אינה "ישיבה" בלי שליטה מלאה במקום המקדש. כך מפורש במדרש שמות רבה (פרשת בא, טו), שאברהם אבינו ראה במקדש את עיקר ארץ ישראל: "משל למלך שהיה לו בן והשליטו על כל נכסיו, ואמר הבן לאביו: אם אין אתה נותן לי הכיסא שלך – היאך הכול יודעים שאתה מחבבני?... כיון שנתן לו הכול, אמר לו [אברהם]: אם אין אתה נותן לי בית המקדש חמש מאות אמה על חמש מאות אמה – לא נתת לי כלום! ונתן לו הקדוש ברוך הוא כל מה שביקש". הוזה אומר: ישיבת עם ישראל בארץ ישראל אינה שלמה בלי מקום המקדש, ולפיכך ראוי לבקש ולהתפלל: "ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו ובמקדשנו".

ייתן ה', ותפילות ישראל יתקבלו בפני היושב במרומים, ונוכה לראות בעינינו – כוהנים בעבודתם, לויים בדוכנם, וישראל במעמדם, במהרה בימינו, אמן.

ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון. בבית הגדול והקדוש שם נעבדך ושם נדרוש את כל אישר ציווייתנו, בריח ניחוח תרצה אותנו, ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, ברוך אתה ה', המחזיר שכינתנו לציון.

שינוי נוסף המתבקש בתפילה, הוא השינוי שנקבע בבית מדרשו של האר"י, כמובא לעיל. מגורשי ספרד, שחיו תחת שלטונו של הפחה שנתמנה על אזור צפת, התקינו שינוי בתפילה, לזכות ללכת קוממיות בארץ. לפיכך תיקנו לומר: "ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו". בומנם, שלטון הטורקים גבה מהיהודים מיסים כבדים, ומעמדו של היהודי היה נחות לעומת מעמדם של המוסלמים, ולכן התפללו ללכת קוממיות בארץ ישראל. יסוד הבקשה בספר ויקרא (כו, ג): "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים... ואולך אתכם קוממיות".

ברם דורנו שזכה לשלוט בארץ ישראל כעם עצמאי בארצו, אינו יכול להסתפק בשינוי זה בלבד, בלא להתפלל על שליטה

SP 21111

תוכנו של יום הכיפורים העבודה במקדש

פרק א: יום הכיפורים בירושלים בימי בית שני

להקדים את מועד עלייתם לירושלים לפני בוא יום הכיפורים.

מסתבר שהעולים לירושלים עשו כל שביכולתם כדי שלא ישבתו ביום הכיפורים באחת החניות בדרך, שכן מדובר ביום תענית, תפילה וכפרה.

עונת הבאת הביכורים למקדש הייתה בתקופת יום הכיפורים

לרשימת המקדימים להגיע לירושלים ליום הכיפורים יש להוסיף את מביאי הביכורים, שכן העונה העיקרית של הבאת הביכורים למקדש היא בסוף תקופת הקיץ. הדבר עולה מדברי המשנה במסכת ביכורים (ג, א), שם נאמר: "כיצד מפרישים את הביכורים? יורד אדם לתוך שדהו, ורואה תאנה שביכרה, אשכול שביכר, רימון שביכר, קושרו בגמו, ואומר: 'הרי אלו ביכורים'". מציאות זו ניתכן בעת הבשלת הפירות בסוף הקיץ.

המשנה מוסיפה ואומרת, ש"אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינים" (ביכורים א, ג; א, י) פירות אלו רובם ככולם מבשילים בסוף הקיץ. יש להוסיף שרוב הפירות משבעת המינים: התאנה, הרימון, הזית והתמר, מבשילים בחדשי אלול – תשרי, ולא לפני

עולי הרגל הקדימו לבוא לירושלים לפני יום הכיפורים

מראהו ואופיו של יום הכיפורים בירושלים בזמן הבית, היה שונה מאד ממראהו ואופיו של היום כפי שהוא מאז החורבן.

ננסה כמידת היכולת לסקור את מראה פני הדברים בירושלים בתקופת הבית. מן הדברים שתקבל תמונה של יום הכיפורים, השונה מאוד מתמונת היום בתקופת הגלות. במקום להתכנס בבתי הכנסת, היה רוב הציבור בירושלים נתון בתנועה מתמדת במקדש, בסביבתו ואף בסביבות ירושלים.

עולי רגלים רבים הגיעו ליום הכיפורים לירושלים, למרות שיום זה אינו נמנה על שלושת הרגלים, וזאת מאחר שמועד זה סמוך לחג הסוכות. באותם ימים העלייה לירושלים הייתה כרוכה בהליכה רגלית במשך ימים ואף שבועות, ולכן עולי הרגל נאלצו להקדים את בואם, שכן בין יום כיפור לחג הסוכות יש ארבעה ימים בלבד (וגם זאת בתנאי שאין שבת באמצע). בנוסף לכך היו העולים צריכים למצוא סידור בירושלים מבחינת מגורים, כלכלה, הקמת סוכה, קניית לולב ואתרוג, הכנת קרבנות החג ובדיקתם, ועוד. היו אפוא, סיבות שחייבו את עולי הרגל

כך שמי שרצה לקיים מצוה כמאמרה ובשלמותה, עונת הבאת הביכורים שלו הייתה בסוף תקופת הקיץ. נמצא, שמביאי הביכורים הביאום בימים שלפני החג, שכן החג עצמו היה עמוס מתחילתו ועד סופו בהבאת התמידים, המוספים וקרבת עולי הרגלים, וכן בשמחת בית השואבה ובניסוך המים, וכדברי רבי יהושע בן חנניה במסכת סוכה (נג, א) שבימי חג הסוכות "לא ראינו שינה בעינינו", מחמת התעסוקה המרובה במקדש. רבי יהושע מוכיח את קרבן התמיד של שחר, קרבן המוסף, תפילות שונות, תמיד של בין הערביים ושמחת בית השואבה, ואילו הבאת הביכורים אינה נזכרת. נראה, אפוא, שהביכורים הובאו כבר לפני החג, בימים שלפני יום הכיפורים ובימים שבין יום הכיפורים לסוכות. במעמד הבאת הביכורים השתתפו אנשים רבים והוא נמשך זמן רב, שכן מאות אלפי חקלאים היו מביאים את ביכוריהם לעזרה, והם היו צריכים להניפם, לקרוא את 'מקרא הביכורים' בפני הכהן, להשתחוות ולצאת. מביאי הביכורים היו

כן. זה גם זמן האסף, כשהעבודה בשדה רבה, ואין האדם נוטה לעזוב את מלאכתו בשדה לעלות לירושלים, מה עוד שהרגל הבא - חג הסוכות - קרוב.

אמנם אפשר להתחיל ולהביא ביכורים כבר מחג השבועות, אך למעשה, בעונה מוקדמת זו של הקיץ, רק השעורים ביכרו כבר, וכן החלו כבר בקציר החיטים, ולכן יש להניח שרוב הציבור המתין בהבאת הביכורים עד הבשלת שאר הפירות. כך מוכח מדברי המשנה (ביכורים ג, ג), האומרת ש"הרחוקים [מירושלים] מביאים גרוגרות וצימוקים", שעונתם בסוף הקיץ.

בתנאים של ימי בית שני, כאשר העלייה לרגל לירושלים נמשכה ימים ואף שבועות, מסתבר שרוב הציבור ריכזו את כל חובותיהם למקדש לעת עלייתם לרגל, דהיינו לחג הסוכות.

כמו כן יש לזכור, שמי שלא הביא ביכורים עד לחג הסוכות יכול היה אמנם להביאם עד חג החנוכה, אך לא היה קורא את 'מקרא הביכורים' (רמב"ם ביכורים ד, ג).

• **ההיכל** מראה ההיכל מבפנים במבט ממזרח, על פי מסכת מידות (פרק ד, ו, ז). גבהו ארבעים אמה, ארכו ארבעים אמה, ורחבו עשרים אמה (אמה בין 48 ל-58 ס"מ). ממול, בקו ישר למערב - הפרוכת המבדילה בין הקדש לבין קדש הקדשים. הפרוכת עשויה בצבעי תכלת, ארגמן תולעת שני, ושש משור (שמות כו, לא), וכן מחוטי זהב (ברייתא דמי"ט מידות). על הפרוכת ציור של הכרובים (שמות כו, לא; ורש"י שם) וכן דמות נשרים ואריות (יומא עב, ב; וירושלמי שקלים ח, ב). בבית שני היתה הפרוכת בגובה ארבעים אמה ומאחוריה במרחק אמה פרוכת שנייה (יומא נא, ב). בין שתי הפרוכות נכנס הכהן הגדול לקדש הקדשים (שם). שלשה כלים ניצבו בהיכל: שלחן הזהב מצפון, המנורה מדרום (שניהם בסמוך לפרוכת) ואילו מובח הזהב עמד באמצע ההיכל. בציור נראה הכהן הגדול כשהוא כורע על ברכיו להשתחוות בתום עבודתו. שני כהנים מימינו ומשמאלו, ושלישי עומד להחזיק באבני האפוד בעת ההשתחויה (רמב"ם כלי המקדש ה, יא).

היא חלק מתהליך התשובה והכפרה, ולכן מי שהיה סיפק בידו, השתדל להיות במקדש בעת העבודה.

אמנם אין תיאורים מפורשים במשנה על מספר הבאים לירושלים ליום הכיפורים, אך מדברי חז"ל במשנה למדים אנו שרבים הגיעו מרחבי הארץ, ואף מארצות רחוקות, ליום מיוחד זה במקדש.

עולי רגלים מן הארץ, מבבל וממצרים הקדימו את בואם לירושלים

במשנה מבואר כי במרבית המקרים היה המוליך את השעיר למדבר איש מן הכהנים. זאת למרות ש"הכול כשרים להוליכו", ואפילו אדם מישראל, אך הכהנים הגדולים "עשו להם [מנהג של] קבע", ולא הניחו לישראל להוליכו (יומא סו, א). עם זאת, המשנה מספרת שאירע פעם שישראלים קיבלו רשות להוליך את השעיר למדבר, "והוליכו [אדם בשם] ערסלא מציפורי, וישראל היה" (ראה שם ובירושלמי). מדובר באדם מן הגליל, והוא זכה להוליך את השעיר מפני שהיה מן המקדימים את עלייתם לרגל לירושלים.

כמו כן הנו שומעים כי הגיעו עולי רגל אף מבבל ומאלכסנדריה. כך מובא במשנה (יומא סו, א), ש"כבש עשו לו [לשעיר המשתלח], מפני הבבלים, שהיו מתלשים בשער, ואומרים לו: 'טול וצא! טול וצא!', כאומרים לשעיר: קח את עוונותינו ואל תשתהה, אלא תצא אל המדבר כדי לסלק את עוונותינו מהר ככל האפשר. בקשר לכך מובא בגמרא מאמרו של רבה בר בר חנה, שה"בבלים" הנוכרים במשנה "לא בבליים

לא רק מיהודה ומן הגליל, אלא אף מעבר הירדן ומסוריה (ראה רמב"ם הלכות ביכורים ב, א). הווה אומר, שבתקופת יום הכיפורים רבים מעולי הרגל כבר היו בירושלים, כדי לקיים את מצות הבאת הביכורים.

חייבי קרבן חטאת ואשם, וכל אדם המבקש לשוב בתשובה שלמה, הקדימו את בואם לירושלים

יש להוסיף, שלא מעטים מבין העולים היו חייבים להביא את קרבנם למקדש, כגון חטאת או אשם, אם נכשלו במהלך השנה באחת מארבעים ושלוש עברות שבתורה, שאם עשה אותן האדם בשגגה הוא חייב להביא עליהן חטאת למקדש. חלק מן העברות מצויות למדי, כגון חילול שבת בשגגה, אכילת חמץ בפסח בשגגה, עשיית מלאכה בשגגה ביום הכיפורים, ועוד (ראה רמב"ם הלכות שגגות א, ד). כמו כן אדם חייב להביא אשם על גול ועל עברות אחרות (ראה רמב"ם הל' שגגות ט, א).

בקשר לכך יש לזכור שגם אם עבר יום הכיפורים, חייב אדם להביא קרבנות אלה על חטאיו (רמב"ם הלכות שגגות ג, ט), לפיכך היה חשוב לכל אדם להביא את קרבנו למקדש לפני יום הכיפורים. אדם החרד מיום הדין עשה בוודאי ככל יכולתו לבוא אל היום הקדוש כשהוא נקי מעברה.

מסיבה זו רבים מישראל עשו מאמץ להגיע לירושלים לפני יום הכיפורים, להקרבת קרבנותיהם, והם באו כמובן עם בני משפחותיהם.

נוכחותו של אדם מישראל במקדש בעת עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים,

שנוצרה בעיה עם בשר קרבן החטאת, כאשר יום הכיפורים חל בערב שבת. במקרה זה אי אפשר היה לבשל את בשר החטאת לאכילת הכוהנים במוצאי יום הכיפורים, מפני קדושת השבת, והיה חשש שבשר הקרבן יישאר 'נותר' ויפסל. כוהנים אלה שהגיעו מבבל פתרו את הבעיה בכך שאכלו את בשר החטאת כשהוא חי, כדי שלא להותיר ממנו לבוקר. הם אף נהגו לאכול את בשר החטאת במוצאי יום הכיפורים מדי שנה כשהוא חי, כדי להתרגל לאכול את הבשר כשהוא חי בשנים שבהן יום הכיפורים חל ביום שישי.

למרות כוונתם הטובה, אכילת הבשר כשהוא חי אינה כבוד לקרבן, וצורת האכילה הזו איננה מקובלת, ולכן הדבר נראה כרעבתנות.

מסיבה זו מביאה הגמרא את דברי רבה בר בר חנה, החוזר אף כאן על המימרא שאמר ביומא (שם), שהבבלים הנוכרים במשנה אינם אלא אלכסנדרים, אלא שבשל שנאת חכמי ישראל לבבלים, שלא עלו לארץ ישראל בהמוניהם בימי עזרא ונחמיה, תלו בהם את התנהגותם של האלכסנדרים. מכל האמור משתמע בבירור, שלא רק עולים מרחבי ארץ ישראל באו לירושלים ליום הכיפורים, אלא גם עולים מארצות רחוקות, כמו בבל ומצרים.

כמו כן יש ללמוד מן הדברים שעולי הרגל שולבו בעבודת המקדש ביום הכיפורים, הן כוהנים הבאים מחוץ לארץ (שזכו באכילת בשר החטאת החי), והן אנשים מישראל, כדוגמת ערסלא מצפורי, שנתכבד בשילוח השעיר לעזאול. נמצא,

היו אלא אלכסנדרים היו, ומתוך ששונאים את הבבלים היו קורין אותם על שמם". (רבה בר בר חנה אמר את דבריו מכוח חוויה קשה שעבר, שכן בעלותו ארצה מבבל הוא הגיע אל נהר הירדן ורצה לעבור אותו, וכיון שריש לקיש רחץ שם באותה שעה, רבה בר בר חנה הושיט את ידו לריש לקיש כדי שיעזור לו לעבור את הנהר, אך ריש לקיש דחה אותו, והטיח בפניו: "אלהא! סנינא לכו"ו" כלומר: אלוהים שבשמיים יודע שאנו שונאים אתכם, הבבלים, על שלא עליתם ארצה בראשית ימי הבית השני, משום שבגללכם חרב המקדש בסופו של דבר; ראה יומא ט, ב).

לאור מקרה זה, ומכוח העלבון שספג כשרצה להיכנס לארץ, הסביר רבה בר בר חנה שהמושג "בבליים" האמור במשנה מכוון למעשה לאלכסנדרים, דהיינו ליהודי אלכסנדריה שהגיעו לירושלים ליום כיפור, אלא שמתוך שנאת חכמי ישראל לבבלים, על שלא עלו כולם לארץ ישראל בזמן עליית עזרא, תלו בהם את ההתנהגות הבלתי הולמת של האלכסנדרים בשעת הולכת השעיר לעזאול.

שילוב ישראלים וכוהנים

בעבודת יום הכיפורים במקדש

במסכת מנחות (צט, ב), מסופר עוד על הבבלים שהגיעו ליום הכיפורים לירושלים. המשנה שם אומרת שהבבלים היו אוכלים את בשר קרבן החטאת של מוסף יום הכיפורים במוצאי יום הכיפורים כבשר חי, מפני ש"דעתן יפה", בלשון סגי נהור'. לפי המוסבר ברש"י ובתוספות שם, פעמים

▲ "טול וצא טול וצא!" במשנה מתואר שהבבליים (ולפי המבואר בגמרא הכוונה היא לאלכסנדריים) היו תולשים את שערו של השעיר המשתלח, ואומרים: "טול וצא טול וצא", כלומר, קח עמך את עוונותינו וצא מהרה אל המדבר (משנה יומא ו, ד). הכהנים מנעו בעדם מלהתקרב אל השעיר, ולשם כך התקינו 'כבש' וגשר מיוחד, למנוע מן הציבור את הגישה אל השעיר. מדברי המשנה במסכת שקלים (ד, ב) נראה, שה'כבש פרה' אדומה וכבש שעיר המשתלח, המתואר שם, היה הכבש והגשר שחיבר בין הר הבית להר המשחה במזרח, כמתואר בציור.

הגדול בנוכחותם ובתפילתם בעת עבודתו. כך היה בליל יום הכיפורים, שרבים ליוו את הכוהן הגדול בהכנות לעבודה.

במשנה נאמר שפעמים הכוהן הגדול היה דורש בפני הציבור. במקרים אלו רבים היו באים לשמוע את דברי התורה שדרש הכוהן הגדול במקדש במהלך הלילה.

גם אם הכוהן הגדול לא היה דורש, מסיבה כלשהי, רבים היו נעורים במהלך הלילה ועוסקים בלימוד ובתפילה, "כדי

שלמרות שעיקר עבודת יום הכיפורים מוטלת על הכוהן הגדול, דאגו הממונים במקדש לזכות את עולי הרגל בעבודות שניתן היה לשלב אותם בהן.

המתכנסים לירושלים היו נוכחים במקומות שונים במקדש ובסביבות ירושלים

מדברי חז"ל במסכת יומא למדים אנו כי רבים מעולי הרגל ומתושבי ירושלים ליוו את הכוהן

בתום תפילתו של הכהן הגדול בפני הקהל בעזרת נשים, היו אנשי ירושלים פונים לבתיהם ומביאים עמם ספרי תורה לחצרות המקדש כדי לקרוא בהם וכדי להראות חזותו לרבים" (יומא ע, א), וכדברי רש"י שם: "להראות נוי של ספר תורה ותפארת בעליה". המראה של אנשי ירושלים ההולכים בחוצות העיר כשספרי תורה בידיהם והם עולים לבית המקדש, מלמד על תוכן נוסף שהיה ליום הכיפורים בירושלים בזמן הבית. לפי דעה מסוימת במפרשים, ספרי התורה הובאו למקדש בערב יום הכיפורים, רוכזו בעזרה ונמסרו לציבור בסיום קריאתו של הכהן הגדול בתורה.

מעמד שרפת הפר והשעיר בבית הדשן הגדול

בה בעת שקהל ישראל המתין להמשך העבודה במקדש, התכנס קהל גדול מחוץ לירושלים, בצפון העיר (המקום המדויק שני במחלוקת בגמרא). לפי המתואר במשנה (יומא ז, ב) היו רבים שפנו לראות בשרפת בשרם של פר הכהן הגדול ושעיר העם. בתוספתא יומא ג, יב) נאמר: "היכן שורפין אותן [את הפר ואת השעיר]? בבית הדשן הגדול חוץ לירושלים, לצפונה של ירושלים, חוץ לשלוש מחנות". בעל 'כפתור ופרח' וזהה את מקום "בית הדשן" מחוץ לחומה, כפי שהוא כותב (פרק ו): "זכן מקובל בית הדשן לצפון ירושלים כמרוצת הסוס, והוא תל קטן ונמוך הרבה".

הדבר מסביר את הנאמר במשנה, ש"הרואה הכהן הגדול כשהוא קורא, אינו

שישמע הכהן הגדול קול הברה, ולא תהא שינה חוטפתו" (יומא יט, ב).

נראה שנוצרה מסורת בעם שחוגים שונים בציבור היו לוקחים חלק בחלקים מיוחדים של העבודה. כך מוצאים אנו ש"יקירי ירושלים" היו נעורים במקדש בלילה, כדי שנוכחותם שם וקולות הלימוד שלהם, העולים מבית המדרש, ימנעו את הכהן גדול מלהירדם במהלך הלילה (יומא שם).

ליווי השעיר למדבר

יקירי ירושלים היו מלווים את השעיר בדרכו מירושלים למדבר, עד הסוכה הראשונה (משנה יומא ו, ד). שאר הנוכחים במהלך העבודה היו בוחרים באיזה חלק בעבודה לצפות.

לפי המתואר במסכת יומא, היו רגעים במהלך העבודה שהעבודות השונות נעשו בכמה מקומות בעת ובעונה אחת. כך למשל, בעת שילוח השעיר למדבר, רבים היו מתלווים לשעיר ולמשלחו בדרכם אל המדבר. חלק מן הקהל היו ממתנינם לשעיר כבר מערב יום הכיפורים בסוכות מיוחדות, שהוצבו כתחנות בדרכו של השעיר אל הצוק.

קריאת התורה בעזרת נשים

בעת שהכהן המשלח ומלוויו היו עושים את דרכם למדבר, היה חלק אחר מהקהל מתכנס בעזרת נשים, ושם הם היו ממתנינם להודעה שהשעיר הגיע ליעדו. בעת שחלק מן הציבור שהה במקומות שונים במדבר, היה הכהן הגדול קורא בתורה ומתפלל על שלום עם ישראל ועל שלום המקדש.

• הקריאה בתורה בעזרה משהגיע השעיר למדבר יצא הכהן הגדול לעזרת נשים שם התכנס הקהל לקריאת התורה. במעמד זה הופיע הכהן הגדול כשהוא לבוש "אצטלית לבן משלו" (אם כי היה רשאי לבוא ב'בגדי לבן'). "חזון הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לראש הכנסת, וראש הכנסת נותנו לסגן, והסגן נותנו לכהן גדול, וכהן גדול עומד ומקבל, וקורא [בפרשת 'אחרי מות' כשהוא] עומד (משנה יומא ז, א)", ומסיים בברכות מיוחדות ליום הכיפורים. הכהן נראה עומד על חמש עשרה המעלות שהעלו מעזרת נשים לעזרת ישראל. (דרך שער ניקנור הפתוח, ניתן לראות את המובח בעזרה). קהל הנאספים בעזרה הביא עמו ספרי תורה, כדי לקרוא

רואה את פר ושעיר הנשרפין... שהייתה דרך רחוקה ביניהם. מדברי התוספתא שם עולה שהתאסף במקום ציבור גדול, וכלשון התוספתא: "זוקיפין של כוהנים היו מעמידין סביבות המערכה מפני דוחק העם, כדי שלא יהיו קופצים לראות ונופלים לתוך המדורה". הצורך להעמיד זקיפים מיוחדים לנוכח ריבוי המתכנסים מלמד על החשיבות שייחס

הציבור לנוכחות במקום בשעת שרפת הפר והשעיר.
המוני הבאים לעזרה בעלות השחר
'עומדים צפופים' וממתינים
להשתחויה ולוידוי

למרות הצום, רבים מהציבור עשו מאמץ מיוחד להשכים ולהגיע למקדש כבר עם

מכפר **מיד**" (כך מובא גם בירושלמי יומא סוף פרק ח). ציבור המתכנסים בעזרה המתין בציפייה לידיעה שה' לשון של זהורית" הפכה את צבעה מאדום ללבן. היה בכך סימן משמים שעוונות ישראל מחולים. עם התקבל הידיעה שה' לשון של זהורית" הלבנה, התפוגג המתח, והיה זה סימן לכולם שקרבנם נרצה ותשובתם התקבלה.

אוירת שמחה ויום טוב בירושלים

משעה שהלבנה ה' לשון של זהורית, שנתה ירושלים את פניה. אוירת הרצינות וכובד הראש שאפינה את יום הכיפורים בירושלים פינתה את מקומה לאוירת סיפוק ושמחה. על פני המתכנסים הופיעה נהרה, אשר מצאה את ביטויה גם בביטויי שמחה חיצוניים.

קהל הבאים לירושלים התקבצו סביב המקדש על מנת ללוות את הכהן הגדול אל ביתו, בצאתו בשלום מן הקודש. בין המלווים היו גם חכמי ישראל וגדולי הדור, כמו שמעיה ואבטליון.

חלק אחר של הציבור, והן בנות ירושלים, היו יוצאות לחולל במחולות בכרמים שבסביבות העיר, כשהן לבושות בגדי לבן. הדי השירה נשמעו ברחובות העיר ובחוצותיה. הייתה זו שמחה מתוך כובד ראש, המלווה רגש של קדושה וטהרה, כיאה לאנשים שיצאו זה עתה מן המקדש כשהם מווככים מעוונותיהם.

נעילת שערי המקדש

למרות סיום העבודות במקדש, עדיין נשארו רבים מישראל לתפילה ולתשובה בחצרות המקדש ובבית הכנסת שבהר הבית, שכן

שחר, כפי שנאמר במשנה: "שלא הייתה קריאת הגבר מגעת עד שהייתה עזרה מלאה מישראל" (משנה יומא א, ח). לחץ הבאים גבר במיוחד בעת שהכוהן הגדול היה מוכיר את השם המפורש ומתוודה על הפר והשעיר, שכן באותה שעה עשו רבים כמידת יכולתם להיות נוכחים בעזרה, כדי להשתחוות ארצה, ולהתוודות כל איש על חטאיו לפני ה', כיון שאותה שעה הייתה עת רצון, שבה הייתה תשובתם שלמה ומקובלת. על אותה שעה אמרו חכמינו ז"ל במסכת אבות (ה, ה; וכן ביומא כא, א) שהתרחש נס במקדש, וכל ההמון שהגיע למקדש היו "עומדים צפופים", אך "משתחוים - רווחים". במדרש מובא, שנוצר מרחק ארבע אמות בין אדם לחברו, כדי שלא ישמע האחד את וידויו של חברו ויתבייש.

רגעי חרדה במהלך עבודת הכהן הגדול
ברגעים מיוחדים במהלך העבודה היה ציבור המתכנסים בעזרה מצוי בתחושת חרדה. אחד מרגעים אלה היה בשעה שהכוהן הגדול נכנס עם הקטורת לקודש הקודשים. החשש שקינן בלב הציבור היה שמא הכהן הגדול ימות, כפי שאירע בעבר במקרים אחדים. לפיכך קיצר הכהן הגדול בתפילתו בהיכל, כשיצא מקודש הקודשים, למרות ששעת הקטרת הקטורת הייתה שעה שבה התפילה על כלל ישראל הייתה מקובלת ביותר, כדי לא להחריד את הציבור הממתין בעזרה לשובו.

שעה אחרת שבה היה הציבור חרד, הייתה בעת שילוח השעיר למדבר, שכן זו השעה שבה מתכפרים עוונותיהם של ישראל, כמובא בתוספתא (סוף יומא), ש"השעיר

שכן "יום הכיפורים מכפר עם חשכה". עם סיום עבודת היום, לאחר ההשתחויה והתפילה במקדש, פנו האנשים איש איש לביתו, שמחים וטובי לב, כמי שנתרצו עוונותיהם. רבים התאספו סביב ביתו של הכהן הגדול, שכן הכהן הגדול היה עושה "יום טוב" לידידיו ולכל הבאים לברכו. הייתה זו שמחה של הודיה לה', על שהעבודה נעשתה ללא תקלה ועל שתשובת ישראל נתקבלה.

"עיצומו של יום מכפר". בתוספתא (יומא סוף פרק ד) נאמר ש"יום הכיפורים מכפר עם חשכה" (וראה ירושלמי סוף יומא). רבים מן הקהל אשר הרגישו כי טרם טיהרו את לבם כראוי, המשיכו בתפילה במקדש עד רדת החשכה. זה עניינה של תפילת 'נעילה' שתיקנו חז"ל, אשר נקבעה כנגד 'נעילת שערי היכל', בשעת סגירת שערי המקדש (ירושלמי ברכות ד, א). תפילה זו נתקנה לתעניות, אך עיקרה נתקן ליום הכיפורים,

פרק ב: כוהנים גדולים בעבודת יום הכיפורים בזמן הבית

ארבע מאות ועשרים שנה, ושימשו בו יותר משלוש מאות כוהנים (ובירושלמי יומא א, א מובאת גרסה שונה, ולפיה היו בימי בית שני כשמונים כוהנים גדולים, עיין שם). צא מהם ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק, ושמונים ששימש יוחנן כהן גדול, ועשר ששימש ישמעאל בן פאבי, ויש אומרים אחת עשרה ששימש רבי אלעזר בן חרסום. מכאן ואילך צא וחשוב – כל אחד ואחד לא הוציא שנתו. אמר רבי יוחנן בן תורתא: וכל כך למה? לפי שהיו לוקחים אותה [את הכהונה] בדמים. אמר רבי אסי: תרקבא דדינרי (שלושה קבים דינרים) הכניסה לו מרתא בת בייתוס לינאי המלך, עד שהעמיד את יהושע בן גמלא בכהונה גדולה.

המינוי לכהונה גדולה בידי מלכים ושליטים בימי בית שני

תיאורים אלה משקפים את מציאות החיים בימי הבית השני. במהלך תקופה זו שלטו בארץ מלכים ושליטים מישראל ומאומות

כוהנים גדולים צדיקים לעומת כוהנים שקנו את משרתם בממון – בימי בית שני

במהלך העיון במסכת יומא אנו מוצאים תיאורים רבים על אודות הכוהנים הגדולים והנהגתם ביום הכיפורים, שכן הכהן הגדול היה הדמות המרכזית ביום זה במקדש, ועיני הכול היו נשואות אליו כמי שנטל העבודה כולה נופל על כתפיו, ו"כל עבודות יום הכיפורים אינן כשרות אלא בר" (יומא לב, ב). חכמינו ז"ל מבחינים בין שני סוגי כוהנים גדולים: כוהנים צדיקים, כדוגמת שמעון הצדיק, יוחנן הכהן הגדול וכדומה, ולעומתם כוהנים גדולים שקנו את כהונתם בכסף.

אלו דברי הגמרא ביומא (ט, א): "אמר רבי יוחנן: מהו שנאמר (משלי י, כו): 'יראת ה' תוסיף ימים, ושנות רשעים תקצורנה?' 'יראת ה' תוסיף ימים' – זה מקדש ראשון, שעמד ארבע מאות ועשר שנים ולא שימשו בו אלא שמונה עשרה כוהנים גדולים. 'שנות רשעים תקצורנה' – זה מקדש שני, שעמד

אנו למדים מדברי הירושלמי (סוטה ט, יג), האומר שכוהנים אלה זכו לשמוע בת קול היוצאת מקודש הקודשים.

על שמעון הצדיק נאמר ב'מגילת תענית' (יא), שבימיו בטלה גזירת הקיסר להעמיד צלם בהיכל, והידיעה על ביטול הגזירה הגיעה אליו בבת קול שיצאה מקודש הקודשים. זה לשון המגילה: "יום ששלח גסקלגם את הצלמים להעמידם בהיכל, באה השמועה לירושלים, [היה] ערב יום טוב של חג [הסוכות, בימים שאחרי תשובתם של ישראל ביום הכיפורים]. אמר להם שמעון הצדיק: עשו מועדיכם בשמחה, שאין אחד מכל הדברים ששמעתם מקינם. כי מי ששיכן שמו בבית הזה... יעשה לנו ניסים בזמן הזה. מיד שמע בת קול מבית קודשי הקודשים האומרת: בטלה העבודה הזרה שאמר השונא להביא להיכל, איקטיל גסקלגם (נהרג גסקלגם) ובטלו גזירותיו. וכתבו אותה שעה וכיוונו (שבאותה שעה אכן נהרג גסקלגם)... ואותו יום עשאוהו יום טוב" (ראה שם וירושלמי סוטה ט, יג).

במגילה שם מובא גם מעשה שאירע בימי יוחנן כוהן גדול: "מעשה שיצאו נערים להלחם באנטוכיה, ושמע יוחנן כוהן גדול בת קול יוצאת מקודש הקודשים ואומרת: 'ניצחו טלייא דאנחו קרבא באנטוכיא, כלומר, ניצחו הנערים שיצאו לקרב באנטוכיה' (עיר בדרום תורכיה כיום). וכתבו אותה העת ונתנו בו זמן וכיוונו, שבאותה שעה היה" (ירושלמי סוטה ט, יג).

כוהנים גדולים אלה היו, אפוא, כוהנים בעלי רוח הקודש בדרגה כזו, שהם היו ראויים לשמוע בת קול היוצאת מקודש הקודשים.

העולם. מלכים ושליטים אלה נטלו לעצמם את הסמכות למנות כוהנים גדולים, ובכך להחזיק בפרנסה השלטון, לרכוש השפעה, ולהבטיח את קיום הסדר הרצוי להם במקדש ובסדרי החיים בכלל. יוסף בן מתתיהו מספר שהיו שליטים שלקחו את בגדי הכוהן הגדול לפיקדון ולמשמרת, והחזיקו אותם בבית אבן סמוך למקדש, ולא נתנו אותם לא לעבודת יום הכיפורים בלבד, ברישיון מיוחד.

בתנאים הללו, נפתחה הדרך בפני כוהנים המקורבים לשלטון, לקבל לידם את הכהונה הגדולה תמורת כסף והבטחות אחרות, גם אם למעשה היו אנשים ריקים מתוכן. מול מציאות זו, היו גם תקופות שבהן כיהנו כוהנים ענקי רוח. הדבר התאפשר כשהשלטון היה בידי שליטים יראים ושלמים, כדוגמת בני חשמונאי, אגריפס המלך, וכדומה. כמו כן, פעמים הכוהנים וכלל הציבור קנו את המשרה בכסף עבור כוהן ראוי ומתאים לתפקיד, כגון יהושע בן גמלא ואחרים.

על שיטת המינוי של הכוהנים הגדולים בידי שליטים שונים ניתן ללמוד גם מכתבי יוסף בן מתתיהו (ראה קדמוניות היהודים יח, ב; שם כ, ט, ועוד). שם מובאת גם רשימה חלקית של כוהנים גדולים שכיהנו סמוך לחורבן. יש מהם שכיהנו שנים אחדות ויש כאלה שהורדו מגדולתם לאחר שלושה חודשים.

כוהנים גדולים בעלי רוח הקודש

בדברי חז"ל שהובאו לעיל נזכרים כוהנים גדולים צדיקים, כגון שמעון הצדיק ויוחנן כוהן גדול. על מעלתם הרוחנית הגבוהה

בכוהן שלא נוכר בשמו, אך ניכר מן הדברים שהיה צדיק: "מעשה בכוהן גדול אחד שהיה מאריך בתפילתו [בצאתו מעבודתו בקודש הקודשים] ונמנו אחיו הכוהנים להיכנסם אחריו [מחשש שמת]. התחילו הם נכנסים והוא יוצא. אמרו לו: מפני מה הארכת בתפילתך? אמר להם: קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל בית המקדש שלא יחרב?" מדובר אפוא בכוהן שראה שליחות לעצמו להתפלל להצלת ישראל והמקדש מחורבן.

וראה להלן בביאור על 'סדר העבודה'; בעניין שבעה כוהנים צדיקים מבניה של קמחית, ועוד.

נמצא אפוא שרשימת הכוהנים הגדולים הצדיקים בימי בית שני היא ארוכה למדי, וזאת למרות המציאות העגומה המתוארת בדברי חז"ל ובכתבי יוסף בן מתתיהו, שמלכים ושליטים שונים התערבו בנעשה במקדש ומינו כוהנים גדולים ככל העולה על רוחם.

בתקופת כהונתו של שמעון הצדיק

היה הגורל עולה בימיו ולשון

של זהורית מלבינה

הבאנו כבר את דברי חכמינו ז"ל באשר לכוהנים שקנו את כהונתם בדמים, אך מצינו בתלמוד גם תיאורים שונים על הנהגתם של כוהנים צדיקים במקדש ומחוצה לו, עובדות הקשורות למעשיהם ביום הכיפורים ותיאורים על רגעי כניסתם לקודש הקודשים ועל הרגשתם באותו מעמד.

על שמעון הצדיק ש"היה משיירי כנסת הגדולה" (אבות א, ב) וחי בראשית ימי הבית השני, נאמר במסכת יומא (לט, ב)

כוהנים גדולים צדיקים ודרך התמנותם במקומות שונים בתלמוד אנו מוצאים תיאור אודות כוהנים גדולים גדולי תורה, צדיקים ויראי ה'.

במסכת פסחים (נו, א) נזכרים יוחנן בן נרבאי וישמעאל בן פיאכי, ונאמר עליהם שם שהעזרה לא שקטה עד שלא נתמנו לעבודתם בקודש. ובלשון חז"ל: "צווחה העזרה: 'שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם' ויבאו כוהנים אלה וייכנסו לעבודתם" (עין שם).

(המהרש"א בפסחים שם שואל: מדוע לא הזכירה הגמרא את מתתיהו בן יוחנן כוהן גדול כאחד הכוהנים הצדיקים? וכתב בקצרה: "ויש ליישב", ולא הסביר את דבריו. אולי כוונתו לומר, שלו היה מתתיהו נקרא 'מתתיהו כוהן גדול בן יוחנן, היה מקום לומר שהוא עצמו היה הכוהן הגדול. אבל מכיון שמנהיג נס המרד של החשמונאים נקרא 'מתתיהו בן יוחנן כוהן גדול', נראה שאביו יוחנן היה כוהן גדול, ואילו מתתיהו עצמו לא זכה לשמש בכהונה גדולה).

כוהן גדול אחר שניכר מהמעשה המסופר על התמנותו שהיה צדיק, הוא פנחס הסתת. וכך מובא בירושלמי (יומא א, א) וכן בתנחומא הקדום (פרשת אמור): "מעשה בפנחס הסתת, שמינוהו כוהן גדול [נראה מתוך העניין שמינוי זה הושג על ידי כוהנים ששילמו את דמי המשרה עבורו]. ויצאו אחיו הכוהנים וראו אותו חוצב אבנים, ולא הניחודו, ומילאו את המחצב לפניו והב'.

כוהנים גדולים צדיקים נוספים בבית שני מובא בגמרא (יומא נג, ב) מעשה שאירע

"ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה, ובשנה האחרונה אמר להם [לכהנים]: בשנה הזאת אני מת. אמרו לו: מהיכן אתה יודע? אמר להן: כל שנה ושנה שהייתי נכנס לבית קודשי הקודשים, היה זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי, בשנה הזו נכנס עמי ולא יוצא עמי". ובגמרא שם נאמר שהאמוראים שאלו את רבי אבהו על המראה שראה שמעון הצדיק, שהרי נאמר בתורה (ויקרא טו, יז): "וכל אדם לא יהיה באוהל מועד", ואם כן ברור ששום אדם לא נכנס עם שמעון הצדיק לקודש הקודשים, וכן גם מלאך לא נכנס עמו, שהרי גם במלאכים נאמר "ודמות פניהם פני אדם" (יחזקאל א, י). מהו, אם כן, פשר המראה שראה שמעון הצדיק?

והשיב להם רבי אבהו: "אני אומר: כבוד הקב"ה היה" (כך הגרסה על פי תוספות ישנים יומא לט, ב). רבי אבהו מסביר שאין מדובר בוקן ממש, אלא בהופעה רוחנית. דומה שבכך התקיים הפסוק האמור בתורה בעבודת יום הכיפורים: "כי בענן אראה על הכפורת" (ויקרא טו, ב). מפשטות הפסוק נראה, שהיה ביום הכיפורים גילוי שכינה בקודש הקודשים, ושמעון הצדיק בצדקותו חוזה בכך מדי שנה בשנה. היזקן לבוש לבנים ועטוף לבנים, אינו אלא תיאור למעטה וכיסוי שהשכינה עטופה בו, כפי שאמר שלמה בתפילתו בעת חנוכת המקדש בירושלים: "ה' אמר לשכון בערפל" (מלכים א, ח, יב), וכפי שנאמר במשכן: "והנה כבוד ה' נראה בענן" (שמות טו, י). ועוד.

הענן הלבן הוא אחת הצורות שהקב"ה מתגלה בהן לבני האדם. שמעון הצדיק זכה

ש"בארבעים שנה שימש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין. מכאן ואילך, פעמים עולה בימין פעמים בשמאל". נראה שעליית הגורל בימין הייתה לא רק בזכותו של שמעון הצדיק, אלא גם בזכותם של ישראל שבדורו, שתשובתם הייתה מקובלת וקרבתם היה רצוי, שכן בארבעים שנה שלפני החורבן שימשו בכהונה גדולה כוהנים צדיקים, ובכל זאת הגורל לא היה עולה בימין (ראה יומא לט, ב). כך נראה גם בעניין האמור בגמרא שם בהמשך, שבתקופתו של שמעון הצדיק "היה לשון של זהורית מלבין, מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין". אף כאן נראה, שהלשון הפכה את צבעה מאדום ללבן לא רק בזכות צדקותו של שמעון הצדיק, אלא גם מפני תשובת אנשי דורו, שכן הלשון המלבינה היא עדות לניקיון הלב של ישראל ולכן שיצאו זכאים בדיון. לעומת זאת סמוך לחורבן, למרות שהיו כוהנים צדיקים, הייתה גם ירידה רוחנית בעם, כפי שנאמר במשנה (סוטה ט, ט): "משרבו הרוצחנין – בטלה עגלה ערופה... משרבו המנאפים – פסקו המים המרים", ומסיבה זו נשארה אותה לשון של זהורית בצבעה האדום ולא הלבנה (ראה השנה לא, ב).

ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק

ראה פני שכינה בקודש הקודשים

מעדותו של שמעון הצדיק על כניסתו לפני ולפנים בשנת הארבעים לכהונתו, הננו מקבלים מושג מה על תחושתו של הכהן הגדול בכניסתו להקטיר קטורת ולהוות מדם הפר והשעיר בקודש הקודשים.

כך נאמר בירושלמי (יומא ה, ב):

מחוץ לפרוכת, בצאתו מקודש הקודשים להיכל, כמובא במשנה: "ומתפלל תפילה קצרה בבית החיצון" (יומא נב, ב). היו מקרים מיוחדים שהכוהן הגדול היה מתפלל בקודש הקודשים עצמו, כמו במעשה זה. זאת, כנראה, מפני המראה המיוחד שנגלה לפניו. התיאור הזה תואם גם את המובא בתרגום יונתן, שהכוהן הגדול במהלך עבודתו בהיכל ובקודש הקודשים היה מוסיף מילים וסיפור דברים בעת עבודתו (ראה להלן בביאור סדר העבודה פרק ה).

מבלי להיכנס לסתרי תורה, נראה שהשם המיוחד שמכנה בו רבי ישמעאל בן אלישע את הקב"ה: 'אכתריאל וכו', שהוא שם בן כמה מילים, קשור להזכרת השם המפורש על ידי כוהן גדול במהלך עבודת יום הכיפורים עשר פעמים (לדעת הגאונים השם המפורש שאמר הכוהן הגדול היה שם מיוחד בן ארבעים ושתים אותיות, ושם זה היה ידוע לגאונים ואף לראשונים, ראה טור אורח חיים סימן תרכב).

נענע לי בראשו

בכניסתו לקודש הקודשים ראה רבי ישמעאל את השפעת הזכרת השם במקדש, כיצד הקב"ה שמושב בשמים, ב"מקדש של מעלה", כביכול מרכין את שכינתו ביום הכיפורים לארץ, וכביכול מניח את "כיסאו" ביום זה בקודש הקודשים "בבית המקדש של מטה", וכדברי חז"ל בכמה מקומות: "בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה" (ירושלמי ברכות א, ד, ועוד).

ישמעאל כוהן גדול עומד מול החיצון הזה, כשענן עשן הקטורת עולה ומיתמר אל

להבחין בכך, בעוד שכוהנים אחרים, שלא היו במדרגתו – לא זכו לראות, שכן לא כל העיניים זוכות לראות פני שכינה במקדש. בשנה האחרונה לחייו הבחין שמעון הצדיק במראה בכניסתו, אך ביציאתו אחרונית חש שאיננו רואה את ה'זקן לבוש לבנים ועטוף לבנים" והמראה נתעלם מעיניו. כך הבין שרוח הקודש שזכה לה ניטלה ממנו, והדבר היה לו לאות ולסימן שסופו קרוב. ואכן, לאחר הרגל [חג הסוכות] חלה שבעה ימים ומת, כמובא במנחות כט, ב (וראה בתוספות שם, שאמרו "שמא שכינה הייתה").

מראה השכינה בקודש הקודשים

בעת כניסתו של רבי ישמעאל כוהן גדול
מראה מסוג אחר ראה רבי ישמעאל בן אלישע כוהן גדול, אשר חי בסוף תקופת הבית השני, סמוך לחורבן. כך מובא במסכת ברכות (ו, א): "אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים. וראיתי אכתריאל י-ה ה' צבאות, שהוא יושב על כיסא רם ונישא, ואמר לי: ישמעאל בני, ברכני! אמרתי לו: יהי רצון מלפניך, שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מידותיך, ותתנהג עם בניך במידת הרחמים, ותיכנס להם לפנים משורת הדין. ונענע לי בראשו".

מעשה זה אירע ביום הכיפורים, היום שבו הכוהן הגדול נכנס "לפני ולפנים להקטיר קטורת", בשעת כניסתו, שהיא עת רצון לתפילה לפני ה'.

מעשה זה יש ללמוד שלמרות שבדרך כלל תפילת הכוהן הגדול צריכה להיות

קטורת ככתוב, וכמצווה על ישראל בתורה, ויביא בפניו ברכת 'הדיוט' ותפילה, שיגולו רחמיו על מידותיו. ייתכן שבעינינו מעמד כזה הוא קל ערך, אך מבחינתו של הקב"ה מעמד זה הוא חביב ויקר מכל יקר. מול עבודת 'הדיוט' זו, הקב"ה כביכול "מנענע בראשו", "כמודה בברכה ועונה אמן" (רש"י ברכות שם).

חכמי המשנה בחרו לתאר את סדר עבודת יום הכיפורים במקדש כסדר הנעשה בידי כוהנים גדולים עמי ארצות
הסבר זה של חז"ל פותח בפנינו פתח להבין את מהלך הדברים במסכת יומא, הממחיש את סדר עבודת היום הקדוש דווקא באמצעות תיאורים על כוהנים גדולים עמי ארצות.

כאמור, היו בתקופת בית שני כוהנים גדולים קדושי עליון, כמו שמעון הצדיק, יוחנן כוהן גדול ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה, ויהושע בן גמלא שחז"ל משבחים אותו בלשון מיוחדת, באומרים: "ברם זכור אותו האיש לטוב, שאלמלא הוא, נשתבחה תורה מישראל" (בבא בתרא כא, א). כמו כן היה רבי אלעזר בן חרוסם, שהיה מפורסם בתורתו ובחסידותו, שהניח לו אביו עושר רב, ואילו הוא הפנה עורף לעושרו, והיה עוסק בתורה "כל היום וכל הלילה" (יומא לה, ב) וחכמינו ז"ל הציגו אותו כמופת "המחייב את העשירים". כוהן זה שימש בכהונה גדולה אחת עשרה שנה (יומא ט, א). אף על רבי ישמעאל בן פאבי נאמר ש"משמת – בטל זיו הכהונה" (סוטה מט, א), הווה אומר שמדובר בכוהן גדול שמעטים כמותו. והנה למרות שבבית

על וריח הקטורת הולך ומתפשט בחלל. זה אפוא הזמן לתפילה על ישראל.
הביטוי "נענע לי בראשו" – עניינו הסכמה, והוא בא לבטא את ההרגשה שהתפילה התקבלה. כשם שהלבנת לשון הוזהרות מבשרת על מחילת עוונות, כך גם כשהקטורת עולה ומיתמרת כהלכה, הרי זה אות וסימן שהעבודה רצויה. ייתכן גם שהעשן המיתמר ומתנועע כלפי מעלה נראה כנענע ראש' וכהסכמה משמיים. בתיאור זה מעביר רבי ישמעאל בן אלישע כוהן גדול, שהיה מאחרוני הכוהנים הגדולים במקדש, מושג כל שהוא לבני הדורות הבאים, על המעמד המופלא של הקטרת הקטורת ביום הכיפורים בקודש הקודשים (רבי ישמעאל חי בסוף ימי הבית השני ונמנה עם עשרת הרוגי מלכות. ראה אבות דרבי נתן לח, ב).

'ברכת הדיוט' ביום הכיפורים בקודש הקודשים חביבה לפני הקב"ה והיא מביאה כפרה לישראל
נראה שמעמד זה, שהנסתר בו רב על הגלוי, כפי שמוכח מסגנון הדברים בגמרא, ראוי הוא שיפיקו ממנו שפע של רעיונות. המעשה אכן נדון בדברי חז"ל במסכת ברכות, והמסקנה העולה ממנו היא לקח קצר ופשוט.
בהמשך למעשה זה שואלת הגמרא: "מאי קא משמע לן?" דהיינו: מה השמיע לנו רבי ישמעאל כוהן גדול במאמר זה? ותשובתה: "שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך!" דהיינו, שביום הכיפורים רוצה הקדוש ברוך הוא מברואיו דבר פשוט, שיתייצב בפניו שליוח עם ישראל והאנושות כולה, וכאדם פשוט ו'הדיוט' יביא לפניו

הכיפורים, דבר המחייב שנות לימוד ארוכות. למרות הכול, הלימוד נעשה בדרך של כבוד: "אישי כוהן גדול", ובעדינות: "שמא שכחת או שמא לא למדת" (שם), וכיוצא בכך. וכך גם "בערב יום הכיפורים שחרית היו... מעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה" (שם).

בליל יום הכיפורים הקריאו בפני

הכוהן הגדול ספרים לפי דרגתו

גם כשהגיע ליל יום הכיפורים, כשהתאספו תלמידי חכמים בלשכת בית אבטינס והיו נעורים כל הלילה, נאמר במשנה (יומא א, 1), שיאם היה חכם – דורש, ואם לאו – תלמידי חכמים דורשים לפניו, בפסוקי התורה מענייני היום. כמו כן, "אם היה רגיל לקרות [בתורה] – קורא, ואם לאו [שאינו יודע לקרוא, שכן קרה אף כדבר הזה] – קורין לפניו. ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים". מכך שהמשנה מציינת את שמות הספרים, נראה שהיו כוהנים שיכלו להתעמק בספרים קשים, כדוגמת איוב, אך היו גם כאלה שהיו קוראים בפניהם ספרים "סיפוריים" יותר בתנ"ך, כגון עזרא ודברי הימים, המכילים סיפורים מעברו של עם ישראל. וממשיכה המשנה (שם): "זכריה בן קבוטל אומר: פעמים הרבה קראתי לפניו בדניאל". משמעות הדברים היא שהיה במקדש כוהן גדול, שלמרות ששימש ככהונה גדולה שנים אחדות, לא ידע לקרוא בעצמו, וקראו לפניו תמיד בספר דניאל הכתוב ארמית, שזו הלשון שהייתה מדוברת בתקופת בית שני, והיא הלשון שהייתה שגורה בפיו של אותו כוהן גדול.

שני שימשו כל כוהנים הגדולים הצדיקים האלה (וכן כוהנים צדיקים אחרים שהוזכרו לעיל). בחרו חזיל במסכת יומא לתאר את סדר יום הכיפורים דווקא לפי אמת מידה של כוהנים פשוטים ופחותים בדרגתם. התיאור המתמשך לאורך המסכת מצייר לפנינו דמות של כוהן גדול עם הארץ העובד במקדש ביום הכיפורים, ומלמד אותנו כיצד יש לנהוג ביום הכיפורים דווקא במציאות שכזאת.

חברי הסנהדרין מלמדים כוהנים עמי

ארצות את סדר עבודת הכוהן הגדול

כך מובא במשנה יומא (א, ג): "מסרו לו זקנים מוקני בית דין וקורין לפניו ביסדר היום". כלומר, זקני הסנהדרין היו עוזבים את מקומם בלשכת הגוית ואת הדיונים בנושאים העומדים ברומו של עולם, והיו יושבים וקוראים לפני הכוהן הגדול פסוקים פשוטים בפרשת "אחרי מות", שהוא 'סדר היום' שבתורה. במהלך הדברים הם פונים אליו בעדינות ומתוך ענווה "ואומרים לו: אישי כוהן גדול! קרא אותה בפוך! שמא שכחת, או שמא לא למדת". מתברר שמדובר באדם שהגיע לכהונתו בכוח הכסף ובכוח קשריו עם השלטון. משרת הכוהן הגדול הייתה המשרה הרמה ביותר בישראל, אחרי משרת המלך. כוהן עם הארץ זכה לתפקיד המחייב ידיעה רחבה בכל מקצועות התורה, ובמיוחד בענייני המקדש והקרבנות, וכן בענייני טומאה וטהרה, וכפי שמובח מדברי חז"ל, בחלק מן המקרים אדם זה לא קרא ולא שנה, ועתה, בערב יום הכיפורים, צריך ללמודו במהירות, ככל האפשר, את כל מה שכוהן גדול צריך לדעת ולעשות בפועל ביום

ומיעטו את כבודם בפני כוהן גדול עם הארץ, לא מפני כבודו ולא מפני יראתו. יראת ה' והרצון לקיים מצווה כמאמרה, הם שהביאו אותם לקבל על עצמם ברצון כוהן שאינו אלא כלי ריק. שכן מאחר וזו מצות ה', וכוהן זה כשר לה, יש לקיים את המצוה כמאמרה, בכל תנאי ובכל מצב. כעין זה דרשו חז"ל על הפסוק "את מקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל): "לא ממקדש אתה מתיירא, אלא ממי שהזהיר על המקדש" (יבמות ו, א). כך גם כאן, לא מן הכוהן יראו, אלא ממי שציווה על ישראל למנות עליהם כוהן גדול ולגשת לעשיית עבודת יום הכיפורים. והיה, אם יקרה בדור מן הדורות שיהיו בו כוהנים כבימי בית שני – מהם ילמדו וכן יעשו. זה גם תוכנו של מאמר חז"ל בברכות (ו, א), כנוכר לעיל: "מאי קא משמע לן?" היינו, למה התכוון רבי ישמעאל בן אלישע, כשסיפר לחכמי ישראל את המראה שראה בקודש הקודשים, ומדוע ראו חכמים לספר מעשה זה לדורות הבאים? ותשובת הגמרא היא: "שלא תהיה ברכת הדיוט קלה בעיניך". כלומר, חפצו של הקב"ה ביום הכיפורים אינו אלא לדבר פשוט, שיבוא לפניו בשר ודם, 'הדיוט', אשר יעשה את עבודת הקודש בקודש הקודשים, ויברכתו ותפילתו הפשוטה של 'הדיוט' זה, יקרים לבורא עולם מכל אשר בתבל.

כמובן, הרצוי ביותר הוא כוהן גדול בדרגת אהרן הכהן, ככתוב: "בואת יבוא אהרן אל הקודש" (ויקרא טו, יג). או כוהן כשמעון הצדיק או כרבי ישמעאל בן אלישע. אך גם אם יבוא כוהן גדול היודע בקושי קרוא וכתוב, כוהן כשר הוא כאהרן הכהן בשעתו. כך הם גם דברי התורה עצמה: "בואת אל

שאלה היא, כיצד הרגיש וקן מוקני הסנהדרין, כגון זכריה בן קבוטל, אשר הופקד לקרוא לפני כוהן גדול עם הארץ בליל יום הכיפורים את ספר עזרא או את ספר דברי הימים? ומה חשב אותו וקן למחרת, ביום הכיפורים, בשעת העבודה בעזרה, כשהיה עומד בעזרה ושומע את אותו כוהן גדול אומר "אנא ה'", ומוכיר את השם המפורש? במה היה מהרהר איש הסנהדרין בעת שנפל על פניו ארצה והשתחוה והתוודע?

דומה שמחברי המשנה רצו ללמד כאן דבר לדורות הבאים, שכן דברי חז"ל במשנה לא נכתבו לשם תיאור העבר, אלא כהלכות וכהוראות לעתיד. מדוע אם כן בחרו לתאר את סדר עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים באמצעות הצגת דמות של כוהן גדול עם הארץ, הקונה את תפקידו בכסף? והרי יכלו חכמים לתאר בפני הדורות הבאים את סדר העבודה באמצעות כוהן גדול צדיק ובעל מעלה, כדוגמת יהושע בן גמלא, או רבי ישמעאל כוהן גדול. והרי חלק מן הכוהנים האלה שימשו סמוך מאוד לחורבן, ואם כן מדוע לא תיארו חכמים את עבודת המקדש ביום הכיפורים באמצעות כוהן גדול חכם וצדיק, הידוע בגדולתו בתורה ובקדושתו היתירה?

חכמי המשנה רצו ללמד לדורות כמה

יקרה עבודת יום הכיפורים לפני ה'

גם כשהיא נעשית בידי אדם פשוט

אולם דבר גדול רצו חכמינו ז"ל ללמד לדורות: לא האיש העושה את העבודה הוא הדבר החשוב, אלא עבודת יום הכיפורים היא החשובה. חכמי הסנהדרין הרכיזו את ראשם

הכיפורים, שבענינו מודגש בתורה (ויקרא טו, טז): "וכן יעשה לאהל מועד, **השוכן אתם בתוך טומאתם**, ודרשו חז"ל: "אף על פי שטמאים הם – שכינה עמהם".

הכהן אשר יהיה בימים ההם" (דברים כו, ג), ואמרו על כך חז"ל בספרי: "אין לך אלא כוהן שבימך" (ראה ברש"י שם), כי "אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוון לבו לשמיים" (ברכות ה, ב). הדברים אמורים במיוחד ביום

פרק ג: המקדש – מקום תשובת עם ישראל ביום הכיפורים

על קרבנו במקדש: "כיצד מתוודה? אומר: חטאתי, עוונתי, פשעתי ועשיתי כך וכך, וחזרתי בתשובה לפניך, וזו כפרתי". הלשון "חזרתי" בלשון עבר מלמדת, שאת תהליך התשובה והקבלה לעתיד כבר עשה המקריב בתוך תוכו בטרם בא בשערי המקדש, ואילו בשעת הווידי בשפתו אינו אלא מודיע ומספר לפני ה' את אשר גמר בלבו.

מצות הווידי נאמרה בתורה בקשר לקרבנות החטא

המקום הראשון שבו מוזכרת התורה את מצות הווידי אף הוא קשור לקרבן, ככתוב בויקרא (ה, א): "ונפש כי תחטא... והיה כי יאשם לאחת מאלה, **והתוודה אשר חטא עליה**, והביא את אשמו..." הווידי קשור, אם כן, להבאת קרבן במקדש. אף המקור שממנו למדו חכמינו ז"ל את מצות התשובה והווידי כמצות עשה כללית לשוב בתשובה על כל עבירה, אף וידי זה קשור לקרבן, כפי שנאמר בספר במדבר (ה, ו): "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם... והתוודו את חטאתם". הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה עג) מסביר שיש מצווה להתוודות גם ללא קרבן: "ולפי שנאמר הציווי הזה, כלומר **והתוודו את חטאתם יחד עם חיוב הקרבן**,

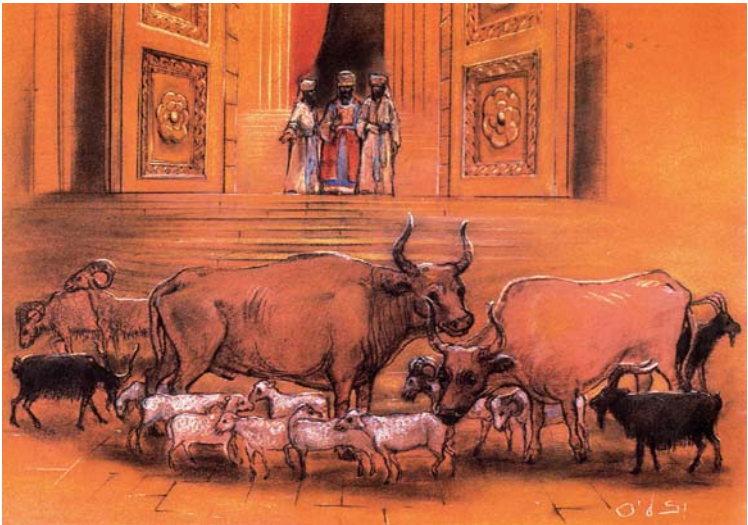
המקדש הוא מקום התשובה

מצות התשובה קשורה למקדש קשר בל ינתק. המקדש הוא מקום התשובה. כשאדם מישראל חוטא, הרי הוא מעלה את קרבנו למקדש, סומך את ידיו על ראש קרבנו ומתוודה עליו על עוונותיו, וכך נמחל לו חטאו.

כך נאמר בויקרא (א, ד): "וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו", ומסבירים חכמינו ז"ל ביומא (לו, א): "הסומך עומד במזרח [העזרה] ופניו למערב, ומניח שתי ידיו בין שני קרנות הובח, ומתוודה על **חטאת** – עון חטאת, ועל **אשם** – עון אשם, ועל **עולה** – עון עשה".

הווידי אמנם אינו אלא דיבור שפתיים, אך הוא ממצה תהליך ממושך של הרהור תשובה, חרטה וקבלה לעתיד. רק כך יכול אדם לבוא אל המקדש ולהתוודות על קרבנו. במעשה זה חותם האדם את התשובה. לפיכך קבע הרמב"ם בראש הלכות תשובה את מצות הווידי, שכן מעשה הווידי בפה ממצה את התהליך הנפשי והרוחני של התשובה, "והכל הולך אחר החיתום" – כלשון חז"ל (ברכות יב, א).

הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (ג, טו) מביא את דברי הווידי שאומר אדם

• הכהן הגדול בשער המזרח מתבונן בקרבנות יום הכיפורים הכהן הגדול מתבונן בקרבנות בערב יום הכיפורים, כדי להחליט איזו בהמה תתאים לכל קרבן (תפארת ישראל). כך היא לשון המשנה (יומא א, ג): "ערב יום הכיפורים שחרית מעמידין אותו בשער המזרח [שער ניקנור], ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים, כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה". בציור נראות שש עשרה בהמות, העתידות לעמוד לפניו למחרת בעורה: שני כבשים לתמידים, ושני פרים ושני אילים ושבעה כבשים למוסף, ושלושה שעירים: שנים לחטאת, והשלישי – שעיר המשתלח לעזאול. מתוכן הקריבו רק חמש עשרה (שכן, השעיר המשתלח אינו קרבן). בציור הובאו כל הקרבנות לצורך לימוד וידיעה, אולם למעשה, לא הביאו בפני הכהן הגדול את השעירים, הבאים לכפר על חטאי ישראל, כדי שלא לגרום לו חולשת דעת (מחשש שלא יחזרו ישראל בתשובה ולא תקובל עבודתו. יומא ית, ב; ומאירי שם).

כו, מ). הנה התבאר לך מכל מה שהזכרנו, שהוידוי מצוה בפני עצמה, וחובה על החוטא [להתוודות] על איזה חטא שחטא, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין שהביא קרבן ובין שלא הביא קרבן – חייב להתוודות!...

אכן, חייבה התורה את החוטא להתוודות גם כשאין קרבן, וכגון כשהמקדש חרב, וכן על כלל החטאים שאדם מישראל

היינו יכולים להעלות בדעתנו שאין הוידוי לבדו מצווה בפני עצמה, אלא מטפלי הקרבן [והוא נאמר רק בעת הבאת הקרבן]. לפיכך הוצרכו לבאר את זה במכילתא בלשון זה: '...ומנין [שמתוודים] אף בזמן שאין מביאין [קרבן]? – אמר [הפסוק]: 'דבר אל בני ישראל והתוודו!...' מנין אף בגלות? אמר [הפסוק]: והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם' (ויקרא

ממנו פעם אחרת. וכעין זה מצאתי להרמב"ן זכרונו לברכה... [האומר]: 'צוה ה' יתברך, כי כאשר יחטא [האדם] יביא קרבן, ויסמוך את ידיו עליו כנגד המעשה [שעשה] ויתודה בפניו כנגד הדיבור... ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה, כי חטא לאלוהים בגופו ובנפשו, וראוי לו שיישפך דמו ויישרף גופו. לולי [אלמלא] חסד הבורא [עמן] שלקח ממנו תמורה וכופר [תחליף לגופו בצורת] קרבן'. כלומר, המקדש נבנה, בין השאר, במטרה להיטהר מן החטא ולשוב בתשובה, דווקא במקום המקדש, באמצעות קרבן לפני ה'. מצוות הווידוי אמנם יכולה להיעשות בכל מקום בעולם, אך יש להבדיל בין וידוי הנעשה מרחוק, כשהאדם אינו נוכח במקדש ובהעדר הקרבן, לבין וידוי הנעשה בעזרה שבמקדש, כשהאדם סומך ידיו על קרבנו "בכל כוחו" כלשון חז"ל, ומתודה, וקרבתו עולה ככפרה על המזבח. הווידוי והתשובה קשורים, אפוא, מהותית למקדש. משמעות הציווי 'לפני ה' תטהרו' – התוודו לפני ה', במקדש, ביום הכיפורים

הדבר מסביר את הפסוק בתורה, שהגנו חוזרים עליו פעמים רבות ביום הכיפורים: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו". "לפני ה'" – מובנו, פשוטו כמשמעו, שההיטהרות והתשובה ביום הכיפורים – מקומם במקדש, מול קודש הקודשים. רק כך ההיטהרות שלמה, כשהאדם רואה לפניו את עבודת היום במקדש, וכוהן גדול מוכיר את השם המפורש בקדושה ובטהרה. באותה שעה הרי הוא נופל ארצה לפני בוראו ביראה

חוטא, גם על חטאים שאין חייבים להביא עליהם קרבן, אך מצות הווידוי נכתבה בתורה בקשר לקרבנות ובקשר למקדש, למרות שהעבירות שנעשו אינן חייבות קרבן, שכן התשובה קשורה למקדש.

שלמה המלך בתפילתו קושר את התשובה למקדש

אף שלמה המלך בתפילתו שנשא בעת חנוכת המקדש קושר את חטאי האדם ואת תשובתו למקדש, הן בדברים שבין אדם לחברו והן בדברים שבין אדם למקום: "את אשר יחטא איש לרעהו... ובאה [השבועה] לפני מזבחך בבית הזה, ואתה תשמע השמים... ושפטת את עבדיך". (מלכים א, ח, לב). וכן שם בהמשך התפילה: **כי יחטאו לך [עמך], כי אין אדם אשר לא יחטא... וישבו אליך בכל לבבם** ובכל נפשם בארץ אויביהם... והתפללו אליך דרך ארצם... והבית אשר בניתי לשמך... וסלחת לעמך... ולכל פשעיהם" (שם פסוק מו). התשובה וסליחת ה' לשבים קשורה, אפוא, למקדש.

בעל 'ספר החינוך': מטרת בניין המקדש – קיום מצות התשובה

כך כותב בעל 'ספר החינוך' (מצווה צה) בהסבר המצווה המוטלת על עם ישראל לבנות את בית הבחירה (מצווה צה): "על כן, כי יחטא איש [לה'] לא יטהר לבו יפה בדבר שפתיים [בוידוין] לבד, שיאמר בינו ולכותל: 'חטאתי! לא אוסיף עוד!' אבל [יטהר הלב] בעשותו מעשה גדול על דבר חטאו, לקחת ממכלאותיו ותודים [צאן]. ומתוך כל המעשה הגדול ההוא, יקבע בנפשו רוע החטא, ויימנע

**הכהן הגדול אומר לנאספים בעזרה:
"תטהרו!" – עשו תשובה!**

מכאן מובנת הפסקה בפיוט 'אתה כוננת', האומרת "ואף הוא היה מתכוון לגמור את השם כנגד המברכים, ואומר להם 'תטהרו!'" ניסוח הדברים במשפט היה צריך להיות "ואף הוא היה מתכוון לגמור את הפסוק (כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם... מכל חטאתיכם לפני ה') כנגד המברכים, ואומר להם: 'תטהרו', שכן הפסוק מסתיים במילה זו. תמוה אפוא, מהו "ואומר להם" – למי הוא אומר, ומה עניינה של האמירה?

אולם לאור האמור הדברים מובנים. לאחר שהכהן הגדול עומד ומתוודה על השעיר, ואומר: "חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך בית ישראל... כפר נא לחטאים" וכו', והכוהנים והעם העומדים בעזרה כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם, היה ממשיך הכהן הגדול ומכריז, "אומר להם" – לבאי המקדש: "תטהרו!" כלומר: התוודו על עוונותיכם, ועשו תשובה כמצות היום, וכך יטהר אתכם ה' ויכפר על חטאותיכם! וראה ספר 'מעשה אורג' שפירש כעין זה, ש"תטהרו" הוא תוכחה של הכהן הגדול לציבור הנאספים בעזרה, שיחזרו בתשובה.

בכך גם יתבאר דברי הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים (ב, ז), שכתב שם כ"ל, שהכהן הגדול מסיים את הוידוי ו"אומר להם: 'תטהרו!'", והאחרונים, נושאי כלי הרמב"ם, לא מצאו מקור לדבריו. אולם הדבר תואם את שיטתו, שהוידוי של ישראל הוא חלק מעבודת הכהן הגדול בעזרה (כפי שיבואר עוד להלן), ולפיכך הכהן הגדול קרא לנאספים להיטהר ולהתוודות, ואילו

ורעדה, ומתוודה בלב נשבר על חטאיו, וכך הוא נטהר.

**הרמב"ם: קרבנות יום הכיפורים במקדש
נועדו להשאיר רושם בנפש ולעורר
את הציבור לתשובה**

הרמב"ם ב'מורה נבוכים' (ג, מו) כותב בהסבר טעמם של קרבנות יום הכיפורים, כגון שעיר המשתלח, שמצוות אלו באו להשאיר רושם עמוק על האנשים הנמצאים בעזרה, לזעזע את הלבבות, לעורר את האדם מתרדמתו ולהחזירו בתשובה.

וכך כתב: "ולפי שהיה השעיר המשתלח [נועד] לכפרת חטאים גדולים באופן כללי [לכלל הציבור] עד שאין שם [במקדש] חטאת ציבור המכפרת [חטאים כה רבים כדוגמת כפרת] מה שמכפר [השעיר]. וכאילו הוא נושא [עמן] את כל החטאים [אל המדבר]. ולפיכך אין מתעסקין בו [הכוהנים] בשחיטה, ולא בשרפה [כשאר הקרבנות] ולא בהקרבה כלל, אלא מרחיקין אותו תכלית הריחוק, ויושלך לארץ גיורה, כלומר שאין בה יישוב. ולא יסתפק שום אדם, כי החטאים אינם גוף [ודבר ממש] המועברים מעל גב פרט זה [מעל גבו של אדם זה] לפרט אחר [אל גבו של השעיר]. ואין כל המעשים הללו אלא משלים [דוגמאות והמחשות] להקניית צורה [ציור ורושם] בנפש, כדי שתהא שם בהתפעלות [והתעוררות] לתשובה", עד כאן דבריו.

ברור מדבריו של הרמב"ם שקרבנות יום הכיפורים, והשעיר בכלל זה, נועדו להיעשות במעמד ישראל המתכנסים בעזרה, כדי לעורר את הציבור לשוב בתשובה ולהיטהר לפני ה'.

בתשובה ("מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו").
 אלו דברי הרמב"ם ב'מורה נבוכים'
 (ג, מג), בהסבירו את טעמה של מצות
 יום הכיפורים: "גם עניין יום צום כיפור
 טעמו ברור, [היינו] למתן רעיון התשובה
 [בעולם]. והוא היום שירד אדון הנביאים
 [משה] בלוחות שניים [מהר סיני], ובישרם
 [לישראל] במחילת חטאם הגדול, ונעשה בו
 אותו היום לעולם יום תשובה ועבודה בלבד.
 ולפיכך נמנעה בו כל הנאה גופנית [חמשה
 עינויים] וכל עסק בתועלת גופנית, כלומר
 עשיית מלאכות [שבת שבתון]. ונצטמצמו
 בו [היינו, נתייחד יום זה] על הווידויים,
 כלומר ההודאה בחטאים והתשובה מהם."
 (את מצות העינוי ביום הכיפורים מנה
 הרמב"ם בספר המצוות מצוה קסד, ואת
 מצות השבתון ממלאכה מנה במצוה קסב).
 דברי הרמב"ם, שיום זה נקבע "למתן
 רעיון התשובה" וכן דבריו שיום זה נתייחד
 לוידוי ולתשובה, צריכים הסבר, שכן הרמב"ם
 לא מנה בתרי"ג מצוות מצות תשובה מיוחדת
 ליום הכיפורים, אלא קבע בהלכות תשובה
 את הצורך הכללי לעשות תשובה, אם אירע
 שאדם חטא במהלך השנה.

מצות 'יודוי יום הכיפורים' מקורה

בפסוק "לפני ה' תטהרו"

אולם מתברר שלדעת הרמב"ם יש מצוה
 מיוחדת לשוב בתשובה ביום הכיפורים,
 ובלשון הרמב"ם: "מצוות וידוי יום הכיפורים"
 (הלכות תשובה ב, 2). כאמור, המצווה נלמדת
 מן הפסוק: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר
 אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".
 כלומר, יש ציווי מיוחד בתורה להיטהר

תפקיד הנאספים הוא לשוב אל ה' במהלך
 העבודה.

הרמב"ם: יום הכיפורים נתייחד

לקיום מצות התשובה והווידוי

מעשה התשובה של היחיד בזמן המקדש,
 היה חלק ממכלול המעשים והעבודות
 שנעשו בידי הכהן הגדול במקדש.
 להבנת העניין לעומקו, יש להתבונן
 בפסוקי התורה הדנים במצות עבודת יום
 הכיפורים במקדש. ביום זה עושה הכהן
 הגדול סדרת מעשים "לפני ה'", כלומר,
 בעזרה, בהיכל ובקודש הקודשים. שבע
 פעמים במהלך פרשה זו מוזכרת התורה
 את הביטוי "לפני ה'", שכן העבודה כולה
 נעשית בעזרה, על מזבח העולה, במזבח
 הקטורת, ולפני הארון והכרובים. כל אלו
 נקראים בתורה "לפני ה'" (ראה מלבי"ם
 ויקרא ו, 1).

בסיומה של פרשה זו נאמר: "בחדש
 השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם
 וכל מלאכה לא תעשו... כי ביום הזה יכפר
 עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה'
 תטהרו... והיתה זאת לכם לחוקת עולם, לכפר
 על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה"
 (ויקרא טו, כט-לד). מפשטות הכתובים נראה,
 שאף התשובה שעושה אדם מישראל "לפני
 ה'", צריכה להיות בעזרה שבמקדש.

הרמב"ם ב'מורה נבוכים' מוצא בפסוקים
 אלה ציווי לשוב בתשובה ביום הכיפורים, שכן
 בשלושה דברים נצטווה כל אדם מישראל
 ביום הכיפורים: האחד – להתענות (תענו
 את נפשותיכם), השני – איסור מלאכה
 ("כל מלאכה לא תעשו"), והשלישי – לשוב

עבודת יום הכיפורים במקדש –

מצווה אחת הכוללת בתוכה

את וידוי עם ישראל

להבנת מערכת התשובה והוידוי ביום הכיפורים, שהיא מעשה משולב של הכוהן הגדול יחד עם כל קהל ישראל, יש להתבונן בדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה מט), שכתב שם: "שנצטוונו בעבודת היום, כלומר כל הקרבנות והוידוים שנצטוונו ביום צום כיפור, לכפר בהן על העוונות... והיא כל החוקה האמורה ב'אחרי מות: והראיה שהכול מצוה אחת, אומרים [מה שאמרו חז"ל] בסוף פרק חמישי מהכיפורים (יומא ס, א): 'כל מעשה יום הכיפורים האמור [שכוהן גדול במקדש חייב לעשות] על הסדר, [אם] הקדים מעשה לחברו – לא עשה כלום'.

לשון הרמב"ם היא "נצטוונו" – אנחנו, כלומר: על ישראל מוטל לקיים את מצות הקרבנות ביום זה, אך לא רק את מצות הקרבנות, אלא גם את מצות הוידוים הנאמרים ביום זה, ואילו הכוהן הגדול אינו אלא שלוחם של כל ישראל, לעשות את העבודה. אין זו, אפוא, מצוה פרטית המוטלת על הכוהן הגדול, כמו מצות 'מנחת חביתין' שהכוהן הגדול חייב, באופן אישי, להביא מדי יום ביומו, אלא המצוה מוטלת על כלל ישראל, והכוהן הגדול אינו אלא שלוחם.

ואכן, כך אומרים וקני בית דין לכוהן הגדול בשעה שהם מוסרים אותו לוקני כהונה: "אישי כוהן גדול! אנו שלוחי בית דין, ואתה שלוחנו ושליח בית דין! משביעין אנו עליך במי ששיכן שמו בבית הזה, שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך" (משנה יומא א, ה).

לפני ה' מכל החטאים דווקא ביום הכיפורים. המעיין בטעמים על מילות הפסוק ימצא שחלקו הראשון מדבר על כך שביום זה הקב"ה היושב בשמיים יושב ומכפר על ישראל, ככתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". כאן באה 'אתנחתא' (תחת המילה 'אתכם'). ומוסיף הפסוק ואומר: "מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו". כלומר, הקב"ה מצדו 'יכפר עליכם', אך הכפרה מותנית בכך שתטהרו עצמכם, היינו שתעשו תשובה, לפני ה' במקדש, זה, אפוא, עניינו של הפסוק המוסיף ציווי מהתורה, לשוב בתשובה "לפני ה'" במקדש, "ביום הזה" – ביום הכיפורים.

אכן, כך מתרגם תרגום יונתן את הפסוק הזה, ואומר: "ארום ביומא דין יכפר עליכון לדכאה יתכון מכל חוביכון", כלומר: מאחר שביום זה יכפר ה' עליכם לוכך אתכם מכל חטאיכם, לפיכך: "ואתון – קדם ה' תודון סורחנותכון ותדכון" (ויקרא טו, ל) כלומר: "ואתם – לפני ה' תתודו על עבירותיכם ותטהרו". מתברר לאור האמור, שבמעשה העבודה של יום הכיפורים יש שני חלקים: חלק מן המצוה מוטל על הכוהן הגדול, וחלק מן המצוה מוטל על ישראל. הכוהן הגדול מצדו עושה את העבודה בעזרה ובהיכל, לפי סדר העבודה המתואר בתורה בפירוט. כאמור, ביטוי זה נזכר בתורה פעמים אחדות במהלך סדר העבודה. לעומתו, יעשו ישראל אף הם את חלקם בעבודה, וייטהרו אף הם "לפני ה'", במקדשו, בוידוי ובתשובה. נמצא שהמצוה לעשות את סדר העבודה ביום הכיפורים, כוללת בתוכה את מעשה התשובה של ישראל.

בפומבי לפני ה' ולפני כלל ישראל על עוונותיו, בראשונה – על הפר, ביודיו אנשי ביתו, בפעם השנייה ביודיו אחיו הכהנים, ובשלישית בוודיו על השעיר בשם כל ישראל, הרי זה מביאו להתבוננות, שכן היחיד נושא קל וחומר בעצמו ואומר: ומה הכהן הגדול, הנושא ציץ זהב על מצחו, ואורים ותומים על לבו, ועושה את עבודתו בקודש, ופורש מביתו ללשכתו שבמקדש שבעה ימים לפני יום הכיפורים, ועושה את כל ימיו קודש לעבודת ה', הנה הוא עומד לפני בוראו ומתחטא לפניו, ומכריז: 'חטאתי עויתי ופשעתי ומתוודה שלושה וידויים, על אחת כמה וכמה אני, שכל ימי הנני מצוי בעולם של חולין, וקרוב יותר לעולם של טומאה, של חטא, שקר ומרמה – על אחת כמה וכמה שעלי להתוודות!

דעת המאירי, אפוא, שזו מטרת הווידויים בעזרה, הכוללים את הזכרת השם המפורש על ידי הכהן הגדול, כל אלה לא באו אלא "להעיר את הישן", כדי שיתוודה על כל עוונותיו לפני ה' במקדש.

קבלת קרבנם של ישראל לפני ה' ביום הכיפורים מותנית בוודיו של ישראל

העומדים בעזרה יחד עם הכהן הגדול

המאירי ממשיך ומתאר את וידוי הכהן הגדול על ראש השעיר המשתלח לעזאזל: "ואחר המעשים האלו... היה סומך שתי ידיו על ראש השעיר, ומתוודה עליו על ידי [בשם] כל ישראל... 'אנא השם! חטאו, עוון, פשעו...', ואחר שהתוודה עליו והתוודה עמו כל מי שלבו נוקפו, כמו שהקדמנו, היה מוסר את השעיר למי שמוליכו להר"

שליחותו של הכהן הגדול היא בעבודה עצמה, דהיינו בהקרבת התמיד, המוסף, שעירי יום הכיפורים ושאר הקרבנות המיוחדים ליום הכיפורים, ואילו על ישראל מוטל החלק האחר – להתוודות ולעשות תשובה במקדש, ולקיים את מצות ה' בתורתו: "לפני ה' תטהרו".

הגדרת הרמב"ם, שכל מעשה יום הכיפורים זו "מצוה אחת", אומרת למעשה, שגם מה שנאמר בסיום סדר העבודה בתורה: "מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו", אף זה חלק של המצוה.

המאירי: וידוי של הכהן הגדול בא לעורר את כלל הציבור להתוודות על חטאיהם כמותו

המאירי ב'חיבור התשובה' (מאמר ב פרק יג, עמ' 546 במהדורת ר"א סופר) כותב שווידוי של הכהן הגדול על ראש השעיר המשתלח, בא לעורר את הרבים להתוודות על חטאיהם. זו לשונו שם: "וכן אמר [הרמב"ם] בשעיר המשתלח שהוא הערה [התעוררות] לכפרת חטאים רבים. כמו שתראה, שאמרו עליו שהייתה בו כפרה לכל ישראל, מצד היות [האיש] המיוחד שבעם [הכהן הגדול] והמנהיגו, מתוודה [עליו] על לשון כל ישראל, כאומר: 'זהתוודה עליו את כל עוונות בני ישראל' (ויקרא טו, כא). והוא, שהוא היה מעיר את [האדם] הישן, להיות כל אחד ואחד מתוודה על כל עוונותיו בפרט. להיות כל יחיד ויחיד נמשך אחר הנהגתו [של הכהן הגדול]".

נראה שכוונת המאירי לומר שכשאדם מישראל רואה את הכהן הגדול המתוודה

**קשירת לשון של זהורית על פתח ההיכל
נועדה לזרז את ישראל לשוב בתשובה
ולהתוודות כהלכה**

לשיטת המאירי, מובן מאמרו של רבי ישמעאל במשנה (יומא סח, ב): "לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל, וכשהגיע שיעור למדבר - היה הלשון מלביק, שנאמר: 'אם יהיו חטאיכם כשנים - כשלג ילבינו' (ישעיהו א, יח)".

המנהג תמוה, לשם מה לתלות את הלשון של זהורית על פתח ההיכל מול פני כל הנאספים בעזרה? זאת במיוחד לאור דברי הגמרא (שם סו, א) שתחילה קשרו את הלשון של זהורית על פתח האולם מבחוץ, וכשראו שהלשון מלבינה והציבור שמח, המשיכו במנהג, אך כשראו שהציבור עצבין כשהלשון אינה מלבינה, הסתירו את הלשון וקשרו אותה על הפתח מבפנים (עיין שם). הרי ברור, שהכוונה הייתה שכל הנאספים בעזרה יראו את הלשון קשורה. כיצד קרה אפוא, שלבסוף הסתירו אותה לגמרי מעין הציבור, והתקינו לקשור אותה הרחק מן המקדש, בסלע שבמדבר בעת השילוח, כך שרק המשלח יראה אותה?

אולם לשיטת המאירי נראה שהמנהג ברור, שכן הלשון של זהורית הצבועה באדום מזכירה לישראל את עוונותיהם, וכל עוד נשארת היא באדמימותה על פתחו של היכל הרי היא מעוררת את העם הנאספים בעזרה לפשפש במעשיהם ולשוב בתשובה. משום כך באמת התקינו בתחילה לקשור את הלשון על פתח ההיכל. אולם כשראו שכשהלשון לא הלבינה היו העם עצבים ומתרפים מן התשובה, שמו את הלשון על

(חיבור התשובה מאמר ב, פרק יג, עמ' 566 במהדורת ר"א סופר). המילים "התוודה עמו" משמען כנ"ל, שתשובת ישראל במקדש היא חלק ממצות וידוי הכוהן הגדול וחלק מהותי של העבודה.

לאור האמור מסביר המאירי את דברי המשנה האומרת: "ערב יום הכיפורים שחרית מעמידין אותו [את הכוהן הגדול] בשער המזרח, ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים, כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה" (יומא יח, א). שואלת על כך הגמרא: הרי הכוהן הגדול צריך להכיר גם את השעירים שהוא עתיד להקריב למחרת, ומדוע אין מעבירים לפניו שעירים? ומשיבה הגמרא: "כיון שעל חטא קא אתו - חלשא דעתיה!" היינו, כיון שהשעירים נועדו לכפר על חטאי עם ישראל, אם יראה אותם הכוהן הגדול - תיחלש דעתו.

חולשת דעת זו תמוהה, שהרי השעירים באים לכפר על חטאי עם ישראל, ואם כן צריך הכוהן לשמוח בראייתם, שכן הם שיכפרו ויטהרו את העם (וראה מה שכתבו מפרשי הגמרא בעניין זה).

אולם בהמשך לאמור, מסביר המאירי "שהיה [כוהן גדול] מתיירא, שלא יחזרו ישראל בתשובה, [ולכן חשש] שלא יהא קרבנו מקובל, כמו שביארנו, שלא הקרבנות מכפרים אלא התשובה".

כלומר, גם באשר לשיעור המשתלח לעזאזל, אין הדבר מובן מאליו שהקרבת יתקבל, אלא הדבר תלוי בתשובתם של ישראל בעת שכוהן גדול מתוודה על השעיר. והיה, אם ישובו - הקרבן יתקבל, אולם אם יחזיקו במרדם - לא יתקבל הקרבן.

שאלה זו, אולם לאור האמור התשובה פשוטה: הכוהן הגדול אינו יכול לפרט אלא את חטאי עצמו, ולהביע את חרטת עצמו, ולקבל על עצמו לעתיד "שלא ישוב לחטא זה לעולם", אך הוא אינו יכול לעשות זאת עבור כלל ישראל. לפיכך דבר מחויב הוא, שישראל יתכנסו לעזרה בעת עבודת הכוהן הגדול, כדי שישמעו אותו בעת וידויו "על לשון כל ישראל", ובעת שהוא מבקש: "כפר נא לחטאים ולעוונות...", יתוודה כל אדם על חטאו, יפרט את החטא, יתחרט על מעשיו ויקבל על עצמו שלא ישוב לחטאו בעתיד, כדרך שאדם סומך ידיו על הקרבן ומתוודה. נמצא שווידויו של הכוהן הגדול וסמיכת ידיו על הקרבן מתחברים ומתקשרים עם הווידויו של כל ישראל, ונעשים שלמות אחת.

רבנו יונה גירונדי: התשובה ביום

הכיפורים – מצוות עשה

לאור האמור, מובנים דברי רבנו יונה גירונדי בספרו "שערי תשובה", שכתב שהתשובה ביום כיפור היא "מצוות עשה מן התורה".
 כך כתב בשער השני מספרו (סעיף יד):
 "מצוות עשה מן התורה, להעיר אדם את רוחו, לחזור בתשובה ביום הכיפורים, שנאמר: 'כי

דלת ההיכל מבפנים, כדי שלפחות הכוהן הגדול והכוהנים המסייעים בידו יתאמצו בתשובתם. וכשראו שגם שם העם מציץ ומתעצב אל לבו, התקינו שהמשלח את השעיר יקשור את הלשון בסלע בעת שהוא מגלגל את השעיר מן הצוק. הדבר מלמד, כי מטרת הצגת הלשון של זהורית בפני הציבור נועדה להעמיק את תשובתם של ישראל ולזרוז אותם לקיים את הווידויו כהלכתו, ורק כשראו שהדבר משיג מטרה הפוכה הפסיקו להציג את הלשון. נמצאנו למדים, כי תשובת ישראל ביום הכיפורים היא חלק מהותי של 'סדר העבודה' של הכוהן הגדול במקדש.

ווידויו של הכוהן הגדול – כללי.

החרטה והקבלה לעתיד – נעשים על ידי כל יחיד מִישראל

אחת השאלות שהעסיקו את פרשני התלמוד היא מדוע הכוהן הגדול מתוודה בוידויו יום הכיפורים באופן סתמי: "חטאו, עוו, פשעו לפניך עמך בית ישראל, כפר נא לחטאים וכו'". מדוע חסר פירוט החטא? ומה באשר לחרטה? והיכן הקבלה לעתיד? (כפי שפירט הרמב"ם את שלבי התשובה בהלכות תשובה א, א). תשובות שונות נאמרו ביישובה של

• וידויו הכהן הגדול על ראש השעיר המשתלח הכהן הגדול עומד סמוך לשער המזרח ומתוודה על חטאי עם ישראל. (בציור נראית העזרה במבט מדרום ושער ניקנור נראה במזרח מימין). בעת שהכהן הגדול סמך את ידיו על ראש השעיר, הניח את כף יד ימינו על גבי כף יד שמאלו (תרגום יונתן ויקרא טו, כא). הכהן הגדול פתח ב"אנא השם" וכל הנאספים בעזרה השתחוו, וכך שלש פעמים במהלך הווידויו. לפי המתואר בירושלמי (יומא ג, ו) בתקופה מסויימת הזכיר הכהן הגדול את שם ה' בלחש (משרבו הפרוצים" שהשתמשו בשם זה מחוץ למקדש), לפיכך, הקרובים שהבחינו בהזכרת שם השם השתחוו והרחוקים (בציור ישר לפנים) אמרו "ברוך שם כבוד מלכותו" וכו' והשתחוו בעקבותיהם.

העזרה מתמלאת מישראל הבאים להקריב קרבנותיהם" – כלשון רש"י.

אולם בעל 'תפארת ישראל' מעיר על משנה זו, שאפשר שכונת המשנה היא גם ליום הכיפורים, היינו שישראל היו ממלאים את העזרה "לראות עבודת הכוהן הגדול, דנמי מצוה היא" (כמובא ביומא ע, א).

ואכן כך קובע רבי אליעזר ברבי נתן, בעל פיוט 'סדר העבודה', בפיוטו "אכפרה פני מלך רבי" את הדברים בפשטות: "בכל יום כיפור... בקרית הגבר נתמלאת עזרה מישראל".

הרמב"ם בפירושו המשנה (מהדורת הרב קאפח) גורס במשנה: "לא הייתה קריאת הגבר מגעת עד שהייתה עזרה מלאה מישראל", כלומר, משפט זה עומד בפני עצמו, והוא המשך לתיאור הארוך של המשנה על ליל יום הכיפורים במקדש, כיצד היה נוהג הכוהן הגדול ופרחי הכהונה בלילה זה – במה היה דורש, ומה היה לומד, ואם ביקש להתנמנם כיצד היו עושים. כהמשך לכך, מתארת המשנה את יום הכיפורים עם שחר, שהעזרה הייתה מתמלאת מישראל. פירוש זה תואם את האמור לעיל, שהעם היה מודרו לתפוס את מקומו בעזרה, ונראה שלא רק כדי "לראות עבודת הכוהן הגדול" – כלשון בעל 'תפארת ישראל', אלא גם כדי להיות שותף לווידי הכוהן הגדול, וכדי "להעיר את רוחם" כלשון רבנו יונה גירונדי, לקיים מצות עשה של 'לפני ה' תטהרו' במקדש, כמאמרה. זוהי, אפוא, עיקר מצות התשובה ביום הכיפורים: להסתופף בחצרות ה' בעזרה ולהיות נוכח בשלבים השונים של עבודת הכוהן הגדול, כדי להתעורר ולשוב בתשובה ביום גילוי שכינה במקדש.

ביום הזה יכפר עליכם... מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו, על כן הזהירנו הכתוב, שניטהר לפני ה' בתשובתנו, והוא יכפר עלינו ביום זה לטהר אותנו".

הפסוק "לפני ה' תטהרו" אינו, אפוא, סיפור דברים בלבד, שה' מטהר את ישראל ביום הכיפורים בלא תשובה ובלא חרטה, אלא צו והוראה: "לפני ה'" ובמקדשו, "תטהרו!". בתשובה ובוידוי, וגורת מלך היא לשוב לפניו ביום זה, במקדש – בעת בניינו, ובכל מקום אחר – בעת חורבנו. מצות עשה זאת נגזרת מתוך 'מעשה יום הכיפורים' של הכוהן הגדול יחד עם ישראל במקדש.

כאמור לעיל, הרמב"ם לא מנה את מצות התשובה ביום הכיפורים כמצוה מיוחדת, שכן היא נכללת בסדר עבודת יום הכיפורים, והיא חלק ממנה 'ומצוה אחת היא' – כלשונו.

העזרה הייתה מתמלאת מישראל ביום

הכיפורים עם שחר כדי לקיים

מצות וידי כהלכתה

בקשר לכך ראוי להעיר, כי הפרשנים התלבטו בפירוש המשנה ביומא (כ, א), האומרת: "בכל יום תורמין את המזבח [תרומת הדשן] בקריאת הגבר או סמוך לו... וביום הכיפורים – מחצות [הלילה], וברגלים – מאשמורה הראשונה". וממשיכה המשנה ואומרת: "ולא הייתה קריאת הגבר מגעת עד שהייתה העזרה מלאה מישראל". רש"י, וכן פרשנים אחרים, מסבירים שהמשפט מחובר כהמשך אחד, ובהמשך למה שנאמר במשנה, ש'ברגלים היו תורמים את הדשן מאשמורה הראשונה', מוסיפה המשנה ואומרת שברגלים דווקא "הייתה

במקדש, אך אם התוודה האדם בכל מקום – תשובתו רצויה והיא מתקבלת לפני ה'. כך מתאפשר לכל אדם מישראל, בין בריא בין חולה, בין נער ובין זקן, בין אם היה ביכולתו להגיע לירושלים ולמקדש ביום הכיפורים ובין אם לאו, לחזור בתשובה בכל מקום, ואף מחוץ למקדש, ותשובתו רצויה "באשר הוא שם".

המצוה "לפני ה' תטהרו" – מצות עשה לדורות

נמצא, לאור האמור, שמצות הווידי והתשובה בהמשך הדורות מאז החורבן, אינה אלא המשך למצות הווידי והתשובה שעשו ישראל "לפני ה'" במקדש.

ואכן, כך כתב ב"ספר יראים" (סימן רסג), שמצות וידי יום כיפור, על כל איש ואשה מישראל בכל דור ודור, היא 'תולדה' והמשך למצות הווידי של הכוהן הגדול במקדש. בכך יובנו דברי בעל 'ספר החינוך' (מצוה סג), שדן במצוות הווידי והתשובה, וכתב: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות. ועובר על זה, ולא התוודה על חטאיו ביום הכיפורים, שהוא יום קבוע מעולם לסליחה ולכפרה – ביטל עשה זה, ונשא עוונו".

דבריו תמוהים, כי אם המצוה נוהגת "בכל זמן", כלשונו, ממילא יכול כל אדם להתוודות על חטאיו בכל יום שירצה במהלך ימות השנה, ואולי יתוודה אחת לכמה שנים, ומהיכן למד שמי שלא התוודה ביום כיפור, שהוא "יום קבוע לכפרה" – ביטל

מצות עשה?

ובהכרח, שאף לדעתו הפסוק בתורה

מצות וידי ומתקיימת לכתחילה בעזרה, אך בכל מקום שאדם התוודה –

עשה מצוה

המצוה "לפני ה' תטהרו" המתקיימת במקדש, אינה מחייבת נוכחות של כל ישראל בעזרה, ולא חייבה התורה את כל ישראל לעלות לרגל למקדש ביום הכיפורים, ואין זה "רגל" נוסף על שלוש הרגלים. אף אין מקום לכלל ישראל כולו בתחומי העזרה. אין זו אלא מצוה למי שיכול לבוא לעזרה ולהתוודות, וכך המצוה לכתחילה, להיטהר לפני ה' במקדשו, אך מי שאינו יכול להיות נוכח בעזרה, מצות התשובה שלו מתקבלת בכל מקום שהוא נמצא בו.

מצינו כדבר הזה במצוות אחדות בתורה, שלכתחילה יש לעשותן "לפני ה'" בירושלים ובמקדש, כגון הקרבת מעשר בהמה "לפני ה'" (דברים יב, ה-ו; ושם יד, כג, כו), וכן הבאת נדרים "לפני ה'" בירושלים ובמקדש (דברים יב, יח), והבאת ביכורים "לפני ה'" במקדש (דברים כו, ד), או הקרבת בכורות בהמה ואכילתם (לכוהנים) "לפני ה'" בירושלים, ועוד. מצוות אלה ניתן לקיימן רק "לפני ה'" במקדשו, אך אין הכרח שמקיים המצוה יהיה נוכח בירושלים באותה שעה, שכן גם אם הוא מנוע מלעלות, המצוה יכולה להיעשות על ידי אחרים כשהוא נשאר בביתו.

דוגמה לדבר, מה שכתב בעל 'ספר החינוך' (מצוה תרו) לענין מצות וידי מעשר, שלכתחילה "מצותה בבית המקדש, שנאמר: 'לפני ה' אלהיך'. אבל אם התוודה בכל מקום – יצא".

כן גם מצות התשובה ביום הכיפורים: לכתחילה מתקיימת המצוה "לפני ה'"

לעשות תשובה ולהתוודות ביום הכיפורים, ומצות וידוי יום הכיפורים היא שיתחיל מערב היום...".

המילים "חייבים הכל", וכן "מצות וידוי", מוכיחות כנ"ל, שבנוסף למצווה הכללית לשוב בתשובה בכל עת, לדעת הרמב"ם, יש מצוה וחובה מיוחדת לשוב בתשובה ביום הכיפורים. ובהכרח מקור הדברים הוא בפסוק "לפני ה' תטהרו", וכדברי חז"ל בתוספתא הנ"ל, שזאת מצוה מיוחדת ביום זה דווקא.

דברי רבי עקיבא בסוף מסכת יומא: המקדש לחוטאים – כמקווה לטהרת הטמאים

בהמשך לאמור, מתבארים דברי רבי עקיבא החותמים את משניות מסכת יומא (פה, ב): "אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל! לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים!... ואומר: 'מקווה ישראל ה' – מה מקווה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל'. ולא נתבררו דבריו, במה "אשריכם ישראל"? ומה ענינו של ה"מקווה" לענין אושרם של ישראל? וכיצד "טובלים" ישראל ונטהרים ב"מקווה" זה?

אולם מלשונו של רבי עקיבא ברור, שהוא מתייחס לפסוק המובא לפני כן במשנה שם: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם... לפני ה' תטהרו". שכן נזכרת בדבריו חובת ישראל להיטהר לפני ה', וכן הבטחת ה' לטהר את ישראל כשישובו בתשובה.

אולם הדגשתו המיוחדת של רבי עקיבא היא שטהרה זאת נעשית "לפני ה'", במקדש, ולפיכך הביא כראיה את הפסוק

האומר: "כי ביום הזה יכפר עליכם" – אזי – "לפני ה' תטהרו!" אין זה סיפור דברים, אלא זו מצות עשה, ומי שלא שב ביום זה ביטל מצוה מן התורה, כנ"ל.

נראה שבעל 'ספר החינוך' למד זאת מדברי חז"ל בתוספתא (יומא ד, ג), שדבריה הובאו הן בתלמוד הבבלי (יומא פ, ב) והן בתלמוד הירושלמי (יומא סוף פרק ח). וכך נאמר שם: "מצות וידוי – ערב יום הכיפורים עם חשכה. אבל אמרו חכמים, מתודה אדם קודם שיאכל וישתה, שמא תיטרף דעתו בתוך אכילה ושתיה. ואף על פי שהתוודה... צריך שיתוודה ערבית... שחרית... מוסף... מנחה... נעילה... שמא יארע בו דבר קלקלה כל היום כולו". מדברי חז"ל אלו נראה כדבר פשוט, שיש מצוה מן התורה להתוודות ביום הכיפורים דווקא, וכלשון הפסוק "כי ביום הזה יכפר" וכו', אלא שמן התורה די אם יתודה אדם פעם אחת במהלך היום ויעשה תשובה. "אבל אמרו חכמים" – וכאן באה תקנת חז"ל כדי להבטיח, שאכן אדם יעשה תשובה כמצוות התורה, וחייבו את האדם מדברי חכמים להתוודות כבר בערב יום הכיפורים, קודם שיאכל וישתה, ואחר כך ימשיך ויתפלל את תפילות היום, "שמא יארע בו דבר קלקלה".

וראה בירושלמי שם שהוסיפו ואמרו ש"כל היום כשר לוודוי", ומשמע מן הלשון שכל היום "כשר" מן התורה לוודוי, אלא שבאו חכמים ולימדו כיצד יש להתוודות במהלך יום זה.

נראה שזה גם המקור לדברי הרמב"ם, הכותב בהלכות תשובה (ב, ז): "יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכול... לפיכך חייבים הכול

מיטהרים! (וראה גם ירמיהו ג, ז, שירושלים כולה היא כ'מקווה', שנאמר: "ונקו אליה כל הגויים").

וממשיך רבי עקיבא: "מה מקווה מטהר את הטמאים" וסובל את טומאתם, בעוד שהמקווה עצמו נשאר טהור, אף הקב"ה במקדשו, הנמשל ל'מקווה', "מטהר את ישראל", וציווה על כל אדם מישראל לבוא ביום הכיפורים למקדש, לרחוץ עצמו מחטאותיו ומטומאתו, ככתוב: "מכל חטאותיכם לפני ה' – תטהרו!"

"מקווה ישראל ה'". פסוק זה נזכר בדברי ירמיהו בהמשך למילים "מרום מראשון מקום מקדשנו" (ירמיהו יז, יב). ובא רבי עקיבא, סנגורם של ישראל, לומר: "אשריכם ישראל!" ראו איזה 'אבא' טוב יש לכם, שבחר את היכלו ואת מקדשו לעשותו כ'מקווה' לרחוץ בו את כל טומאתכם. וכי מי זה המלך, ומי זה האב, שיעמיד את ארמונו ואת הפלטרין שלו לרחוץ בו את לכלוך בניו, את טומאתם ואת טינופם. אך "אשריכם ישראל!" לפני מי אתם מיטהרים ובאיזה 'מקווה' נפלא אתם

• **וידוי הכהן הגדול על ראש הפר** פר הכהן הגדול היה עומד 'בין האולם והמזבח' (בקרן צפונית מערבית של המזבח). "ראשו לדרום ופניו למערב (לכיוון ההיכל) והכהן עומד במזרח ופניו למערב (משנה יומא ג, ח) (בציור נראית העזרה במבט מצפון. מימין נראות שתי עשרה המעלות לרגלי פתח ה'אולם'. לעומתם נראה המזבח משמאל). על ראשו של פר זה היה הכהן הגדול סומך את שתי ידיו ומתודה שני וידויים.

וידוי ראשון – "עליו ועל ביתו". לאחר מכן היה פונה למזרח העזרה להטיל גורל על השעירים, וחזר שוב למקום הפר להתוודות וידוי שני – "על ביתו ועל אחיו הכהנים" (רמב"ם עבודת יום הכיפורים ד, א).

בשני וידויים אלה פתח הכהן הגדול ב"אנא השם" בהזכרת השם המפורש, והכהנים והעם השתחוו ארצה ב'פישוט ידים ורגלים'. במהלך שני הוידויים הזכיר הכהן הגדול את השם המפורש שש פעמים, והנוכחים בעזרה השתחוו ארצה על כל הזכרת שם.

ערב יום הכיפורים

בערב יום הכיפורים מתפללים מנחה של ערב שבת ויום טוב ומוסיפים הוידוי לאחר "יהיו לרצון" בתפילת שמונה עשרה. הוידוי מופיע בעמוד 70.

הדלקת נרות

לפני הדלקת הנרות ראוי להדליק נר נשמה, כדי שיהיה נר ששבת' להבדלה במוצאי יום הכיפורים (ש"ע תרכד, ד).

בשבת יש להוסיף את המילים בסוגריים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל (שַׁבָּת וְשֶׁל) יוֹם הַכִּיפּוּרִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיַּמְנוּ, וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנָהּ הַזֶּה.

תפילה לאישה אחרי שהדליקה נרות:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁנִּבְנָה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ
וְשֵׁם נִעְבְּדְךָ בִּירֵאָה בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשֵׁנִים קְדָמְנִיּוֹת.
וְעֲרְבָה לִיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּיָמֵי עוֹלָם וּכְשֵׁנִים קְדָמְנִיּוֹת:

מלאכיג

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתְּחַוֶּנּוּ אוֹתִי (אישה נשואה
מוסיפה: וְאֶת אִישִׁי / אִם הוֹרִיחַ חַיִּים: וְאֶת אָבִי / וְאֶת אִמִּי / אִם יֵשׁ לָהּ ילְדִים:
וְאֶת בְּנֵי וְאֶת בָּנוֹתַי) וְאֶת כָּל קְרוֹבֵי, וְתֵתֵן לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל חַיִּים טוֹבִים

וְאֲרָפִים, וְתִזְכְּרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹבָה וּבְרָכָה, וְתִפְקְדֵנוּ בְּפִקְדַת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים,
וְתִבְרַכְנוּ בְּרֻכּוֹת גְּדוֹלוֹת, וְתִשְׁלִים בְּתֵינּוּ וְתִשְׁכַּן שְׂכִינְתְּךָ בֵּינֵינוּ. וְזַכְּנֵנוּ
לְגִידֵל בְּנִים וּבְנֵי בְנֵים חַכְמִים וְנְבוֹנִים, אֹהֲבֵי יְהוָה יִרְאֵי אֱלֹהִים, אֲנָשֵׁי
אֱמֶת וְרַע קָדֵשׁ, בִּיהוּה דְּבָקִים וּמְאִירִים אֶת הָעוֹלָם בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים
טוֹבִים וּבְכָל מְלָאכַת עֲבוֹדַת הַבּוֹרָא. אָנָּה שָׁמַע אֶת תְּחִנָּתִי בְּעֵת הַזֹּאת
בְּזִכּוֹת שְׂרָה וּרְבֵקָה וְרַחֵל וְלֵאָה אֲמוֹתֵינוּ, וְהָאֵר נִרְנֵנוּ שְׁלֵא יִכְבֶּה לְעוֹלָם
וְעַד, וְהָאֵר פְּנִיךָ וְנִשְׁעָה. אָמֵן.

הקדמה לערבית

מסוגל ועת רצון, וביחד עם הסליחה נפתחת הדרך לבניין המקדש כבעבר.

זכרון בית המקדש בתפילות יום הכיפורים מביא לבניינו במהרה

במהלך תפילת העמידה של יום הכיפורים נזכרים הביטויים: 'ירושלים', 'ציון', 'משכן', 'מקדש' וכד', פעמים רבות. זאת, על פי מה שאמרו חז"ל, ש'כל תפילתן של ישראל אינה אלא על בית המקדש: בורא עולם! מתי יבנה המקדש? בורא עולם! מתי יבנה המקדש?' (בראשית רבה יג, ב).

כן גם אמרו חז"ל בירושלמי (ברכות ד, ה) על הפסוק בשיר השירים 'תל פיות' – 'תל וחורבה של הפיות מתפללים עליו שיבנה. בברכת המזון – 'בונה ירושלים', בתפילת שמונה עשרה – 'אלהי דוד ובונה ירושלים', בקריאת שמע (של ערבית) – 'הפורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלים'. יתכן שיאמר אדם: מי אני שאבוא לפני ה' ואבקש על בנין המקדש? כבר בקשו זאת גדולים וטובים לפני, ואם תפילתם לא נשמעה, למה תשמע תפילתי? על כך אמר ר' שמעון בן יוחאי במכילתא דרשב"י (משפטים כב): 'מנין שלא יאמר אדם, איני כדאי להתפלל על בית המקדש ועל ארץ ישראל? תלמוד לומר: 'שמעו אשמע צעקתו!' כלומר, כל תפילה של אדם, כקטן כגדול, מגיעה לפני

'סלחתי כדבריך' – מבוא לבניין המקדש תפילת ערבית של יום הכיפורים חותמת תקופה של ארבעים יום מאז ראש חודש אלול. עם רדת החשיכה וכניסת היום הקדוש הרי זו שעת רצון מיוחדת, שעת 'סלחתי כדבריך'. כך הם דברי רש"י (דברים ט, יח) על הפסוק המתאר את אותם ארבעים יום: "ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום..." ואותם ארבעים יום כלו ביום הכפורים. בו ביום נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל בשמחה, ואמר לו למשה: 'סלחתי כדבריך! לךך הוקבע יום זה למחילה ולסליחה'. מסיבה זו התקינו מחברי התפילה לומר אחר 'כל נדרי' את הפסוק (במדבר טו, כו): 'ויאמר ה' סלחתי כדבריך'. ומשנכנס הצום ביום הארבעים, וישראל מזוככים בצום תפילה ותשובה, גדול כוחה של תפילה זו לכפר על חטאי היחיד והציבור.

במדרש שמות רבה (פרשה נא) מוסיפים חז"ל, שמיד עם הסליחה ניתנה גם מצות בניין המקדש, ובלשון המדרש: "כיון שהלך משה לבקש רחמים עליהם – מיד סלח להם הקדוש ברוך הוא... אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך! הריני משרה שכינתי בתוכם, שנאמר (שמות כה): 'זעשו לי מקדש...' 'משכן העדות' – עדות היא לישראל שמחל להם הקדוש ברוך הוא'. נמצא, שיום הכיפורים בו ניתנה מצוות המקדש לישראל הוא יום

בימי רחבעם וירבעם... אמר ר' סימון בן מנסיא: "אין ישראל רואין סימן גאולה לעולם, עד שיחזרו ויבקשו שלשתם". (ילקוט שמעוני, שמואל ק"ז, ורש"י הושע ג, ה).

כנגד שלשת הדברים שמאסו ישראל, מובא בנוסח וידוי יום הכיפורים הנאמר בקהילות רבות מישראל כדלהלן: "מרדנו במלכות שמים, מרדנו במלכות בית דוד, מאסנו במקדש, והגנו חוזרים ומבקשים את שלשתם".

בהמשך לאמור פותחת תפילת יום הכיפורים: "ובכן יתקדש שמך ה' אלהינו על ישראל עמך, ועל מלכות בית דוד משיחך, ועל מכוונך והיכלך". במלים אלה, חוזרים ישראל ומבקשים את שלשת הדברים שמאסו בהם: את מלכות שמים – שימלך ה' על ישראל, את מלכות בית דוד, ואת בנין בית המקדש.

המעין בהמשך התפילה, יווכח כי מרבית הברכות סובבות סביב בקשת שלשת הדברים האלה, שכן ככל שביקשו אותם ישראל – כן יתקדש שם ה' בעולם, וכן ילכו ויראו סימני גאולה.

כסא כבודו של הקב"ה, ואין אדם יודע איזו תפילה, היוצאת מלב נשבר, מתקבלת ורצויה לפני הקב"ה, ומקרבת את השעה של בנין ירושלים.

כן אמרו חכמינו ז"ל, שאם ישראל מזכירים את ירושלים בתפילתם, מביא הדבר את הקב"ה לקיים את שבועתו ולבנות את ירושלים והמקדש. ראה תהלים (קל"ז) הפותח בפסוק: "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון". ובהמשך נאמר שם: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". שואלים על כך חז"ל במדרש תהלים (קכא): "ולא כן היה צריך לומר? כלומר, לשון הפסוק היתה צריכה להיות "אם נשכחך" – בלשון רבים? ומשיב המדרש: "אלא אמר להם הקב"ה: בכיתם אתם – אף אני בוכה עמכם! לכן נאמר [בלשון יחיד] "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני", ונשבע ה' לבנות את ירושלים.

מכוונת התפילה ביום הכיפורים

תפילת יום הכיפורים בנויה על מאמרו של ר' שמעון בן יוחאי: "בשלשה דברים מאסו ישראל: במלכות שמים, ובמלכות בית דוד ובבנין בית המקדש. אימתי מאסו שלשתם?

וּבַעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה
מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם

במדבר כט, ז

בִּי
יּוֹם כִּפּוּרִים

הוא

לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם

לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

ויקרא כג, כח

ליל יום הכיפורים

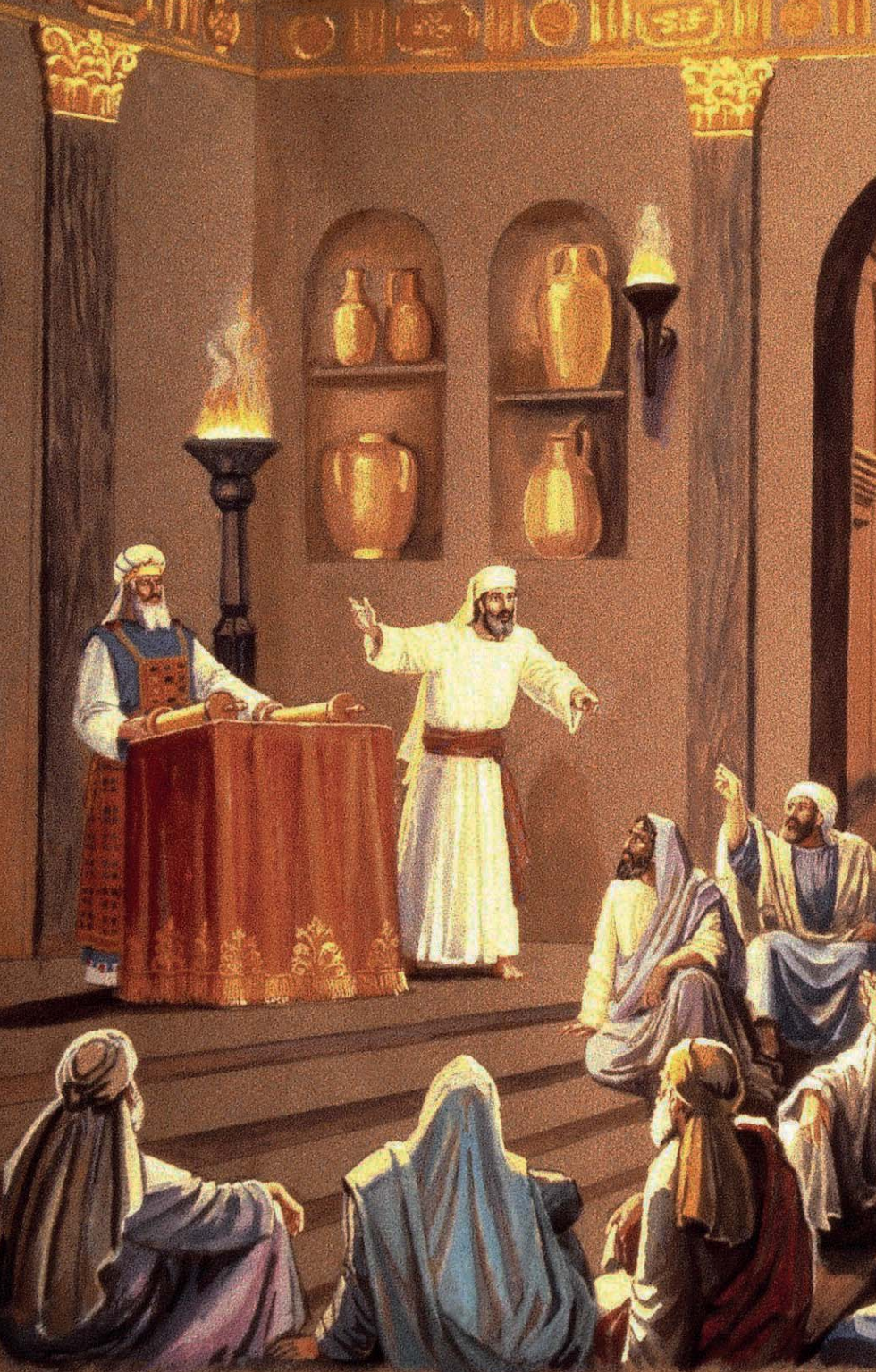
45 תפילה זכה

52 כל נדרי

53 קבלת שבת

57 ערבית ליום הכיפורים

תפילה זכה

מצות וידוי של ערב יום הכיפורים, שצריך להתוודות כדי שיוכנס ליום בתשובה, הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו... ואף על פי שהתוודה קודם אכילה, חוזר ומתוודה בומנו עם חשיכה" (רמב"ן, יומא פו ע"ב). אף ששיטת הרמב"ן לא נפסקה להלכה, רבים מקפידים לומר 'תפילה זכה' שבה וידוי לפני חשכה. מקורו של הנוסח המקובל ב'חיי אדם' קמד, כ.

נשים אומרות תפילה זו בלשון נקבה, ומשמיטות את המילים שבסוגריים.

רבוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אֵב הַרְחָמִים וְהַסְּלִיחוֹת, אֲשֶׁר יִמְנַךְ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שְׂבִים, וְאַתָּה בְּרֵאתָ אֶת הָאָדָם לְהִיטִיב לוֹ בְּאַחֲרִיתוֹ, וּבְרֵאתָ לוֹ שְׁנֵי יְצָרִים, יְצַר טוֹב וַיְצַר רָע, כְּדֵי שֶׁתְּהִיָּה הַבְּחִירָה בְּיָדוֹ לִבְחֹר בְּטוֹב אוֹ בְּרָע וּכְדֵי לִתֵּן לוֹ שָׂכָר טוֹב עַל טוֹב בְּחִירָתוֹ, כִּי כֵן גְּזָרָה חֲכַמְתָּךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: רֵאֵה נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב, וְאֶת־הַמּוֹת וְאֶת־הָרָע: וּבְחִרְתָּ בַּחַיִּים:

דברים ל

וְעַתָּה, אֱלֹהֵי, לֹא שָׁמַעְתִּי לְקוֹלְךָ, וְהִלַּכְתִּי בַעֲצַת יְצַר הָרָע וּבְדַרְכֵי לְבִי, וּמֵאַסְתִּי בְטוֹב וּבְחִירְתִּי בְּרָע, וְלֹא דִי לִי שְׁלֹא קִדְשְׁתִּי אֶת אֲבְרֵי אֱלֹא טַמְאֵתִי אוֹתָם.

בְּרֵאתָ בִי מִחַ וּלְבַב וּבִהֶם חוֹשׁ הַמַּחְשָׁבָה לְחֹשֶׁב מַחְשְׁבוֹת טוֹבוֹת וְהַרְהוּרִים טוֹבִים, וְלֵב לְהַבִּין דְּבָרֵי קִדְשְׁךָ, וְלִהְיוֹת לְלֵב וּלְבָרֶךְ כָּל הַבְּרוּכוֹת בְּמַחְשָׁבָה טְהוֹרָה, וְאֲנִי טַמְאֵתִי אוֹתָם בְּהַרְהוּרִים רָעִים וּמַחְשְׁבוֹת זָרוֹת. (וְלֹא דִי בְּזָה, אֱלֹא שֶׁעַל יְדֵי הַרְהוּרִים רָעִים בָּאתִי לְיָדֵי הוֹצָאוֹת זָרָע לְבַטְלָה, פָּעַם בְּרָצוֹן וּפָעַם בְּאַנֶּס, בְּטַמְאֵת קְרִי הַמְטַמֵּא אֶת כָּל הַגּוֹף, וּמֵהֶם בְּרֵאתִי מַשְׁחִיתִים וּמַחְבָּלִים הַנִּקְרָאִים נִגְעֵי בְּנֵי אָדָם. אוֹי לִי כִּי תַחַת מַחְשְׁבוֹת טוֹבוֹת שִׁכַּלְתִּי לְבָרֵא עַל יְדִיהֶן מְלֹאכִים קְדוֹשִׁים, שִׁיְהִיו סְנִיגוּרִים וּפְרַקְלִיטִים טוֹבִים עָלַי, תַּחְתִּיתֵיהֶם בְּרֵאתִי מַשְׁחִיתִים לְחַבֵּל בַּעֲצָמֵי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וְהַכַּחֲתִינוּ בְּשִׁבְטֵי אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי אָדָם:)

שמואל ב'ז

בְּרֵאתָ בִי עֵינַיִם וּבִהֶן חוֹשׁ הָרְאוֹת לְרְאוֹת בָּהֶן מֵה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְלִקְדַּשׁ אוֹתָן בְּרֵאתִי כָּל דְּבַר שֶׁבְּקִדְשָׁה. הַזְהִרְתָּ בַּתּוֹרָתְךָ: וְלֹא

במדבר טו

תְּתוֹרוֹ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם: אוֹי לִי כִי הִלַכְתִּי אַחֲרֵי עֵינֵי וְטַמְאֵתִי אוֹתָן לְהִסְתַּפֵּל בְּכָל דְבַר טְמֵאָה.

בְּרֵאתָ בִּי אֲזַנִּים לְשִׁמְעַת דְּבָרֵי קְדוּשָׁה וְדְבָרֵי תוֹרָה, אוֹי לִי כִי טַמְאֵתִי אוֹתָן לְשִׁמְעַת דְּבָרֵי נְבִלָה וְלִשְׁוֹן הָרַע וְדְבָרִים אֲסוּרִים. אוֹי לְאֲזַנִּים שְׂכָךְ שׁוֹמְעוֹת.

בְּרֵאתָ בִּי פֶה וְלִשׁוֹן וְשֵׁנִים וְחִיד וְגֵרוֹן, וְנִתַּתָּ בְּהֵם פֶּחַ לְדַבֵּר בְּהֵם חֲמִשׁ מוֹצְאוֹת הָאוֹתוֹת הַקְּדוּשׁוֹת שֶׁל אֶלֶף בֵּית, אֲשֶׁר בִּהֵן בְּרֵאתָ שְׁמַיִם וְאָרֶץ וּמְלוֹאֵם, וּבִהֵן אֲרָגְתָּ תוֹרַתְךָ הַקְּדוּשָׁה, וּבִכַח הַדְּבוּר הַבְּדִלְתָּ אֶת הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה, וְאֶפְלוּ בְּבִהְמָה לֹא הֵייתִי, כִּי טַמְאֵתִי כִּי בְּדְבָרֵי נְבִלָה, בְּלִשְׁוֹן הָרַע, בְּשִׁקְרִים, לִיצְנוּת, רְכִילוּת, מַחְלָקָת, מַלְבִּין פְּנֵי חֵבְרוֹ, מְקַלֵּל אֶת חֵבְרוֹ, מִתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹן חֵבְרוֹ, דְּבָרֵי מִשָּׂא וּמִתָּן בְּשִׁבְתּוֹ וְיוֹם טוֹב, בְּשִׁבוּעוֹת וּנְדָרִים.

בְּרֵאתָ בִּי יָדַיִם וְחוּשׁ הַמְּשׁוּשׁ לְעֶסֶק בִּהֵן בְּמִצְוֹת, וְאֲנִי טַמְאֵתִי אוֹתָן בְּמִשְׁמוֹשֵׁינִי שֶׁל אֲסוּר, לְהַכּוֹת בְּאֲגָרוֹף רָשָׁע וְלַהֲרִים יָד לְהַכּוֹת בֶּן אָדָם וְלִטְלִיל דְּבָרִים הַמְּקַצִּים בְּשִׁבְתּוֹ וְיוֹם טוֹב.

בְּרֵאתָ בִּי רַגְלַיִם לְהִלֵּךְ לְכָל דְבַר מִצְוָה, וְאֲנִי טַמְאֵתִי אוֹתָן בְּרַגְלַיִם מִמְּהֵרוֹת לְרוּץ לְרָעָה.

מִשִּׁשְׁתֵּי אֶת כָּל אֲבָרֵי וּמִצְאֵתִי אוֹתָם בְּעֵלֵי מוֹמִיִן, מִכַּף רַגְלֵי וְעַד רֵאשִׁי אֵין בִּי מֵתָם. בְּשִׁתִּי וּנְכַלְמַתִּי לְהָרִים אֱלֹהֵי פְנֵי אֵלֶיךָ, כִּי בְּאֶלֶה הָאֲבָרִים וְהַחוּשִׁים שְׁחַנְנַתְנִי בְּהֵם, וּבִכַח הַחַיִּים שֶׁהַשְּׁפַעַתָּ עֲלֵיהֶם תְּמִיד, בְּהֵם נִשְׁתַּמְשַׁתִּי לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֶיךָ וְלַעֲבֹר עַל רְצוֹנְךָ. אוֹי לִי וְאוֹי לְנַפְשִׁי.

וְלִהְיוֹת שְׂיַדְעֵתִי שְׂכַמְעֵט אֵין צְדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יַחְטָא בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ בְּמָמוֹן אוֹ בְּגוֹפּוֹ, בְּמַעֲשֵׂה אוֹ בְּדְבוּר פֶּה, וְעַל זֶה דּוּחַ לְבִי בְּקַרְבִּי, כִּי עַל חֲטָא שְׂבִין אָדָם לְחֵבְרוֹ אֵין יוֹם הַכַּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד

שִׁירָצָה אֶת חֲבֵרוֹ, וְעַל זֶה נִשְׁבַּר לִבִּי בְּקִרְבִי וּרְחַפּוּ עֲצֻמוֹתַי, כִּי אֶפְלוּ יוֹם הַמִּיתָה אֵינּוּ מְכַפֵּר. לָכֵן אֲנִי מִפִּיל תַּחֲנַנְתִּי לִפְנֵיךָ שְׂתַרְחַם עָלַי, וְתַתְּנֵנִי לַחַן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינַי כָּל בְּנֵי אָדָם. וְהִנְנִי מוֹחֵל בְּמַחִילָה גְמוּרָה לְכָל מִי שְׂחָטָא נְגַדִי, בֵּין בְּגוֹפוֹ וּבֵין בְּמִמוֹנוֹ אוֹ שְׂדִבְר עָלַי לְשׁוֹן הָרַע, וְאֶפְלוּ הוֹצָאת שֵׁם רַע, וְכֵן לְכָל מִי שְׂהִזִיק לִי בְּגוֹפִי אוֹ בְּמִמוֹנִי, וּלְכָל חֲטָאת הָאָדָם אֲשֶׁר בֵּין אָדָם לְחֲבֵרוֹ, חוּץ מִמִּמוֹן אֲשֶׁר אוֹכַל לְהוֹצִיא עַל פִּי דִין, וְחוּץ מִמִּי שְׂחָטָא כְּנַגְדִי וְאָמַר: אֲחָטָא לוֹ וְהוּא יִמְחַל לִי. חוּץ מֵאלוֹ, אֲנִי מוֹחֵל בְּמַחִילָה גְמוּרָה, וְלֹא יַעֲנֹשׂ שׁוֹם אָדָם בְּסַפְתִּי. וּכְשֵׁם שְׂאֲנִי מוֹחֵל לְכָל אָדָם, כֵּן תִּתֵּן אֶת חַנּוּי בְּעֵינַי כָּל אָדָם, שִׁימְחֵלוּ לִי בְּמַחִילָה גְמוּרָה.

וְעַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי, גְלוּי וְיִדוּעַ לִפְנֵיךָ, שְׂלֹא נִתְּבוֹנְתִי בְּכָל הַחֲטָאִים וְהָעוֹנוֹת לְהַכְעִיסְךָ וּלְמַרְדֵּךְ כְּנַגְדְךָ, אֲךָ הִלַּכְתִּי בְּעֵצַת יִצְרֵי הָרַע, אֲשֶׁר תָּמִיד בְּכָל יוֹם פּוֹרֵשׁ רִשְׁתִּי לְרַגְלִי לְלַכְדֵנִי. וְאֲנִי עָנִי וְאֶבְיוֹן תּוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ, כְּשֵׁל כָּחִי לְעַמֵּד כְּנַגְדּוֹ, וְעַמַּל הַפְּרִנְסָה לְפָרְנָם אֶת בְּנֵי בֵיתִי וְטִרְדַת הַזִּמְן וּמִקְרִיו הֵם הָיוּ בְּעוֹכְרֵי. וּלְפִי שָׂכַל זֶה גְלוּי וְיִדוּעַ לִפְנֵיךָ, כִּי אָדָם אֵין צְדִיק בְּאַרְץ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֲחָטָא: לָכֵן בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים נִתַּת לָנוּ יוֹם אֶחָד בְּשָׁנָה, יוֹם אֲדִיר וְקָדוֹשׁ, יוֹם הַכַּפּוּרִים הַזֶּה הֵבֵא עָלֵינוּ לְטוֹבָה, לְשׁוֹב לִפְנֵיךָ וּלְכַפֵּר אֶת כָּל עוֹנוֹתֵינוּ וּלְטַהֵר אוֹתָנוּ מִטְּמְאוֹתֵינוּ, כְּמוֹ שְׂכַת־טוֹב: כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכָּל חֲטָאֵתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תְּטַהֲרוּ:

וְעַתָּה רֵאֵה עִמְךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לָקַחְתָּ אוֹתָם לְךָ לְעָם, מִי כְּעִמְךָ יִשְׂרָאֵל טְהוּרִים וְקָדוֹשִׁים הַמִּיחַלִּים וּמְצַפִּים לְמַחִילְתֶּךָ. בְּאֵנוּ בְּלֵב נִשְׁבַּר וְנִדְבָה, כְּעַנְיִים וְדָלִים וְרָשִׁים, לְבַקֵּשׁ מִמְךָ מַחִילָה וְסְלִיחָה וְכַפָּרָה עַל כָּל מַה שְׂחָטָאנוּ וְעוֹיְנוּ וּפְשַׁעְנוּ לִפְנֵיךָ. יִדְעֵנוּ יְהוָה רְשַׁעְנוּ וְעוֹן אֲבוֹתֵינוּ. בְּשָׁנוּ וּנְכַלְמָנוּ לְהָרִים פְּנֵינוּ אֵלֶיךָ, כְּבִשְׂת גָּב כִּי יִמְצֵא: וְאִיךָ נִפְתַּח פֶּה וְנָרִים רֹאשׁ, כִּי בָרַב עוֹנֵינוּ הֶעֱבַרְנוּ מֵעַלְיֵנוּ הַצֶּלֶם

קדלתו

ויקרא טו

ירמיה ב

הַקְּדוֹשׁ אֲשֶׁר הוּא מְלָבִישׁ אוֹתָנוּ, אֲשֶׁר כָּל הַמַּזְיָקִים וְהַמְקַטְרָגִים
 אֵינָם יְכוּלִים לְהַבִּיט בְּפָנָיו, כְּמָה שְׁכָתוּב: וַיֵּרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ, כִּי שָׁם
 יִהְיֶה נִקְרָא עֲלֶיךָ, וַיֵּרָאוּ מִמֶּךָ: וְהַחֲלַפְנוּ אוֹתוֹ בְּצַלֵּם טָמֵא, וּלְבָשָׁנוּ
 בְּגָדִים צוּאִים, וְאֵיךְ נְבוֹא בְּשֵׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ שֶׁק מְלַכְלֶךְ בְּצוּאָה.
 מִתְמַיְהִים אֲנַחְנוּ עַל נַפְשָׁנוּ אֵיךְ נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת, כִּי הוֹצֵאֵנוּ
 נַפְשָׁנוּ וְרוּחָנוּ מִהָעוֹלָם הַקְּדוֹשׁ וּבְרַחְנוּ לְמָקוֹם מְדַבֵּר צִיָּה וְצַלְמוֹת,
 לְמָקוֹם טָמֵאת הַקְּלָפוֹת.

דברים כח

וְאַתָּה יְיָ הוּא אֱלֹהֵינוּ, הַרוֹצֵה בְּתַשׁוּבַת רְשָׁעִים, כְּמָה שְׁכָתוּב: שׁוּבוּ
 שׁוּבוּ מִדְרָכֵיכֶם הָרָעִים, וְלִמָּה תִּמְוֹתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: וְנֹאמַר: הַחֲפֹץ
 אַחֲפֹץ מוֹת רָשָׁע, נֶאֱמַר אֲדֹנָי יְיָהוּהוּ, הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ מִדְרָכָיו וְחִיָּה: עֵתָה
 שָׁמְנוּ אֶל לִבְנוֹ לְשׁוֹב, וּלְבוֹא לִפְנֵיךְ בְּבִשְׂת פָּנִים. אֲבִינוּ מְלַכְנוּ, רַחֵם
 עָלֵינוּ פְּרַחֵם אָב עַל בְּנוֹ שְׁמֹרד בְּאֲבִיו וַיֵּצֵא מִבֵּיתוֹ, וּבְשׁוּבוֹ אֶל אָבִיו
 בְּבִשְׂת פָּנִים וּבְכִי וַצַּעֲקָה וּמִתְנַפֵּל לִפְנָיו, מִדְּרַךְ הָאָב לְרַחֵם עַל בְּנוֹ.
 וְאִם עֲבָדִים אֲנַחְנוּ, הַמְכָה אֶת עַבְדּוֹ בִּיסּוּרִים כְּשִׁמְרֹד בּוֹ, הִנֵּה כָּבוֹד
 לְקִינוֹ בְּשִׁעְבוֹד מְלָכִיוֹת וְיִסּוּרֵי שַׁבְּגוּף, אוֹ עֲנִיוֹת וַצַּעַר גְּדוֹל בְּנִים
 וְשָׂאֵר מְכֹאֲוִבִים. יִסְרְנוּ יְיָהוּהוּ אֶךְ בְּמִשְׁפָּט, אֶל בְּאַפְךָ פֶּן תִּמְעַטְנוּ.
 רַחֵם עָלֵינוּ וְצוּה לְמַלְאָכֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַמְּמַנִּים עַל הַטְּהָרָה, לְהַפְּשִׁיט
 אֶת הַבְּגָדִים הַצּוּאִים מֵעָלֵינוּ וּלְטַהֲרֵנוּ מִכָּל חַטָּאתֵינוּ, כְּמָה שְׁכָתוּב:
 הִסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצּוּאִים מֵעָלָיו: וְהַלְבִּשׁ אוֹתָנוּ מַחֲלָצוֹת. וְכַתְּפֵלֶת דָּוִד
 הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם: הַשִּׁיבָה לִי שִׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ, וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי:
 לֵב טְהוֹר בְּרָא לָנוּ אֱלֹהִים, וְרוּחַ חֲדָשָׁה תִּתֵּן בְּקִרְבָּנוּ. וְאִם פֶּשַׁעֵנוּ
 וּמִרְדָּנוּ כְּמִדַּת בְּשׂוֹר וְדָם, אַתָּה עֹשֶׂה כְּמִדַּתְךָ לְמַחֵל וּלְסַלֵּחַ. וְאֵל
 יַעֲבֹבוּ עֲוֹנוֹתֵינוּ מִלְּשׁוֹב לִפְנֵיךְ, כְּמִדַּתְךָ לְקַבֵּל שָׁבִים. וְחִזַּק לִבְנוֹ
 בְּתוֹרַתְךָ וּבִירְאָתְךָ, שֶׁתְּהִיָּה יִרְאָתְךָ תִּמְיֵד קְבוּעָה בְּלִבָּנוּ. וְטִהַר
 רַעֲיוֹנֵינוּ וּמַחֲשַׁבוֹתֵינוּ לְעִבּוֹדְתְךָ. וְרֵאָה בְּשִׁבְרוֹן לִבִּי, כִּי מִתְנַחֵם אָנִי
 עַל מַעֲשֵׂי הָרָעִים שֶׁעֲשִׂיתִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה, וּבּוֹכָה וּמִתְאוֹנֵן וּמִתּוֹדֶה

יחזקאל לג

יחזקאל יח

זכריה ג

תהלים נא

עליהם, ואומר: חטאתי עויתי פשעתי לפניך. וקבל תשובתי בתוך תשובת כל עמך ישראל השבים לפניך בכל לבם, כי גם אני מבני אברהם יצחק ויעקב. ואל יעבבו עונותי הרבים מלשוב לפניך בכל לב. וזכני שאשוב לפניך בלב שלם ולהתחרט על עונותי חרטה גמורה, ולעזוב מעשי הרעים עזיבה עולמית. ורחם עלי והצילני עד עולם מפל חטא ועון, כי לולא רחמיך וחסדיך אי אפשר לעמוד נגד היצר הרע, אשר הוא בוער כאש בעצמותי, ולכן רחם עלי ותן בי כח לעמוד בנגודו. כמו שאמרו החכמים והצדיקים בדברי קדשם, הבא לטהר מסייעין אותו.

והנה אני מקבל עלי קדשת יום הכפורים, ולהתענות בו בחמשה ענויים שצוית לנו על ידי משה עבדך בתורתך הקדושה: אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה, ולשבת ביום הקדוש הזה מפל מלאכה. ועל ידי ענוי מאכילה ושתיה, תכפר לנו מה שחטאנו באכילות ושתיות אסורות. ועל ידי ענוי מרחיצה וסיכה, תכפר לנו מה שחטאנו בתענוגים בימי החל, ובפרט תענוגים האסורים. ועל ידי ענוי מנעילת הסנדל, תכפר לנו מה שחטאנו ברגלים הממהרות לרוץ לרע, ואת אשר עברנו על עשרים וארבעה דברים שבית דין מנדין עליהם, ונתחייבנו להיות יחפי רגלים כמנדים. ועל ידי ענוי מתשמיש המטה, תכפר לנו מה שחטאנו (ופגמנו בבגדית קדש בטמאת קרי ובהוצאת זרע לבטלה, ומה שבעלנו בעילות אסורות). ועל ידי חמש תפלות ותחנונות ובקשות, יתקן מה שפגמנו בחמש מוצאות הפה: החיך, והגרון, והלשון, והשנים, והשפתים, שמהם יוצא הדבור, וטמאתי אותם בכל הדברים האסורים ונדרים ושבועות. ועל ידי חבוק ונשוק ספר התורה, ועל ידי זכות התפלות שנתפלל ביום הקדוש הזה, יעלו ויבאו ויגיעו ויצטרפו עמהן כל התפלות שהתפללנו בכל השנה בלא כונה, ויהיו כלן נכללות

בְּתַפְלוֹת הַיּוֹם הַזֶּה, וַיִּגְעוּ לְרֹאשׁוֹךְ לְהִיּוֹת עֵטְרָה לְרֹאשׁוֹךְ בְּכָל־
 תַּפְלוֹת יִשְׂרָאֵל. וְעַל יְדֵי דַמְעוֹת עֵינַי, יִתְקַן מִה שֶׁפָּגַמְנוּ בְּרֵאִית עֵינַיִם
 בְּכָל דְּבַר טָמֵא. וְעַל יְדֵי רְתִיחַת גּוֹפְנֵנו עַל יְדֵי הַתַּעֲנִית וְהַתַּפְלוֹת,
 יִתְקַן מִה שֶׁהִרְתַּחְנוּ רַמ"ח אַבְרִינֵנו וְשִׁס"ה גִּידֵינוּ בְּאִישׁ שֶׁל יֵצֵר הָרַע.
 וּבִמְעוֹט חֻלְבָּנוּ וּדְמָנוּ עַל יְדֵי הַתַּעֲנִית, יִכָּפֵר כָּל מִה שֶׁחָטְאנוּ וְשִׁעֲוִינוּ
 וְשִׁפְשַׁעְנוּ לְפָנֶיךָ, וְתִהְיֶה נַחֲשֻׁבֶת לְפָנֶיךָ הַתַּעֲנִית כְּאִלוֹ הַקְּרָבָנוּ אֶת
 גּוֹפְנֵנו עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ, וְתִקְבַּל לְפָנֶיךָ לְרִיחַ נִיחּוֹחַ בְּקָרְבָן וּבַעֲוֹלָה.

וְהִנֵּה יָדַעְנוּ כִּי אֲנַחְנוּ מַחֲבִיבִים לְהַתַּעַנּוֹת עַל פִּי תְקוּנֵי הַתְּשׁוּבָה עַל
 כָּל חֵטָא, וְלִסְגָף אֶת גּוֹפְנֵנו בְּתְשׁוּבַת הַמִּשְׁקָל נֶגֶד מִה שֶׁהִתְעַנֵּנּוּ
 בַּעֲבֵרוֹת. אֲךְ גְּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ, שְׂאִין בָּנוּ כַּח לְהַתַּעַנּוֹת אֲפִלוּ עַל
 חֵטָא אֶחָד וּמְכַל שִׁבּוֹן עַל כָּל עוֹן וְעוֹן, כִּי רַבּוּ עוֹנוֹתֵינוּ מִלְּסֹפֵר וּכְשֶׁל
 כֹּחֵנוּ. וְלָבֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, שִׁיְהִיָּה צוּם הַתַּעֲנִית
 בַּיּוֹם הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, יוֹם הַכַּפּוּרִים הַבָּא עֲלֵינוּ לְטוֹבָה, כַּפָּרָה עַל כָּל
 עוֹנוֹתֵינוּ.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים, הַרוֹצֵה בְּתְשׁוּבַת
 רְשָׁעִים, שֶׁתִּתֵּן בְּלִבָּנוּ וּבְלִבְ כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶהְבֶּתְךָ וְיִרְאֶתְךָ
 לִירְאָה אוֹתְךָ כָּל הַיָּמִים. וּבְתוֹכֶם תִּרְחַם עַל פּוֹשְׁעֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל,
 וְתֵן בְּלִבֶּם פֶּחַד הַדָּר גְּאוּנֶךָ, וְהַכֵּנֵעַ לִבֶּם הָאֶבֶן וְיִשׁוּבוּ לְפָנֶיךָ בְּלִב
 שָׁלֵם, כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּ עַל יְדֵי נְבִיאֶיךָ, לְבַל יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדְחָ. גַּם כִּי
 הִרְבּוּ אֲשׁמָה לְפָנֶיךָ עַד שֶׁנִּגְעִלוּ בְּפָנֶיהֶם דְּרִכֵּי תְשׁוּבָה, אֶתָּה בְּרַחֲמֶיךָ
 הַרְבִּיבִים חֲתוּרָה לְהֵם חֲתִירָה מִתַּחַת כִּסֵּא כְבוֹדְךָ וּקְבִלֵם בְּתְשׁוּבָה. וְרַחֵם
 עָלֵינוּ וְתֵן בָּנוּ כַּח לַעֲבַד אוֹתְךָ כָּל הַיָּמִים, וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ כָּל הַמְּנִיעוֹת
 וְהַסְּבוֹת הַמוֹנְעוֹת אוֹתָנוּ מִלַּעֲבַד אוֹתְךָ, כִּי אֶתָּה יִצְרַתָּנוּ וְתִדְעַ
 כָּל מַחְסוּרֵי בְנֵי אָדָם וְטַבְעֵם הַמְּבַלְבְּלִים אוֹתָם מִעֲבוּדְתְּךָ, וּבִידְךָ
 לְהִסְרֵם וּלְמַנְעֵם. וְלֹא תִטְרֹף עָלֵינוּ אֶת הַשְּׁעָה עַד שֶׁנִּשׁוּב לְפָנֶיךָ
 בְּלִב שָׁלֵם, וְנִהְיֶה כָּל יְמֵינוּ בְּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, עַד סוֹף הַרְגָע

הֶאֱחָרוֹן, אֲשֶׁר יִהְיֶה לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ לְאַסֹּף אֶת נַשְׁמוֹתֵינוּ אֵלֶיךָ, אִזּוּ יִהְיוּ
כָּל מַחְשְׁבוֹתֵינוּ דְבוּקוֹת בְּשֵׁם, וְאִזּוּ תֵצֵא נַשְׁמַתְנוּ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטָהֳרָהּ,
וְאִזּוּ נִזְכֶּה לְעֵלוֹת מִמָּטָה לְמַעְלָה וּלְהַשְׁפִּיעַ שְׁפַע בְּכָל הָעוֹלָמוֹת
מִמַּעְלָה לְמִטָּה. וְתֵן בְּנוּ בַח לְהַתְעַנּוֹת בַּיּוֹם הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה, וּלְהַשְׁלִים
הַתְעַנּוּת בְּכָל חֲמֹשֶׁת הָעֲנוּיִים, וְשֵׁלֵא יִגְרְמוּ מַעֲשֵׂינוּ לְהִיּוֹת נִכְשָׁלִים
חַס וְשָׁלוֹם בְּשׂוֹם אֶחָד מִן חֲמֹשֶׁת הָעֲנוּיִים, כִּי כָלְנוּ בְּנֵי אַבְרָהָם
יִצְחָק וְיַעֲקֹב יְדִידֶיךָ. וּזְכֵנוּ לְגַדֵּל בְּנֵינוּ לְתוֹרָה וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים, וְלֹא
יִתְפָּסוּ חַס וְשָׁלוֹם בְּעוֹנוֹתֵינוּ. וְחַתְמָנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים שֶׁל יְרָאֵי
שְׁמֶךָ, חַיִּים שְׁנַעֲבֹד אוֹתְךָ בְּלֵב שָׁלֵם, חַיִּים שֶׁלֹּא נִכְשָׁל חַס וְשָׁלוֹם
בְּשׂוֹם חֵטָא וְעוֹן וְאַשְׁמָה, חַיִּים שֶׁל פְּרִנְסָה בְּנִחַת וּבִכְבוֹד וּבְהַתֵּר,
וְלֹא תִטְרִידְנוּ הַפְּרִנְסָה בְּטְרִדַת הַזְּמַן, וְתֵן לָנוּ פְּרִנְסָה בְּהַשְׁקֵט וּשְׁלוֹה,
כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָּבָנוּ פְּנוּי לְעַבֹּדְתֶךָ. וְטַהֵר רַעֲיוֹנֵינוּ וּמַחְשְׁבוֹתֵינוּ כְּדֵי
שֶׁנִּהְיֶה דְבוּקִים בְּךָ תָּמִיד.

וּבְכֵן יַעֲלוּ וַיְבֹאוּ וַיִּגְעוּ וַיִּרְאוּ וַיִּרְצוּ וַיִּשְׁמְעוּ תְּפִלּוֹתֵינוּ. קַבֵּל רַנַּת עַמְּךָ,
שֶׁגִּבְנוּ טַהֲרָנוּ נוֹרָא. וְתוֹצִיא כָּל הַנִּיצוּצוֹת הַקְּדוּשִׁים שֶׁנִּפְּלוּ לְקַלְפָּה
עַל יְדֵי חַטָּאתֵינוּ. וְעַל יְדֵי קִדְשֵׁי יוֹם הַכַּפּוּרִים יִתְעוֹרְרוּ מְדוּתֶיךָ,
הַגְּדֹלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצְחָה וְהַהוֹד כִּי־כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, לְךָ
יֵהוּהוּ הַמְּמַלְכָּה: אֹרֹךְ יָרַע לְצַדִּיק וּלְיִשְׂרָאֵל שְׂמֵחָה: וְתַתְּפִשֵׁט עֲלֵיהֶם
קִדְשֵׁי יוֹם הַכַּפּוּרִים לְכַפֵּר עֲלֵינוּ, כְּמָה שֶׁכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדְךָ:
כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכָּל חַטָּאוֹתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה
תִּטְהָרוּ: וַיְהִי נֶעֱם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יַדְּנוּ בּוֹנְנָה עֲלֵינוּ,
וּמַעֲשֵׂה יַדְּנוּ בּוֹנְנָה: וְתַעֲבִיר מִמְּשַׁלַּת זָדוֹן מִן הָאָרֶץ, וּמִלֶּךְ עַל כָּל
הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּכַבּוֹדְךָ וְהַנְּשֵׂא עַל כָּל הָאָרֶץ בִּיקְרָךְ, וְתֵן שְׂמֵחָה לְאֶרֶץ
וְשִׁשׁוֹן לְעִירְךָ וְצְמִיחַת קֶרֶן לְדוֹד עֲבָדְךָ.

יְהִיו לְרָצוֹן אֲמִרֵי־פִי וְהַגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ, יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:
אָמֵן, בֶּן יְהִי רָצוֹן.

דברי הימים
א' כט
תהלים צו

ויקרא טו

תהלים צ

תהלים טו

כל נדרי

"טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלים" (קהלת ה, ד).

מוציאים שני ספרי תורה ומוסרים אותם לשני אנשים המתייצבים משני צדי שליח הציבור. שליח הציבור אומר 'אור זרע' שלוש פעמים (קיצור של"ה; ויש המוסיפים על מספר זה).

אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה:

תהלים צו

שליח הציבור אומר שלוש פעמים (יכלבו, סח):

**עַל דַּעַת הַמָּקוֹם, וְעַל דַּעַת הַקֶּהֱל
בְּיֹשִׁיבָהּ שֶׁל מַעְלָה וּבְיֹשִׁיבָהּ שֶׁל מַטָּה
אֲנִי מַתִּירִין לְהַתְפַּלֵּל עִם הָעֹבְרִינִים.**

שליח הציבור אומר שלוש פעמים:

כל נדרי

**וְאֶסְרִי וְשְׁבוּעֵי וְחַרְמֵי וְקֹנָמֵי וְקִנּוּסֵי וְכִנּוּיֵי
דְּאִנְדְּרָנָא, וְדִאֲשַׁתְּבַּעְנָא, וְדִאֲחַרְמִימָנָא וְדִאֲסֹרְנָא עַל נַפְשַׁתְנָא
(מִיּוֹם כְּפוּרִים שְׁעֶבֶר עַד יוֹם כְּפוּרִים זֶה
(ו) מִיּוֹם כְּפוּרִים זֶה עַד יוֹם כְּפוּרִים הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.
בְּכֻלָּהוֹן אַחַרְטָנָא בְּהוֹן, בְּלָהוֹן יְהוֹן שָׁרוֹן.
שְׁבִיקוֹן, שְׁבִיתוֹן, בִּטְלִין וּמְבַטְלִין
לָא שְׁרִירִין, וְלָא קִימִין.
נְדָרְנָא לָא נְדָרִי
וְאֶסְרְנָא לָא אֶסְרִי
וְשְׁבוּעַתְנָא לָא שְׁבוּעוֹת.)**

שליח הציבור אומר שלוש פעמים, ואחריו הקהל:

וְנִסְלַח לְכָל-עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִגְד הַגֵּר בְּתוֹכָם
כִּי לְכָל-הָעָם בְּשִׁגְגָה:

במדבר טו

שליח הציבור:

סִלַּח-נָא לַעֲזֵן הָעָם הַזֶּה כַּגְּדֹל חַסְדְּךָ
וְכַאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּה לָעָם הַזֶּה מִמַּצְרַיִם וְעַד-הַנֶּה:
וְשֵׁם נֶאֱמַר

במדבר יד

והקהל אומר שלוש פעמים:

וַיֹּאמֶר יְהוָה, סִלַּחְתִּי בְדַבְּרְךָ:

שליח הציבור מברך 'שְׁהַחֲנֵנוּ' בקול, וכל יחיד מברך בלחש ומסיים לפני שליח הציבור כדי להספיק לענות אמן. נשים שכבר בירכו 'שְׁהַחֲנֵנוּ' בזמן ההדלקה, לא יברכו שנית ('שער הציון תרי"ט, ז).

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
שְׁהַחֲנֵנוּ וְקִיַּמְנוּ, וְהַגִּיעֵנוּ לְזִמְנָהּ הַזֶּה.

אם יום הכיפורים חל ביום חול, ממשיכים 'בִּרְכוּ' בעמ' 57.

קבלת שבת

בשבת מתחילים כאן קבלת שבת מקוצרת.

בבתי כנסת המתפללים בנוסח אשכנז, מתחילים 'מְזִמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת' בעמ' 55.

עומדים ואומרים:

תהלים כט **מְזִמּוֹר לְדָוִד, הָבּוּ לַיהוָה בְּנֵי אֱלֹהִים, הָבּוּ לַיהוָה כְּבוֹד וְעֹז: הָבּוּ
לַיהוָה כְּבוֹד שְׂמוֹ, הַשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בַּהֲדַרְת-קִדְשׁ: קוֹל יְהוָה עַל-
הַמַּיִם, אֵל-הַכְּבוֹד הַרְעִים, יְהוָה עַל-מַיִם רַבִּים: קוֹל-יְהוָה בַּפֶּתַח, קוֹל
יְהוָה בַּהֲדָר: קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אַרְזִים, וַיִּשְׁבֵּר יְהוָה אֶת-אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן:
וַיִּדְקִידֵם כְּמוֹ-עֵגֶל, לְבָנוֹן וּשְׂדֵיזֵן כְּמוֹ בְּנֵי-אֲמִים: קוֹל-יְהוָה חֹצֵב
לְהַבּוֹת אֵשׁ: קוֹל יְהוָה יַחֲלִיל מִדְּבַר, יַחֲלִיל יְהוָה מִדְּבַר קָדְשׁ: קוֹל
יְהוָה יַחֲלִיל אֵילֹת וַיַּחֲשֹׁף יַעֲרוֹת, וּבְהִיכְלוֹ, פָּלוּ אֱמֶר כְּבוֹד: יְהוָה
לְמַבּוֹל יִשָּׁב, וַיִּשָּׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוָה יִבְרַךְ
אֶת-עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:**

המקובלים הנהיגו לומר פיוט זה, מכיוון ששבע השורות שבו מקבילות לשבע הפעמים שקול ה"י נכר במזמור שבעמוד הקודם (פרי עץ חיים).

אָנָּא, בְּכַח גְּדֻלַּת יְמִינְךָ, תַּתִּיר צְרוּרָה.
 קִבַּל רִנַּת עַמְּךָ, שֶׁגִּבְנוּ, טְהַרְנוּ, נוֹרָא.
 נָא גְבוּר, דוֹרְשֵׁי יַחֲוֹדְךָ כְּבַבַּת שְׁמָרִם.
 בְּרַכֶּם, טְהַרֶם, רַחֲמֵי, צְדָקֶתְךָ תְּמִיד גְּמִלִם.
 חֲסִין קְדוֹשׁ, בְּרַב טוֹבְךָ נִהַל עֲדָתְךָ.
 יַחֲדֵי גְּאֹה, לְעַמְּךָ פְּנֵה, זֹכְרֵי קְדֻשָּׁתְךָ.
 שְׁוַעֲתֵנוּ קִבַּל וּשְׁמַע צַעֲקֹתֵנוּ, יוֹדַע תַּעֲלוּמוֹת.
 בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

אומרים נוסח מקוצר של לְכָה דוּדֵי: שני הבתים הראשונים ושני האחרונים.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.
 לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

שְׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדַבּוּר אֶחָד
 הַשְּׁמִיעֵנוּ אֵל הַמֵּיחָד
 יְהוּה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד
 לְשֵׁם וּלְתַפְאֳרָתוֹ וּלְתַהֲלָה.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

לְקִרְאֵת שַׁבַּת לָכוּ וּנְלַכָּה
 כִּי הֵיא מְקוֹר הַבְּרָכָה
 מֵרֵאשׁ מְקַדֵּם נְסוּכָה
 סוּף מַעֲשֵׂה בְּמַחֲשָׁבָה תַּחֲלָה.

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

יִמִּין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי
 וְאֵת יְהוָה תַּעֲרִיצִי
 עַל יַד אִישׁ בֶּן פְּרִצִי
 וּנְשַׁמְחָה וְנִגְיִלָה.

לְכֵה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

הקהל עומד ופונה אל פתח בית הכנסת כדי לקבל את פני הכלה (משנ"ב רסב, י).
 באמירת 'בואי כלה' הראשון קד לשמאל ובשני לימין (סידור יעב"ץ בשם אביו).

בּוֹאֵי בְּשָׁלוֹם עֵטֶרֶת בַּעֲלָה
 גַּם בְּרִנָּה וּבִצְדָקָה
 תוֹךְ אֲמוּנֵי עַם סִגְלָה
 בּוֹאֵי כְלָה, בּוֹאֵי כְלָה
 בּוֹאֵי כְלָה, שַׁבַּת מְלַכְתָּא.

לְכֵה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה, פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה.

תהלים צב

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לַיהוָה לִיהוָה, וּלְזִמֹּר לְשִׁמְךָ עֲלוּיוֹן:
 לְהַגִּיד בַּבֶּקֶר חֲסִדְךָ, וְאֲמוֹנֶתְךָ בְּלִילוֹת: עֲלֵי-עֶשׂוֹר וְעֲלֵי-נָבֶל,
 עָלֵי הַגִּזְיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׁמַּחְתַּנִּי יְהוָה בְּפַעֲלֶךָ, בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרָגֵן:
 מִה־גָּדְלוֹ מַעֲשֵׂיךָ יְהוָה, מְאֹד עֲמָקוֹ מִחֲשֻׁבְתֶיךָ: אִישׁ-בַּעַד לֹא
 יֵדַע, וּכְסִיל לֹא-יָבִין אֶת-זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב, וַיִּצְיִצּוּ
 כָּל-פְּעֻלֵי אָוֶן, לְהַשְׁמַדֵם עַד־יְעַד: וְאַתָּה מְרוֹם לְעֵלַם יְהוָה: כִּי הִנֵּה
 אֵיבֶיךָ יְהוָה, כִּי-הִנֵּה אֵיבֶיךָ יֹאבְדוּ, וַתִּפְרְדּוּ כָּל-פְּעֻלֵי אָוֶן: וַתִּרְס
 כְּרָאִים קִרְנֵי, בְּלָתֵי בִשְׁמֵן רַעֲנָן: וַתִּבֹט עֵינֵי בְּשׂוּרֵי, בְּקָמִים עָלֵי
 מִרְעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנֵי: צְדִיק כִּתְמַר יִפְרֹחַ, כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגָה:
 שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה, בַּחֲצֹרוֹת אֱלֹהֵינוּ יִפְרִיחוּ: עוֹד יִנּוּבוּן בְּשִׁיבָה,
 דְּשָׁנִים וְרַעֲנָנִים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי-יִשָּׁר יְהוָה, צוּרֵי, וְלֹא-עוֹלָתָה בּוֹ:

יהוה מִלֶּךְ, גִּאֹת לְבִשׁ, לְבִשׁ יהוה עֵז הַתְּאִזֵּר, אֶף־תִּכּוֹן תִּבְל
 בַּל־תִּמּוּט: נִכּוֹן כִּסֵּאֲךָ מֵאֵז, מֵעוֹלָם אֶתֶּה: נִשְׂאוּ נְהָרוֹת יהוה,
 נִשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלֶם, יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דְּכִסִּים: - מִקּוֹלוֹת מִיַּם רַבִּים,
 אֲדִירִים מִשְׁפְּרֵי־יָם, אֲדִיר בְּמָרוֹם יהוה: עֲדַתֶּיךָ נֶאֱמָנוּ מְאֹד,
 לְבִיתֶךָ נֶאֱוָה־קֹדֶשׁ, יהוה לְאֹדֶךָ יָמִים:

קדיש יתום

אבל: יתגדל ויתקדש שמה רבא (קהל: אמן)

בעלמא די ברא כרעותה

וימליך מלכותה

ויצמח פרקנה ויקרב משיתה (קהל: אמן)

בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל

בעגלא ובזמן קריב, ואמרו אמן. (קהל: אמן)

יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. קהל:
ואבל:

אבל: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא

ויתהדר ויתעלה ויתהלל

שמה דקדשא בריך הוא (קהל: אמן)

לעלא לעלא מכל ברכתא

ושירתא תשבחתא ונחמתא

דאמרון בעלמא, ואמרו אמן. (קהל: אמן)

יהא שלמא רבא מן שמיא

וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. (קהל: אמן)

כורע ופוסע שלוש פסיעות לאחור. קד לשמאל, לימין ולפנים באמירת:

עשה השלום במרומוי

הוא יעשה שלום, עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמן. (קהל: אמן)

ערבית ליום הכיפורים

”מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁפָּתוּ שַׁבְּתְכֶם” (ויקרא כג, לב).

קריאת שמע וברכותיה

שליח הציבור כורע בתיבת 'בְּרַכּוֹ' וזוקף בשם. הקהל כורע בתיבת 'בְּרוּךְ' וזוקף בשם, ושליח הציבור כורע שוב כאשר הוא חוזר אחריהם.

שׁוֹן: **בְּרַכּוֹ**

אֶת יְהוָה הַמְּבָרָךְ.

קֹהֵל: בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

שׁוֹן: בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

”בְּחֻכְמָה פֹּתַח שְׁעָרִים – כְּמוֹ שִׁכְתוּב (ישעיה כו, ב):
”פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֵא גוֹי־צְדִיק” (אבודרהם).

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם

אֲשֶׁר בְּדַבְרוֹ מַעְרִיב עַרְבִים

בְּחֻכְמָה פֹּתַח שְׁעָרִים

וּבִתְבוּנָה מְשַׁנָּה עֵתִים וּמַחְלִיף אֶת הַזְּמַנִּים

וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּרַקִּיעַ כְּרִצּוֹנוֹ.

בּוֹרֵא יוֹם וְלַיְלָה, גּוֹלֵל אֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אֹר

וּמַעֲבִיר יוֹם וּמַבְיֵא לַיְלָה, וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה

יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ.

אֵל חַי וְקַיִם תָּמִיד, יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמַּעְרִיב עַרְבִים.

אֶהְבֶּתָּ עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֶּתָּ
 תּוֹרָה וּמִצְוֹת, חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, אוֹתָנוּ לַמִּדָּת
 עַל בֶּן יְהוּה אֱלֹהֵינוּ בְּשֹׁכְבֵנוּ וּבִקְוֵמֵנוּ נְשִׁיחַ בְּחֻקֶיךָ
 וְנִשְׁמַח בְּדַבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרַתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד
 כִּי יֵם חַיֵּינוּ וְאוֹרְךָ יִמֵּינוּ, וּבְהֵם נִהְגָה יוֹמָם וּלְיָלָה.
 וְאֶהְבֶּתְךָ אֶל תְּסִיר מִמֵּנוּ לְעוֹלָמִים.
 בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱוֵהב עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

"קרא קריאת שמע בכונה - באימה, בראה, ברדת וזיע" (ש"ע סא, א).
 קריאת שמע צריכה כוונה מיוחדת בכל שלוש פרשותיה. מי שאינו יכול לכוון
 בכלן חייב לכוון בפסוק הראשון, ואם לא התכוון צריך לחזור ולקרוא שוב.
 בקריאת שמע שלוש פרשות: 'שמע', שענינה קבלת עול מלכות שמים;
 'יהיה אם שמוע', שענינה קבלת עול מצוות; 'ציצית', שיש בה הזכרת
 'ציצית מצרים ובחירת ה' בעם ישראל (משנה, ברכות יג ע"א).

המתפלל ביחידות אומר:

יֵאל מֶלֶךְ נֶאֱמָן

מכסה את עיניו בידו ואומר בכונה ובקול רם:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, יְהוָה אֶחָד:

דברים

בקול רם: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.

וְאֶהְבֶּתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-
 מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל-לִבְבְּךָ:
 וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּם בֵּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֻכְתְּךָ בְּדֹרְךָ,
 וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבִקְוֹמְךָ: וְקִשְׁרַתָּם לְאוֹת עַל-יָדְךָ וְהָיוּ לְטִטְפֹת בֵּין
 עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

דברים

וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ שְׁמֵעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
 הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-

דברים יא

נִפְשְׁכֶם: וּנְתַתִּי מִטֶּר-אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ, יוֹרֵה וּמַלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי
 דַּגְנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ: וּנְתַתִּי עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶךְ לְבַהֲמֹתֶךָ, וְאִכְלֹתָ
 וְשָׂבַעְתָּ: הַשְּׁמְרוּ לָכֵם פֶּן-יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף-יְהוָה בְּכֶם, וְעָצַר
 אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מִטֶּר, וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת-יְבוּלָהּ,
 וְאֲבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נָתַן לָכֶם:
 וְשִׁמְתֶם אֶת-דִּבְרֵי אֱלֹהֵי עַל-לְבַבְכֶם וְעַל-נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁדְתֶּם
 אֶתֶם לְאוֹת עַל-יַדְכֶם, וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וּלְמַדְתֶּם
 אֶתֶם אֶת-פְּנִיכֶם לְדַבֵּר בָּס, בַּשָּׂבָתְךָ בְּבֵיתְךָ, וּבְלִכְתֹּךָ בַּדֶּרֶךְ
 וּבְשֹׂכְבְךָ וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל-מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן
 יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתֵיכֶם
 לֵתֵת לָהֶם, פְּיַמֵּי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם, וְעִשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל-פְּנֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וּנְתַנּוּ עַל-
 צִיצִית הַכֹּנֵף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ,
 וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת יְהוָה וְעִשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתְּוֹרוּ אַחֲרַי
 לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם, אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ
 וְעִשִׂיתֶם אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְהֵיוֹת לָכֶם
 לֵאלֹהִים, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

אַמֵּת

שליח הציבור חוזר ואומר:

◀ יהוה אֱלֹהֵיכֶם אַמֵּת